

Natur & Miljø

Nr. 3 1992 • PRIS I LØSSALG kr. 29 • NORGES NATURVERNFORBUND

Meningsmåling:

**MINDRE TIL
FORSVAR
MER TIL
MILJØ**

9 770802 461002

• TSJERNOBYL
- SEKS ÅR
I FRYKT

• MIDDEL-
HAVET - EN
KLOAKK

Postboks 2113 Grünerløkka,
0505 OSLO, Norge.

**Medlemskontingent i Norges
Naturvernforbund:**

Personlig medlem: (inkl. Natur
& Miljø) kr. 200,- **Pensjonister:**
(inkl. Natur & Miljø) kr. 100,-
Livsvarig medlemskap: kr.
4000,- **Bedriftsmedlemskap:**
kr. 1500,-
Medlemmer av Norges
Naturvernforbund er automa-
tisk medlem av det fylkes- og
lokallag vedkommende sokner
til.

Naturvernforbundets fylkeslag:

Naturvernforbundet i Østfold: Leder
Tore Hoell, Kontor: Førestedsveien 5,
Boks 1151, 1631 Gamle Fredrikstad,
tlf. 09 314980 • **Naturvernforbundet i
Oslo og Akershus:** Leder Jens Gram,
Kontor: Maridalsveien 120, 0461 Oslo,
tlf. 02 383520 • **Naturvernforbundet i
Hedmark:** Leder Arne Tronstad, tlf. p.
064 60335, Kontor: Solørn. 151,
2400 Elverum, tlf. & fax 064 16330 •
Naturvernforbundet i Oppland: Leder
Knut Sterud, Kontor: Fåberggt. 106,
Boks 454, 2601 Lillehammer, tlf. 062
60081 • **Naturvernforbundet i
Buskerud:** Leder Even Woldstad
Hansen, tlf. p. 03 761535, 3322
Darbu • **Naturvernforbundet i Vestfold:**
Leder Ragnhild Trosby, Vikvn. 3180
Nykirke, tlf. p. 034 53700 •

Naturvernforbundet i Telemark:
Kontaktperson: Finn Helge Røe, tlf. p.
03 530078, Boks 85, 3700 Skien •
Naturvernforbundet i Aust-Agder: Leder
Stig Olsen, tlf. p. 041 42983, 4934
Nesgrenda. • **Naturvernforbundet i
Vest-Agder:** Leder Kai Haugen, tlf. p.
042 85660, Boks 718, 4601

Kristiansand S. • **Naturvernforbundet i
Rogaland:** Leder Anndi Lomeland
Jacobsen, Kontor: Asylgt. 1. Boks 441,
4001 Stavanger, tlf. 04 520894. •
Naturvernforbundet i Hordaland: Leder
Kurt Oddekalv, Kontor: Jacobsfjorden
v/Tractauren, Boks 1201, 5001
Bergen, tlf. 05 313851. •

Naturvernforbundet i Sogn og Fjordane:
Leder Stein Malkenes, tlf. p. 057
43523, Digerneset 40, 6900 Florø. •
Naturvernforbundet i Møre og Romsdal:
Leder Odd-Arild Bugge, tlf. p. 072
42818, Sandvn. 12 b, 6400 Molde. •

Naturvernforbundet i Sør-Trøndelag:
Leder: Jarle Lunde, Tlf. p. 07 917615.
Kontor: Dronningensgt. 33, 7012
Trondheim, tlf. 07 515224. •

Naturvernforbundet i Nord-Trøndelag:
Leder Kjell Delbekk, 077 44752. •
Naturvernforbundet i Nordland: Knut
Sørgaard, tlf. p. 081 82293, Kontor:
Torgt. 10, Boks 250 Bodø, tlf. 081
26033. • **Naturvernforbundet i Troms:**

Leder Roald Toblassen, tlf. p. 083
70451, Trym. 15, 9000 Tromsø. •

Naturvernforbundet i Finnmark: Anne
Kari Melbø, tlf. p. 085 99789, Boks
131, 9901 Kirkenes. • **Natur og
Ungdom:** Leder Åsne Berre Persen.

Kontor: Torggt. 34, 0183 Oslo, tlf. 02
364218. • **Prosjekt miljøvernlig OL-94:**
Olav Myrhol, tlf. 062 63045, Boks
454, 2601 Lillehammer. •

Barentshavutvalget: Leder Bente
Aasjord, tlf. 081 26033, Postadresse:
Boks 1110, 8001 Bodø •

Nordsjøutvalget: Kontaktperson: Stein
Fjeldstad, tlf. p. 05 297831, Post-
adresse: Fridalsvn. 17, 5032 Minde

I granskauen beller • Nærum

Midlertidig lagring av spesialavfall.

Jorden rundt

Grønt lys for Yangtze-dam

■ ■ Folkekongressen i Kina har gitt grønt lys for verdens største vannkraft-prosjekt, Three Gorges-prosjektet ved elva Yangtze. Byggingen av demningen, som vil koste minst 20 milliarder dollar, oversvømme 600 kilometer av elvedalen og gjøre mer enn en million mennesker hjemløse, er nå tatt med i landets nye tiårsplan. Motstand mot demningen var en av sakene bak demonstrasjonene i Peking i 1989. Dai Qing, en journalist som skrev en bok der hun siterte ingeniører som tok avstand fra prosjektet, satt fengslet ett år etter demonstrasjonene.

Demningen skal generere 18 000 megawatt elektrisitet, nesten det dobbelte av verdens største demning i dag, Itaipu i Brasil, og åtte ganger mer enn Aswan-dammen.

(New Scientist)

Rekordbot

■ ■ Selskapet Rockwell, som drev en atomvåpenfa-

brikk i Rocky Flats i Colorado, må betale en bot på 18.5 millioner dollar (ca. 120 millioner kroner) for ulovlig lagring og dumping av giftig avfall. Det er den høyeste boten som noen gang er idømt for brudd på de lovene som regulerer farlig avfall i USA.

Kriminalpolitiet foretok en razzia på fabrikk i juni i 1989 og millionvis av dokumenter ble beslaglagt og hundrevis av ansatte ble avhørt. Før razziaen fløy FBI-agenter om nettene rundt fabrikk i helikopter med infrarødt lys for å samle bevis.

(New Scientist)

Ulovlig orkidéhandel

■ ■ I Sverige oppfordrer Verdens naturfond (WWF) og Databanken for truede arter folk til å bli floravoktere for å stoppe den ulovlige handelen med ville orkidéer. — Vi makter ikke overvåkingen alene, og vi har forstått at folk er beredt til å hjelpe, sier sjefen for databanken, Torleif Ingelög.

De to siste årene er det flere ganger slått alarm om ligaer som systematisk plyndrer orkidéenger i det sørlige Sverige. Planter og rotknoller graves opp, og smulges utenlands av spesielle kurerer. Fanatiske samlere kan betale flere tusen kroner for en eneste plante.

Myndighetene fredet nylig alle ville orkidéer, men det stopper neppe de organiserte tyvene.

(New Scientist)

Exxon- professor

■ ■ Joseph Hazelwood, kapteinen på Exxon Valdez, som gikk på et rev og slapp ut mer enn 40 millioner liter olje i Alaska, har fått jobb på The Maritime College ved universitetet i staten New York. Hazelwood har innrømmet å ha brutt reglene for alkoholkonsum og å ha forsvært sine plikter ved å forlate brua. Han skal nå lære kadettene å stå vakt på brua. — Forbløffende, sier Mike Matz i miljøorganisasjonen Sierra Club.

(USA Today)

Leder

Kommunes miljøansvar

Alle landets kommuner får nå penger fra staten til å ansette egen miljøvernleder. Over 100 millioner kroner er i år bevilget til dette. Hensikten er å gi kommunene mulighet til å skaffe seg miljøfaglig kompetanse og styrke miljøvernet i kommunene. Men flere av ansettelsene tyder på at mange kommuner er mer opptatt av å verne andre enn miljøet.

Kommunene har fått flere oppgaver og større miljøansvar. De skal utarbeide planer for kildesortering av søppel, og flere kommuner har fått overført ansvar for forvaltningen av områder vernet etter naturvernloven. Behovet for kompetanse øker. Men når kommunene skal ansette miljøvernleder, viser det seg i mange tilfeller at andre hensyn teller mest. Søkere med utdanning i natur- og miljøfag og relevant praksis er vraket til fordel for teknikere, ingeniører og lensmannsbetjenter. Stillingsbetegnelser er endret, utlysningstekstene har vært vage.

Kanskje er den lokale administrasjonen mest opptatt av å sikre nærings- og utbyggingsinteressene, og er redd brysom innblanding? Eller kommer de statlige pengene som manna fra himmelen i en tid da kommunen er i en presset økonomisk situasjon, og fristelsen til å putte dem i andre hull blir uimotståelig? Fra andre sammenhenger vet man dessuten at allianser og forbindelser ikke er uten betydning for ansettelse i kommunene.

Selvsagt kan engasjerte mennesker uten formell miljøfaglig kompetanse gjøre en god jobb som miljøvernleder, men når opplagt kvalifiserte søkere blir forbigått, er det lett å tro at andre hensyn har gått foran. Og det er en alvorlig sak når en kommune ikke tar på alvor det ansvar de er pålagt. Stortinget har knyttet bestemte krav til stillingene, og det er stilt forventninger til denne reformen.

Ideelt sett bør flest mulig avgjørelser tas nærmest dem de angår, og det er viktig å utvikle ansvarsfølelse for miljøet på alle plan. Men det er også grunn til å være på vakt. Det finnes mange eksempler på at lokale myndigheter har hatt en slapp hånd om miljøoppgavene.

Statlige myndigheter er ofte redde for å bli beskyldt for å blande seg inn i det lokale selvstyret. Men de samme myndigheter har også ansvar for at miljømålene blir gjennomført, og må følgelig kunne stille krav til at pengene blir brukt riktig. Miljøorganisasjonene lokalt har også en viktig rolle. De må være vaktbikkjer; følge ansettelsesprosessen, jobbe for at viktige oppgaver legges til denne stillingen, og etablere samarbeid der det er nyttig. En kommunal miljøvernleder er i seg selv langt fra noen garanti for at miljøvernet styrkes. ■

Innhold

MENINGSMÅLING: Miljøtrusselen er større enn krigsfaren, sier flertallet av de spurte i en meningsmåling MMI har gjort for N&M. **Side 4-7**

TSJERNOBYL: Leonid og biene er alene i landsbyen etter Tsjernobyl-ulykken. N&M besøker Ukraina og Hviterussland på sek-sårsdagen for Tsjernobyl-ulykken. **Side 8-11**

ORRTANGO: Mennenes tango blir utført på en myr i grålysningen; orrfugl-leiken er i gang. **Side 18-21**

KLOAKK: Turisme, industri og stort befolkningspress gjør Middelhavet til ett av verdens mest forurensede havområder. **Side 22-26**

SVINESTI: Gjellebekkmyrene naturreservat i Buskerud er kjent for sine vakre orkideer. Nå er stedet blitt en svinesti. **Side 30-35**

AKTIVIST: Wangari Maathai, kjent miljøaktivist fra Kenya, kjemper for friheten i sitt hjemland. **Side 36**

BRA MILJØVALG: Naturvernforbundets kjøpeguide for grønnere handling. **Side 41**

1. side: Tegnet av Bjørn Kulseth/Bulldog Design

Faste spalter

Portrett	14
Nytt fra Naturvernforbundet	17
Løsninger	27
Miljøtesten	38
I miljødebatten	42
På klingen	44
Bøker	47
Min Natur	50
Blekkulfs miljødetektiver	52
Kronikk	59
Lesernes galleri	62

Natur&Miljø

Utgiver: Norges
Naturvernforbund
Postboks 2113
Grünerløkka,
0505 OSLO,
Norge.

Besøksadresse:
Nedregate 5
Tlf: 02 715520
Telefax: 02 715640

Bankgiro:
1720.05.00717

Postgiro:
0803 5 09 46 02

Ansvarlig redaktør:
Ragnhild Sved
Redaksjonssekretær:
Anders Gjesvik

Redaksjonen: Gunnar
Bolstad, Ola Glesne, Jon
Birger Skjærseth,
Rasmus Hansson, Britt

Hveem, Knut Are Tvedt,
Ragnhild Noer.

Design/layout:
deDBsign,
Ketill Berger

Sats og repro:
Lito print

Trykk: Frogner Trykkerier
AS

Natur & Miljø trykkes på
klorfritt papir.
Abonnement institusjoner: kr. 315,-

Abonnement enkeltpersoner: kr. 215,- Bestilles
hos Universitetsforlaget,
Abonnementsavdelingen,
Postboks 2959 Tøyen,
0608 OSLO
Tlf. 02 677600

■ Naturvernforbundet
innestår ikke for miljø-
vennligheten til de
bedrifter, tjenester eller
produkter som det
annonseres for i Natur &
Miljø.

Meningsmåling: TA PENGER FRA FORSVARET TIL MILJØVERN

Bare en av fire nordmenn regner nå krigstrusselen som større enn trusselen fra forurensning og miljøskader, går det fram av en

meningsmåling MMI har gjort for Natur & Miljø. Tre av fire er enig i at en firedel av forsvarsbudsjettet bør overføres til miljøvern.

N&M • RAGNHILD SVED

Undersøkelsen ble de spurte først bedt om å ta stilling til følgende påstand:

«Fram mot år 2000 vil trusselen om krig være større enn trusselen fra forurensning og miljøskader.»

65 prosent erklærer seg helt eller delvis uenig i denne påstanden. Bare seks prosent er helt enig, 18 prosent er delvis enig, mens 10 prosent ikke kan ta standpunkt til spørsmålet.

– Svarfordelingen indikerer at redselen for krig nå er redusert og at bekymringen for miljøet er betydelig. Det siste stemmer godt med resultatet fra andre undersøkelser, sier Ola Vaagbø ved MMI (Markeds- og Mediainstituttet).

80 prosent av SVs velgere er helt eller delvis uenig i påstanden, mens KrF har lavest andel – 56 prosent. 64 prosent av Frp-velgere er helt eller delvis uenig, mens 35 prosent av disse er helt eller delvis enig.

KrF-velgere har størst problemer med å ta stilling til påstanden – 18 prosent har ikke svart – mens bare én prosent av Frps velgere unnlater å svare.

■ Den andre påstanden som ble reist i meningsmålingen var denne:

«I den nåværende politiske situasjon burde

man ta en firedel av forsvarsbudsjettet og bruke pengene på miljøvern i stedet for kjøp av mer våpen.»

Hele 49 prosent erklærer seg helt enig og 24 prosent delvis enig i denne påstanden. 20 prosent er helt eller delvis uenig.

– Svarene er et uttrykk for at folk mener at forsvarsbudsjettet bør kunne reduseres og penger overføres til et område som i dag oppleves som mer truende. De må også sees i lys av at mange i det foregående spørsmål har svart at miljøproblemene i dag er en større trussel enn krigsfaren, sier Vaagbø.

Ønsket om å prioritere miljø på bekostning av Forsvaret varierer relativt lite med partitilhørighet. Høyre-velgere er mest skeptiske til reduksjon i forsvarsbudsjettet – 42 prosent er uenig i påstanden. Størst oppslutning om reduksjon i forsvarsbudsjettet finner vi i SV. Her er 88 prosent enig i den omprioritering som påstanden tar til orde for. I de øvrige partiene er det rundt 70 prosent som støt-

ter en overføring fra forsvarsbudsjettet.

■ Forsvarsbudsjettet er i år på vel 23 milliarder kroner, hvorav en tredel går til investeringer og to tred-

ler til drift. En firedel av budsjettet vil dermed utgjøre 5,75 milliarder. Til sammenlikning tilsvarer det to ganger Miljøverndepartementets budsjett. ■ Undersøkelsen ble gjennomført i april, og et representativt utvalg på 1166 personer ble intervjuet. ■

Forsvar eller miljøvern?

■ Fram mot år 2000 vil trusselen om krig være større enn trusselen fra forurensning og miljøskader.

Helt uenig	38
Delvis uenig	27
Delvis enig	18
Helt enig	6
Helt umulig å svare	10
Sum %	100

■ I den nåværende politiske situasjon burde man ta en firedel av forsvarsbudsjettet og bruke pengene på miljøvern i stedet for kjøp av mer våpen.

Helt uenig	10
Delvis uenig	10
Delvis enig	24
Helt enig	49
Helt umulig å svare	7
Sum %	100

Kåre Willoch, leder av Forsvarskom- misjonen av 1990:

■ – Jeg er enig i at krigsfaren er mindre enn miljøtrusselen når spørsmålet bare gjelder perioden fram mot år 2000.

Men det betyr ikke at vi kan skjære ned på forsvarsbudsjettet, sier Willoch.

Willoch tar folks syn på nedskjæringer på forsvarsbudsjettet til fordel for miljøvern – slik det kommer fram i N&Ms meningsmåling – med en stor klype salt.

– For det første er jeg skeptisk til alle slike målinger.

For det andre får de spurte ikke tid til en grundig analyse før de svarer. Det er ikke sikkert de ville svare det samme ved bruk av stemmeseddelen, sier han.

– Forsvarskommisjonen har i sin rapport utvidet sikkerhetsbegrepet til også å omfatte miljø- og fattigdomsproblemer. Er ikke en naturlig konsekvens av dette å redusere forsvarsbudsjettet for å frigjøre midler til å møte disse truslene?

– Vi går jo så langt som å si at man i fremtiden kan klare seg uten å øke forsvarsbudsjettet, hvis man rasjonaliserer driften nok. Men vi kan ikke skjære ned. Hvis vi får en krig, vil det være en så kolossal katastrofe at vi må betale forsikringspremien for å unngå det. Dessuten vil en nedskjæring bringe oss i en enda mer betenkelig forsvarssituasjon på sikt, sier Willoch.

Han mener det må være mulig å sette inn tiltak mot miljøtruslene uten å angripe forsvarsbudsjettet. Penger kan frigjøres ved at man stanse veksten i eller kutter budsjettposter som gjelder subsidier, trygd og stønad, antyder han.

Solveig Solli, KrF:

■ – Når så mange svarer at de anser miljøtrusselen som større enn krigstrusselen, viser det at flere og flere får øynene opp for hva det dreier seg om. Det viser også at miljøorganisasjonene har nådd

Forsvar eller miljøvern?

fram med saklig informasjon, sier Solveig Solli.

Hun er ikke overrasket over svaret, men mener noe av årsaken kan være at miljøspørsmål og miljødeleggelser oppleveres som nærmere problemer enn krig.

Solli er mer overrasket over at halvparten av de spurte er enig i at en stor del av forsvarsbudsjettet bør brukes på miljøvern.

– Dette signalet er sterkere enn jeg hadde trodd. Igjen kan det ha med nærhet til problemet å gjøre. Krig er langt unna, og det er lenge siden vi har hatt krig her i landet, sier hun.

Hun mener dette er et sterkt signal fra grasrota om at man ikke ønsker vekst i forsvarsbudsjettet.

– Det har vi heller ikke hatt i de senere år. Det var Syse-regjeringen, paradoksalt nok, som først stoppet veksten. Så dette signalet har politikerne allerede tatt.

Spørsmålet om eventuelle kutt i forsvarsbudsjettet må sees i sammenheng med behandlingen av statsbudsjettet, sier Solli, men hun mener det er en høyst relevant problemstilling å sette våpenkjøp opp mot å bruke penger for eksempel på å sikre atomkraftverk i Russland.

Johan J. Jakobsen, Sp:

■ – Jeg er enig i at faren for en miljøkatastrofe er større enn krigstrusselen. Aller størst trussel er knyttet til atomkraftverkene i Øst-Europa, som etter sigende er i elendig forfatning, sier Johan J. Jakobsen.

– Men så ustabil som situasjonen er i deler av Øst-Europa og særlig i det gamle Sovjetunionen, så kan vi ikke foreta en helt ny vurdering av vårt forsvar. For eksempel er det sterk uenighet mellom de gamle sovjetrepublikkene om hvem som skal ha herredømme over viktige hæravdelinger, blant annet svartehavs-flåten. Aller mest uklart er det hvem som skal ha ansvar for atomvåpnene, sier Jakobsen, som mener det er en illusjon at

krigstrusselen er avvirket.

– Foreløpig er jeg ikke beredt til å gi signaler om reell reduksjon i forsvarsbevilgningene. Men når situasjonen i Øst-Europa er mer avklart, kommandoforholdene i de nye landene sikrere og når de har inngått i mer forpliktende internasjonalt samarbeid må vi vurdere en nedtrapping av forsvarsutgiftene, sier han.

Jakobsen viser til at utgiftene til Forsvaret ikke har vokst de to siste årene, og sier at det gir en betydelig innsparing i forhold til den 2,5 prosents realvekst som i mange år var målen.

– Vi høster en fredsgevinst allerede, som over år vil akkumuleres til flere titalls milliarder, sier han.

Thorbjørn Berntsen, miljøvernminister, nestleder Ap:

■ – Meningsmålingen viser at folk er villig til å bruke pengene til å bedre miljøet og forebygge miljøskader hvis vi skal kutte forsvarsbudsjettet. Det er bedre enn å bruke penger til økt forbruk, sier Thorbjørn Berntsen.

– Men det er ikke gjort over

Miljødata om Forsvaret

■ **Ressursforbruk:** I statsbudsjettet for 1992 utgjør forsvarsutgiftene omlag 6,8 prosent.

■ **Energiforbruk:** I 1989 var energiforbruket til drift av bygninger og anlegg 727 GWh, fordelt på 67 prosent elektrisk kraft og 33 prosent fyringsolje. Forsvarets andel av Norges CO₂-utslipp anslås til 1,3 prosent.

■ **Spesialavfall:** Forsvaret leverte i 1990 vel 3000 tonn spesialavfall. Av dette var 96 prosent oljeavfall. Siden 1987 har Forsvaret hatt rutiner for innsamling av spesialavfall, og avfallet leveres til autoriserte mottak.

■ **Deponier:** Det er 140 avfallsfyllinger og 100 områder med forurenset grunn er re-

natta å kutte forsvarsbudsjettet. Forsvaret i Norge har fått bo-setningsmessige og distriktspolitiske sider. En annen sak er at selv om man opprettholder utgiftene, kan Forsvaret få flere sivile oppgaver. For eksempel har forsvarsministeren og undertegnede nettopp satt ned et utvalg som skal utrede dette med miljøvernstyrker eller grønne hjelmer.

Berntsen mener det bør være mulig å kutte forsvarsutgiftene etterhvert.

– Det må være mulig for Norge når andre land gjør det. Samtidig vil jeg si at skal vi først ha et forsvar, så må det være noenlunde realistisk. Hvis ikke kan vi like godt la være.

Miljøvernministeren nevner både atomkraftverkene i øst og befolkningsveksten i verden som trusler mot vår sikkerhet.

– En ulykke ved et atomkraftverk er like alvorlig og mer sannsynlig enn en atombombe. Befolkningsekspløsjonen vi har i vente kan også representere en trussel. Folk vil søke dit hvor det er mat og livsrom, og det kan føre til konfrontasjoner. Det ser vi allerede i Europa, sier Berntsen, som mener vi har et ansvar for å gi folk livsmuligheter der de bor. ■

gistrert. På 14 steder ble det konstatert behov for snarlige undersøkelser eller tiltak, mens det 52 steder er behov for ytterligere undersøkelser.

■ **Arealbruk:** Forsvaret har 64 skyte- og øvingsfelt på land, hvorav de fleste er mindre enn 10 kvadratkilometer. To felt er 50–100 kvkm og fem av feltene er over 100 kvkm. 73 skytefelt ligger over sjøområder, hvorav 25 er større felt ute i åpent hav.

Skytefelt på land medfører faste installasjoner som gir permanente inngrep i landskapet. Bruk av feltene medfører også støy og uro. Både dyreliv og vegetasjon påvirkes. Granater og raketter etterlater seg jern- og aluminiumskrap og kobbertråder, mens skyting med håndvåpen tilfører jordsmonnet tungmetaller som bly og kobber. ■

(Fra Miljøplan Forsvaret)

– MILJØ- VERN ER SIKKERHETS- POLITIKK

– Det gir Norge langt større sikkerhet å bruke en milliard kroner til å utvikle Kola enn på jagerfly. Nå bør penger frigjøres fra forsvarsbudsjettet og settes inn for å dekke de nye sikkerhetspolitiske utfordringene, sier Stein Ørnhoi.

N&M • RAGNHILD SVED

N&Ms undersøkelse av folks syn på trusselen om krig og miljødeleggelser gir et tydelig signal om hvilke grunnholdninger som rår, mener Ørnhoi, som i mange år var SVs forsvarspolitiske talsmann og de siste to årene medlem av Forsvarskommisjonen.

– Undersøkelsen bekrefter det jeg alltid har sagt, nemlig at det norske folk er langt mer forstandig enn det norske politikere fortjener. Etterhvert vil disse signalene påvirke de politiske miljøene, men det forutsetter at folk fortsetter å jobbe for det, sier han.

Flertallet i Forsvarskommisjonen deler ikke Ørnhois mening om at forsvarsbudsjettet bør kuttes, men går inn for nullvekst de kommende årene. Kommisjonen vil redusere bemanningen i Forsvaret, men øke investeringene. Blant annet går kommisjonen inn for å kjøpe jagerfly for 22 milliarder kroner og u-båter for fem milliarder. Fram mot år 2002 bør investeringene i materiell øke jevnt, for så å flate ut på et nivå som er vel 31 prosent høyere enn årets nivå, mener flertallet i kommisjonen.

Ørnhoi mener noe av det viktigste i rapporten er den utvidelsen av sikkerhetsbegrepet som kommisjonen har gjort. «Energi og naturressurser spiller en viktig rolle i sikkerhetspolitisk sammenheng», sier kommisjonen. Den peker på at miljøproblemer og mangelen på økologisk balanse bidrar til usikkerhet, og at fattigdom og nød er viktige årsaker til krig.

– Dette er utrolig viktig. En

der overføringer til Øst-Europa. I prinsippet betyr det at en milliard til slike formål skal veies mot en milliard til våpen og militært utstyr, sier Ørnhoi.

Ingen kutt

Men de nye tankene om hva som er sikkerhetspolitikk reflekteres i liten grad i kommisjonens anbefalinger, mener han. Kommisjonen forslår ingen kutt som kan frigjøre penger til miljøtiltak eller økt u-hjelp.

– Flertallet i kommisjonen tar ikke konsekvensen av sin egen analyse, sier Ørnhoi, som likevel mener at kommisjonens utvidelse av sikkerhetsbegrepet vil få betydning over tid.

Blant de «nye» truslene mot vår sikkerhet, er kanskje faren for en atomulykke i Russland eller Øst-Europa den mest åpenbare, mener han.

– Det kan også tenkes at det økonomiske kaoset i Øst-Europa skaper politisk ustabilitet

tatt konsekvensen av dette.

Nye oppgaver

På enkelte områder må Forsvarets ansvar utvides, og et område som peker seg ut er kystovervakning, mener Ørnhoi.

Kommisjonen er enig, men vil ikke sette av midler til å kjøpe nye overvakningsfly eller styrke Kystvakten.

– Mitt forslag er at vi bygger ut kystradarkjeden slik at permanent overvakning er mulig, og vi slipper at Arisan'er flyter rundt i skjærgården. Forsvaret bør ha det operative ansvaret, og de investeringene som er nødvendige er beskjedne i forhold til det flertallet i kommisjonen har lagt seg på.

Kommisjonen foreslår at det opprettes en spesiell miljøvernstyrke i Forsvaret – en slags «grønne hjelmer» – og et eget utvalg er nedsatt for å utrede dette.

– Miljøstyrkene vil brukt ved miljøkatastrofer både innen- og utenlands. Målet er å bringe

FORSVARSKOMMISJONEN: – Det er utrolig viktig at Forsvarskommisjonen opererer med et moderne og utvidet sikkerhetsbegrep, som omfatter verdens fattigdomsproblemer og miljøproblemene, sier Stein Ørnhoi. (Foto: Scanfoto)

samlet kommisjon opererer med et moderne og utvidet sikkerhetsbegrep, som omfatter mer enn trusselen fra militære styrker. Det betyr at verdens fattigdomsproblemer, miljøproblemene og sosiale og økonomiske forhold er et sikkerhetsproblem, sier Ørnhoi.

– Konsekvensen er at det er sikkerhetspolitikk også å bruke ressurser på disse områdene. U-hjelp er ikke bare u-hjelp, men også sikkerhetspolitikk. Det samme gjel-

der som kan føre til konflikter, som i siste instans kan bli militære. Også presset fra den fattige del av verden, i form av innvandring og ustabile regimer, kan få virkninger for oss.

Norske oljeinstallasjoner kan i en krisesituasjon være utsatt for sabotasje eller terrorhandlinger, framhever kommisjonen. – Nordsjøen er ekstremt sårbar militært, og en tikkende miljøbombe, sier Ørnhoi, som mener kommisjonsflertallet heller ikke har

på banen et instrument som kan gi det internasjonale samfunn handlekraft ved miljøkatastrofer, har forsvarsminister Johan Jørgen Holst sagt, uten å gå nærmere inn på konkrete oppgaver for denne styrken.

Stein Ørnhoi sier at han forestiller seg en styrke med spesialkompetanse til å håndtere for eksempel eksplosjoner og olje- og gasslekkasjer. ■

TSJERNOBYL – SEKS ÅR I FRYKT

KIEV (Natur & Miljø): Det er seksårsdagen for Tsjernobyl-ulykken. Innbyggerne i Kiev samles i kirken for å minnes ofrene. Anslagene på ofre varierer fra 31 til en million mennesker. Menneskelig lidelse kan uansett ikke tallfestes.

N&M • ANDERS GJESVIK (tekst og foto)

På seksårsdagen for Tsjernobyl-ulykken fikk Kiev offisiell status som stråleskadd område. Kiev ligger nedstrøms for Tsjernobyl-verket, og drikkevannet er tidvis forurenset av radioaktivitet. Maten er også forurenset, men det finnes bare penger til å kjøpe ren mat og vitaminer til barna i Kiev.

Vi dro til en av Kievs sentrale plasser på seksårsdagen, og spurte folk om:

1. Er du redd for en ny ulykke ved Tsjernobyl-verket?
2. Hvilke følger opplever du at Tsjernobyl-ulykken har hatt?

Vadim Pitorenko, sveiser, 51 år

1. Selvfølgelig er jeg redd for en ny ulykke. Det er smertelig for Ukraina å ha dette atomkraftverket. Det er bygget mot viljen til både folket og de folkevalgte.
2. For Ukraina var følgene katastrofale. Husdyrene får i seg den radioaktive forurensningen, og vi spiser kjøtt fra dem.

Amfisja Groboskaja, pensjonist, 63 år

1. Jeg lever i angst for en ny ulykke hele tiden, og ønsker bare at Tsjernobyl-verket blir stengt.
2. Svigersønnen min var brannmann ved verket, nå lider han av en rekke sykdommer. Min datterdatter ble født rett etter ulykken. Hun er liten, svak og blodfattig. Ukraina har lidd forferdelig med så mange syke. Vi venter ikke noe godt av framtiden.

Olga Tripo, modellør, 37 år

1. Ja, selvfølgelig. Jeg er redd for barna. Myndighetene forsikrer oss om at det

ikke kan skje noe galt igjen, men jeg tror ikke på dem.

2. Vi er psykisk skadd, de første årene etter ulykken gikk vi konstant på tå hev i

redsel for hva som kunne skje. Folk lever fortsatt i redsel fordi de ikke vet hva de får i seg fra mat og drikke. Det er fælt å leve uten å vite hva framtiden bringer.

Ljubov Katsjinko, arbeidsløs økonom, 45 år

1. Nei, for de skal jo snart stenge reaktoren.
2. Ulykken var en stor tragedie og sorg for Ukraina. Vi puster inn radioaktiv luft i denne byen, som er så vakker.

Sergej Orlovo, fotograf, 32 år

1. Jeg er svært redd for nye ulykker. Ikke bare ved Tsjernobylverket, men ved alle atomkraftverkene av denne typen. Disse ulykkene er så dødbringende.
2. Jeg filmet og fotograferte i Tsjernobyl i de første to månedene etter ulykken. Jeg vet ikke hvor stor stråledose jeg fikk, men jeg frykter at det var mer enn

nok. For sju måneder siden fikk jeg en sønn, nå frykter jeg at noe kan skje med ham. Moren er født i en liten bygd ved Tsjernobyl. Et flott naturområde med mengder av sopp, bær, fisk og vilt. Det er forferdelig at et så rikt område er ødelagt.

Sergej Polosjenko, journalist, 29 år

1. Jeg er redd som alle andre. Men folk har mer eller mindre vent seg til denne redselen.
2. Jeg jobbet i seksten måneder med å rydde bort radioaktivt nedfall som lå spredd rundt reaktoren etter ulykken. Bare se på det røde ansiktet mitt. Jeg er plaget av allergier og må stadig stoppe og hente inn pusten når jeg går. Mange av kameratene mine fra opprydningsarbeidet har bare falt døde om på gaten. Obduksjoner har vist fullt av radioaktive partikler i lungevevet. Det føres ikke statistikker, så ingen vil få vite hvor mange som dør av Tsjernobyl-ulykken. Å snakke om hvem som dør etter Tsjernobyl, strider mot det politiske systemet vi ennå har her i Ukraina. ■

LEONID I DEN FORBUDTE SONEN

KIEV (Natur & Miljø): – Landsbyen vår var så god å leve i, sier Leonid Pisjkhola. Nå er det bare biene som holder Leonid med selskap. Alle innbyggerne i Ludvinovo ble evakuert etter Tsjernobyl-ulykken. Men rundt 5000 personer har flyttet ulovlig tilbake til sine radioaktive landsbyer.

Vår ukrainske sjåfør Sasja klarer å overtale den unge grensevakten til å slippe oss inn i den forbudte sonen som utgjør en sirkel med 30 kilometers radius rundt Tsjernobyl. Vi kjører inn i den hviterussiske sektoren av sonen. Nordlige vinder i dagene etter ulykken førte mesteparten av det radioaktive nedfallet hit.

Etter noen minutter kommer vi til en evakuert landsby, Ludvinovo. Et vakkert lite sted med de tradisjonelle tømmerhusene som gir stemningen fra «Spillemann på taket» eller Chagalls folkelivsskildringer. Men nettopp folket mangler. Husene står tomme, enten avlåst eller med vidåpne dører og knuste ruter. De evakuerte landsbyene er utsatt for omfattende plyndringer og herjinger. Klær og gryter ligger strødd på gårdsplassene, en liten dukke ligger med utstrakte armer i det høye gresset. Den grønne malte butikken har holdt stand

med en kraftig hengelås og skodder for vinduene.

Vi følger nøye med på geigertelleren som tikker seg stadig høyere oppover skalaen, bakken er full av radioaktive cesiumpartikler. Det tar tretti år før strålingen fra cesium er halvert. Den forbudte sonen er også forurenset av strontium som samler seg opp i kroppens benvev, og plutonium som er

Savnet

I det vi runder et hushjørne får vi øye på en hvit bil på gårdsplassen. Hva gjør den her i Ludvinovo? Eieren ser oss før vi ser ham.

– Jeg heter Leonid Pisjkhola, og er den eneste som bor her i landsbyen nå. Jeg er her hver dag for å se til bikubene mine, og ofte overnatter jeg, sier Leonid.

Leonid forteller at rett etter Tsjernobyl-ulykken fikk lands-

byen besøk av eksperter fra Det internasjonale atomenergi-byrået (IAEA). De målte radioaktiviteten, og sa at den var for høy til at de kunne bli boende. Leonid og flere av de andre landsbyboerne ble flyttet til nabolandsbyen Komarin, rett utenfor den forbudte sonen.

– Det var ikke noen ordentlig evakuering, vi ble på det samme statsbruket. Jeg synes like gjerne vi kunne fortsatt å bo her, de flyttet oss jo bare noen få kilometer, og vi fikk ikke noe ordentlig sted å bo.

Men innbyggerne fra Ludvinovo ble flyttet til flere

forskjellige landsbyer. De sames fortsatt, og snakker om fortiden.

– Men vi blir bare triste av det. Vi var en veldig sammen-sveiset landsby, der alle respekterte hverandre. Landsbyen vår var så god å leve i, den var pen og hadde nok husrom. Vi hadde alt; vann, elektrisitet og en fin vei.

Flytter tilbake

Alle innbyggerne i den forbudte sonen måtte flytte ut for å unngå den radioaktive strålingen. Til sammen ble over 100 000 mennesker evakuert etter Tsjernobyl-ulykken. Mange mennesker, særlig pensjonister, ville ikke flytte. De ble flyttet med makt. Den første tiden bodde de evakuerte i skoler og andre offentlige bygninger. Ukraina skaffet stort sett nye boliger til sine eva-

kuerte, men Hviterussland ga i mange tilfeller svært dårlige boligtilbud. Derfor var det både barnefamilier og gamle mennesker som flyttet tilbake til de evakuerte landsbyene i den hviterussiske sektoren. I 1990 hadde rundt 4000 hviterussere flyttet tilbake til den forbudte sonen. Nær tusen ukrainere hadde da flyttet tilbake, for det meste pensjonister. Myndighetene i begge republikker lukket øynene. Pensjonistene var dyre å bekoste i nye boligområder. De kunne ikke leve på sine minimale pensjoner uten å spe på med poteter og grønnsaker fra egen hage.

Pensjonistene som har flyttet tilbake må leve av den radioaktive maten de selv dyrker. Offisielt finnes ikke disse bostedene, og myndighetene fraskriver seg alt ansvar. Den eneste hjelpen kommer fra privatpersoner som gir dem brød og hermetikk, og leger som forbarmer seg med et besøk på fritida.

Tilhører jorda

For mennesker på over seksti år kan helsa trues mer av å måtte leve sine siste år på et fremmed sted enn av strålingen. Hos de fleste voksne vil det ta tjue år før det oppstår alvorlige skader på grunn av strålingen. Leonid tilbringer mange dager og netter i landsbyen sin.

– Jeg er ikke redd for å bo her, sønnen min har jo flyttet til et rent område. Det er veldig tungt å måtte flytte fra fødestedet, det er både sørgelig og smertefullt. Jeg har bodd her hele mitt liv, og dette er det jeg er vant til. Alle mine forfedre har bodd her, og søstrene mine bodde her. Jeg tilhører denne jorda, sier Leonid Pisjkhola. ■

FORLATT: Dukken i gresset ble ikke med på lasset da landsbyen Ludvinovo ble evakuert. Ingen slår gresset rundt husene lenger.

HJEMME: – Jeg har bodd her hele mitt liv, jeg tilhører denne jorda, sier Leonid Pisjkhola.

KIEV (Natur & Miljø): – Vi lever i overflod, men er redd for helsa, sier Mixailovitsj Sydovitsj. Han arbeider ved Tsjernobyl-kraftverket, og bor i bedriftsbyen Slavutich som ble bygd for de ansatte etter ulykken.

De ansatte ved sovjetiske atomkraftverk lever i egne bedriftsbyer. Etter Tsjernobyl-ulykken ble den gamle bedriftsbyen Pripjat sterkt forurenset, og derfor ble Slavutich bygd 50 kilometer øst for Tsjernobyl. Byen holder en standard langt over det vanlige i Ukraina, og består for en stor del av eneboliger med hage. Men også de som bor i de mer beskjedne blokkleilighetene har høy levestandard; gjennomsnittslønnen for de ansatte ved Tsjernobyl-verket er 9000 rubler. En vanlig gjennomsnittslønn i Ukraina er 1000 rubler. De Tsjernobyl-ansatte får gratis feriereiser, og betaler ikke skatt. Den konstante mangelen på bestemte matvarer er ukjent; butikkene i Slavutich har alltid kaffe og sjokolade.

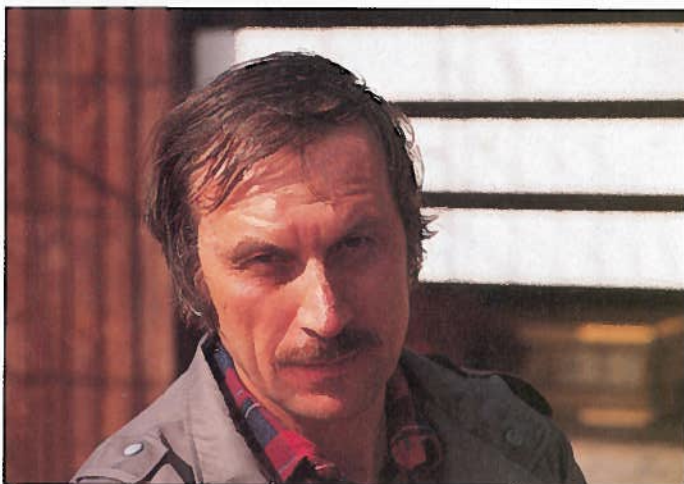
Usikker måling

Vi treffer Mixailovitsj Sydovitsj utenfor eneboligen. Han bruker påskefridagene til å stelle hagen. Mixailovitsj er arbeidsformann ved sentralreparasjonsverkstedet ved Tsjernobyl-verket. Han inviterer oss inn på øl, vodka og en sjelden kjøttrik borsj, rødbetesuppe.

– Vi har alt vi kan ønske oss, det eneste alvorlige problemet er helsa. En femtedel av de ansatte ved verkstedet blir tatt ut av arbeid før året er omme, fordi de allerede har nådd årsdosen med bestråling på fem rem. Men metodene som brukes for å måle dosene er for dårlige, og jeg ser jo at mange kollegaer får kreft. Jeg undersøkes en gang i året, og det eneste de sjekker er stråling fra cesium, sier Mixailovitsj.

Han skjønner ikke hvorfor de har så dårlig måleutstyr ved verket når det er samlet inn så

LEVER I LUKSUS OG FRYKT

USIKRE MÅLINGER: – Metodene for å måle stråledoser er for dårlige. Jeg ser at flere kollegaer får kreft, sier Mixailovitsj Sydovitsj.

LUKSUS: I bedriftsbyen Slavutich er boligene gode og butikkene har varer som er umulig å få tak i andre steder.

DEN PERFEKTE GAVE: Alle unge par ønsker seg sin egen geigerteller til å måle radioaktivitet.

store summer til hjelpearbeid.

Mixailovitsj tror ikke på at Slavutich er ren for stråling. Han mener at dette området også er forurenset etter «krigen», som i Ukraina er et vanlig navn på Tsjernobyl-ulykken. Han mener at vinden fører med seg radioaktivt støv som de puster inn. I tillegg kommer strålingen de mottok i dagene etter ulykken, før de ble evakuert.

– Alle vet at barna lider av kreft, allergier og skader på skjoldbruskkjertelen. Alle ser det, men det er utrolig hva folk venner seg til.

Mixailovitsj og familien bodde i Pripjat like ved Tsjernobyl-verket da ulykken skjedde. Det første døgnet ante de ikke hva som var skjedd.

– Alle sa at det bare var en kondensatortrommel som var gått i stykker. Småungene syklet bort til sperringene for å se hva som var skjedd. Sønnen min ble heldigvis ikke med, fordi kona hadde sendt ham til butikken for å handle. Først om morgenen dagen etter nådde ryktene om hva som var skjedd fram til Pripjat.

Frykter ny ulykke

Ulykken førte til at mange av de ansatte ved Tsjernobyl-verket ble reddet og sluttet i jobben. Men Mixailovitsj vil verken slutte eller flytte.

– Det er klart at den høye levestandarden binder oss til å fortsette. Men det viktigste er at vi har alle vennene våre her. Jeg har et interessant arbeid der jeg har gitt så mye av meg selv, jeg hører til her.

Men han anser en ny ulykke ved Tsjernobyl som sannsynlig hvis driften fortsetter.

– Ikke et sekund vil jeg utelukke en ny ulykke. Vesten har hjulpet til med å forbedre sikkerhetssystemene etter ulykken. Det har ført til at kraftverket har blitt stadig mer komplisert med flere elementer. Men det er ikke et samordnet system i teknologien, og kraftverket er blitt mer sårbart enn noensinne. I tillegg mener jeg at atomkraftverk generelt er for avanserte systemer for menneskelig kontroll, sier Mixailovitsj Sydovitsj. ■

TSJERNOBYL STENGT?

KIEV (Natur & Miljø): Mixailovitsj Sydovitsj og kollegaene hans er overbevist om at det midlertidig stengte Tsjernobyl-verket ikke vil gjenåpnes. Myndighetene har sagt at verket skal stenges for godt i 1993, men det er usikkert om stengningen blir gjennomført.

Etter Tsjernobyl-ulykken ved blokk 4 fortsatte driften ved de tre andre reaktorene. I mars ble alle reaktorene midlertidig stengt for fem til sju måneder. Kraftbehovet i sommerhalvåret er lavt og verket trengte omfattende reparasjoner. Mixailovitsj forteller at ulykken ved atomreaktoren i Leningrad har ført til at kravene til reparasjoner ved Tsjernobyl-verket er kraftig skjerpet.

– Plutselig skal hver minste detalj repareres. Men alle de ansatte, fra gulvet og opp til sjefene, har inntrykk av at det ikke vil åpnes igjen. Det er ikke sagt offisielt at verket ikke skal gjenåpnes, men vi ser at sjefene er reddet. De tjener mest og har mest å miste, sier Mixailovitsj.

Han mener at de omfattende reparasjonene ikke kan tolkes som et signal om at atomkraftverket skal gjenåpnes.

– Vi lever i en krise, med mangel på politisk vilje til å ta avgjørelser. Derfor kan verket repareres, selv om det ikke skal gjenåpnes.

Ikke gjenåpning

Vi kjører ned til torget i Slavutich for å høre om kollegaene til Mixailovitsj har samme oppfatning.

– Generatoren som brant i fjor er ikke erstattet, det viser at ledelsen ikke satser på videre drift. Alle ved verket snakker om nedleggelsen, sier ingeniøren Lena Grebinik.

– Jeg er sikker på at den aldri vil åpnes igjen. Og det er bra, for kraftverket er så dårlig utstyrt at det aldri bør settes i drift igjen, sier reaktoroperatøren Boris Prapasov.

Alle vi snakker med har inntrykk av at verket ikke vil bli gjenåpnet. Men noen er uenig i avgjørelsen.

– Personlig er jeg imot stengning. Selv om ikke alle

sikkerhetssystemene fungerer som de skal, betyr ikke det at verket ikke er sikkert nok, sier reaktoroperatøren Dimitrij Razenko.

– Verket bør ikke stenges. Området her er så forurenset at det ikke spiller noen rolle om man fortsetter driften, sier Ivan Pavlenko i vaktstyrkene.

Parlamentet og regjeringen i Ukraina har bestemt at atomkraftverket i Tsjernobyl skal legges ned og demonteres i løpet av 1993. Men verkets framtid er høyst uklart.

– Vi trenger både økonomisk og teknologisk bistand fra utlandet for å stenge verket. Demonteringen av et slikt verk er meget kostbar og komplisert, sier doktor Leonard Dobrovolsky ved vitenskapsakademiet i Kiev.

Ukraina har satt ut et internasjonalt anbud på å bygge en ny sarkofag til å dekke den haverte reaktoren, den gamle sarkofagen lekker. Anbudet er ikke avgjort, men dette kostbare arbeidet er også avhengig av internasjonal bistand.

Usikker framtid

Den politiske enigheten om å legge ned Tsjernobyl-verket er skjort. Blant de folkevalgte er det flertall for å legge ned verket.

– Den viktigste grunnen til å stenge verket er politisk. Før var det politiske presset sterkest nasjonalt, men nå er presset fra de andre landene i Europa sterkest, sier Dobrovolsky.

Den lokale kommunistiske ledelsen i Ukraina gikk til valg på nasjonal selvstendighet, og fikk flertall ved det første frie valget. Men kommunistene sitter ikke trygt, og vet at det minste nye uhell ved Tsjernobyl vil felle dem.

Samtidig er utviklingen av økonomien avhengig av at energitilgangen ikke svekkes, og Ukraina er fattig på olje og gass. Ukrainas tungindustri har stort kraftbehov.

– Den politiske ledelsen har nylig inngått en avtale med Iran om å få olje i bytte mot teknologi, trolig våpen og militært utstyr. Men vi trenger mer energi for å erstatte Tsjernobyl-verket. Det er mulig at vi kan utvide produksjonen ved andre atomkraftverk. Men de er dessverre av samme type som i Tsjernobyl, sier Dobrovolsky. ■

Vi støtter
**NORGES
NATURVERNFORBUND**
i deres landsdekkende
arbeid for lokalt
miljøvern

FROGNER TRYKKERIER A.S. N-2044 Frogner Tlf. 06-82 02 31 Fax. 06-82 15 80

CREDO®
fra
HÅG

DUO balans®
fra
STOKKE

Bevegelse og variasjon er naturlig

PETER OPSVIK AS
PILESTREDET 27 H. N-0164 OSLO. TEL. 02-36 32 10. FAX. 02-36 32 13

Professor fru Sundby

Professor Sundby har kjempet for å la snyltevepsen ta knekken på skadeinsektene i landbruket. Professorens har også vært formann i Naturvernforbundet. Fru Sundby er glad i blomster og håndarbeid, og går aldri i bukser på jobben. Fru Sundby er en av våre første kvinnelige professorer. Nå fyller hun sytti år.

N&M • ANDERS GJESVIK

Litt utenfor Ås sentrum ligger Kvinnefengselet. Det er en funkisvilla med rødmalt mure puss. Det flate taket og de vindusfattede veggene gir et strengt og praktisk preg. Inngangsdøren er nesten eneste åpning mot gaten, vi ringer på. Professor Sundby tar imot oss, og viser oss inn i stua. Det store sørvendte vinduet gir lys til blomster i rødt, hvitt, blått og fiolett. Felsia, bougainvillea og fredslilje, forklarer professoren. Peisen er omkranset av porselensblomster som klatrer opp til taket og kryper fram i sprekke mellom takplatene; midt i rommet slipper den taket og henger ned for å vise fram en hvit blomsterklase. Ute ligger snøen, inne lukter det vår.

Vi setter oss i den blå sittegruppen ved et salongbord dekket med ferske rundstykker og kaker, syltetøy og te. Den nettopp overståtte lungebetennelsen hindrer ikke Ragnhild Sundbys skytteltrafikk mellom stua og kjøkkenet.

– Bruker dere sukker i teen?

– Jeg har sitron, hvis dere vil ha?

Et nølende tja fører den vevre skikkelsen ut på kjøkkenet i Kvinnefengselet igjen.

NAVNET KVINNEFENGSELET fikk huset på folkemunne da den nyutnevnte dosenten Sundby og en kvinnelig bibliotekar fikk oppført den vindusfattede tomannsboligen i nærheten av arbeidsplassen ved Landbrukshøgskolen. Byggeperioden tilbrakte Sundby i California, der hun hadde fått et stipend for å studere biologisk kontroll. Her så hun hvordan snylteveps ble sluppet ut på feltene med appelsintrær, og tok knekken på sitt naturlige bytte, skjoldlusa. Lusa skadet trærne, men den var blitt motstandsdyktig mot giftsprøyting. Den unge dosenten hadde stor sans for å la biologien bekjempe skadedyrene i stedet for kjemien.

– Jeg ble helt frelst, og så en mulighet til å bli kvitt mange av

de giftige sprøtemidlene hjemme i Norge. Da jeg kom hjem tok jeg opp emnet i hver eneste forelesning på Landbrukshøgskolen.

Hendene som ligger pent foldet i fanget, letter et øyeblikk.

Men i Norge var fortsatt bruken av gift god latin i landbruksmiljøet som var representert ved skolen. Sundbys ideer ble møtt med en kjølig mangel på interesse.

– Jeg hadde bannet i kirken, og vet ikke om jeg ble tatt alvorlig engang. Mange så nok på meg som sær og rar. Men jeg var overbevist om at metoden jeg kjempet for var riktig.

Det er først i de senere årene at biologisk kontroll begynner å bli akseptert i Norge. Men Sundby sveik aldri sin overbevisning, hun innrømmer at hun er sta. På en seig og lavmælt måte.

RAGNHILD SUNDBY vokste opp på en gård på Hof i innlandet mellom Drammen og Tønsberg. Her bodde Ragnhild sammen med foreldrene, tre eldre søstre, en yngre bror, hund, katt, kuer, hester og griser. Kjøteren og elgschäferen Tass som fulgte ungene til skolen hver morgen, og kua Sølvi som Ragnhild hadde spesielt ansvar for å stelle. I dag er dyrene borte fra gården.

– Det synes jeg er synd for ungene. Jeg tror barndommen min ville blitt annerledes uten dyrene. Vi var på gården og lukte, sådde eller melket, det var forventet. Vi omgikk ikke naboungene. Men dyrene var våre kamerater.

Professoren fikk to viktige verdier ut av oppveksten på gården; dyrekjærhet og arbeidsglede. Dyrekjærheten førte henne inn i zoologien, og arbeidsgleden førte henne fram til professoratet, som en av de første kvinner i Norge. Men det lå hindringer i veien dit.

DA RAGNHILD KOM til Universitetet i Oslo for å studere zoologi, opplevde hun at kvinner og menn ble behandlet likeverdig. Hun hadde flere kvinnelige lærere, og det falt henne ikke inn at det skulle være vanskeligere for henne å få jobb enn mannlige kollegaer.

KORREKT:

– Jeg er kanskje en litt korrekt person. Politisk er jeg radikal, men min sans for både spilleregler og kvinnelighet viser vel at jeg samtidig er verdikonservativ, sier professor Ragnhild Sundby. (Foto: Victor Dimola)

“Jeg ble så forbanna. Jeg skulle vise de mannfolka, jeg skulle fullføre en doktorgrad”

► – Da jeg var nesten ferdig med studiet, hørte jeg meg om en ledig stilling. Men nei, det var ikke plass for kvinner. Da våknet kampviljen i meg, dette godtok jeg ikke. Jeg skjønte at jeg måtte kvalifisere meg.

Og samme året som hun tok doktorgraden, fikk hun dosenturet ved Landbrukshøgskolen på Ås. Slik forteller Ragnhild Sundby, men det er noe hun ikke forteller. Flere år tidligere hadde hun også søkt et dosentur på Ås, som eneste kvinne av ti søkere. Sammen med to andre søkere ble hun plukket ut til å prøveforelese. Det gikk godt, og hun ble innstilt med to tredjedels flertall. I januar ble innstillingen sendt til departementet. Svaret kom først et halvt år senere: beklager, det blir ingen utnevning.

Professoren liker ikke at vi drar fram den gamle historien, men hun har aldri glemt det som skjedde.

– Jeg ble så forbanna. På samme tid ble jeg tilbudt timelærerstilling på universitetet. Men jeg sa nei, selv om det var vanskelig å få jobb. Jeg skulle vise de mannfolka, jeg skulle fullføre en doktorgrad.

PROFESSOREN ER GLAD I å brodere og strikke, og går aldri i bukser på jobben.

– Jeg liker å kle meg kvinnelig, det er viktig for selvfølelsen min å føle meg velkledd. Hvis kvinner blir menn, har ikke likestillingen noen berettigelse. I dag bruker mange kvinner med makt mannens metoder. Selv har jeg alltid følt at jeg har blitt hørt ved å være saklig og bruke en ordentlig form.

Sundby mener at kvinner kan tilføre verdier som medfølelse og omsorg i kontrast til den fokuseringen på kortsiktig økonomisk vinning som preger dagens samfunn.

Da Ragnhild Sundby ble utnevnt til professor i 1969, var hun den femte kvinnelige professoren i Norge. Professorer var menn. Dette førte til flere komiske episoder. Som da professoren var på vassdragsseminar på Voss, og en venninne ringte hotellet og spurte etter professor Ragnhild Sundby. Portieren brukte lang tid på å se igjennom alle lister, før han svarte: beklager, professor Sundby har ikke kona med seg. På landbrukshøgskolen ble professoren ofte tatt for å være sin egen sekretær.

– Folk kom inn på kontoret mitt, som var skiltet med mitt navn. Da de så en kvinne bak skrivebordet, spurte de forvirret etter professor Sundby. Andre ganger når jeg svarte bekreftende på telefoner til professoren, ble det lange pauser før spørsmålet ble gjentatt.

DA DEN NYE DOSENTEN kom til Landbrukshøgskolen i 1958, var 10 av 300 studenter jenter. Guttene i klassen med skogbrukere synes det var vel sterkt med en kvinnelig lærer, og kalte henne Tante Ragnhild. Hun oppfattet navnet som nedvurderende, og var veldig glad da det forsvant etter noen år.

Ragnhild Sundby har alltid likt å undervise, og hun begynte å studere fordi hun skulle bli adjunkt. Hun blir omtalt som en lærer som har au-

toritet, uten å være autoritær. Hun er kjent for å legge fram stoffet på en forståelig og interessant måte. Og hun har god kontakt med studentene.

– Jeg synes jeg får mye igjen fra studentene. Jeg gir meg selv totalt i en forelesning, og jeg er avhengig av respons. Hvis jeg ikke får respons, føler jeg at forelesningen var mislykket. De skulle bare visst hvor mye de betyr for meg som lærer. Jeg tør knapt å si det, men jeg er glad i studentene.

Aller best liker hun feltundervisningen der hun i en hel uke jobber og spiser side om side med studentene. Hun har tenkt på at kjærligheten til studentene kanskje henger sammen med at hun ikke har egne barn.

SUNDBY HAR HATT et utall verv. En høyt kvalifisert kvinne med bakgrunn fra både universitetet og Landbrukshøgskolen er ettertraktet i mange foreninger og råd.

– Jeg har vanskelig for å si nei, og jeg synes kvinner bør si ja til å ta verv. Jeg var til og med formann i et råd ved meteorologisk institutt, selv om jeg ikke skjønte helt hva jeg hadde der å gjøre.

Hun klarte heller ikke å si nei da hun i 1972 ble spurt om hun kunne tenke seg å stille til valg som formann i Naturvernforbundet. Hun hadde aldri vært aktiv i forbundet, og visste lite om

styre og stell. Men i Naturvernforbundet var Ragnhild Sundby og det hun stod for godt kjent fra debatten om giftsprøyting i landbruket. Hun ble sittende som formann i sju år, og nestformann i fem år.

– Jeg hadde aldri hatt et så stort verv før. Det var veldig bevisstgjørende i mitt forhold til naturen, og jeg lærte mye.

Da Sundby satt som nestformann i Naturvernforbundet kom aksjonen for å redde Altaelva. Hun mener at lenker og sivil ulydighet ikke er verken hennes eller Naturvernforbundets form.

– En seriøs organisasjon bør følge spillereglene i samfunnet. Ellers kan den bli oppfattet som en samling bråkebøtter. Aksjoner kan sette søkelyset på et problem, men jeg tror de kan forhindre en løsning. Jeg er tilhenger av at man legger fram sitt syn for myndighetene.

Hun tror ikke noe kunne få professor Sundby til å ikle seg lenker. Vi hever blikket mot alle skildringene av fjellvidda som pryder stua. Hva hvis de ville demme ned hennes elskede fjellvidde der hun har hytte og tilbringer hver påske og sommer? Hun nøler et sekund, men nei.

– Min stil er å følge spillereglene. Jeg er kanskje en litt korrekt person. Jeg er opptatt av å være korrekt i både form og innhold, særlig innhold. Politisk er jeg radikal, men min sans for både spilleregler og kvinnelighet viser vel at jeg samtidig er verdikonservativ, sier professor Ragnhild Sundby, som ønsker å fortsette å undervise flere år inn i pensjonsalderen. ■

Breheimen-treff

■ Årets Breheimentreff blir arrangert 10.–12. juli på fjellgården Sigdestad i Oppstryn. Arrangør er vernegruppa Berg Breheimen. Ved siden av naturfaglige diskusjoner og kulturinnslag blir det tilbud om fem ulike turer med fører. Lørdagskvelden er det fest med rømmegrøt, speke-mat og gammeldans.

Ytterligere opplysninger om Breheimentreffet fås av Anne Kjos Wenjum på tlf. 057-75 221 eller 75 238.

Longestølsstevnet

■ 25. juli arrangerer Informasjonskomiteen for Gaulavassdraget stølskveld med rømmegrøt og støls-mat. Det blir bålbreining, underholdning og dans. Stevnet holdes på Longestølen ved Gaularfjellsveien.

Flere opplysninger om Longestølsstevnet fås ved henvendelse til Ottar Hov, tlf. 057-17 937 eller Johan Rørvik, tlf. 054-25 126.

Friluftshelg i Hyen

■ Verneringen for Gjengedalsvassdraget arrangerer friluftshelg i Hyen 18.–19. juli. Det blir gratis laksefiske, organiserte turer, ridning og hesteskys, jakt- og fiskeutstilling, festkveld med program og dans og søndag friluftsgudstjeneste på Gjengedalsstølen.

Flere opplysninger fås hos Ola Tormod Ommedal, tlf. 057-69 055.

Treff på

Gammelsetra

■ Grøvus venner arrangerer treff på Gammelsetra i Grøvdalen 25.–26. juli. Foruten faglig fokus på problemene med forsvarets øvingsfelt på Dovre og spesialavfallslageret blir det sosialt samvær med lek og dans. Overnatting i telt eller på DNTs turisthytte Grøvdalshytta.

Flere opplysninger fås hos Oddbjørn Svisdal, tlf. 074-20 479.

Lomsdalsstreiff

■ Aksjon vern Lomsdalsvassdraget holder treff 8.–9. august. Det blir faglig informasjon om vassdraget lørdag kveld. Søndag er det anledning til å gå tur langs Lomsdalsvassdraget.

Nærmere informasjon ved henvendelse til Morten Linseth, tlf. 086-21341.

Dikter ble æresmedlem

■ ■ Naturvernforbundet i Hedmark har utnevnt dikteren Rolf Jacobsen til æresmedlem.

– Rolf Jacobsen har gjennom sin diktning maktet å sette ord på dagligdagse selvfølgeligheter. Han advarte tidlig mot teknologiens «forvoksning». Han torde å si at velstand skal være et gode, og at vi kanskje har fått for mye. Det er ikke mange som tør si at vi har det for godt, sa Torstein Hervland i Naturvernforbundet i Hedmark da ærespriisen – et grafisk blad av Toril Krogh – ble overrakt.

Rolf Jacobsen var meget glad for utnevningen, skriver Hamar Dagblad. I stedet for en takketale leste han sitt eget dikt «Aldri før», som ble laget til Kunstneraksjonen i 1984.

Den 85-årige dikteren er også æresmedlem i Natur og Ungdom.

Turisme ødelegger miljøet

■ ■ – Gigantiske reiselivsprosjekt ødelegger den naturen turistene skal komme for å se. Ved å glemme å ta hensyn til miljøet, risikerer reiselivet på Vestlandet å sage av den geina de sitter på, sier Stein Malkenes i Naturvernforbundet i Sogn og Fjordane.

Malkenes mener planene for utbygging av hotell og hytteby i et område med truede rovfugler og utsatt natur på Atløy i Askvoll er et skrekkeeksempel i så måte. På Atløy er det planlagt et stort hotellbygg med omfattende aktiviteter i naturen rundt. Samtidig skal det bygges hytteby med rundt 100 utleiehytter ikke langt fra hotellet. Naturvernforbundet i Sogn og Fjordane mener utbyggingen er prinsipielt viktig også i nasjonal sammenheng, skriver Gula Tidend.

– Atløy er hekkeområde for truede og fredede rovfugler. Det veier tyngst i denne saken, sier Malkenes, som mener at stor turisttrafikk i den viktigste sesongen for fuglene ikke kan forenes med ønsket

Nytt fra Naturvernforbundet

Sykkel til Berntsen

■ ■ Naturvernere fra Bø i Telemark overrakte i vår miljøvernminister Thorbjørn Berntsen en sykkel med oppfordring om å trå hardt til for miljøaksjonen. Samtidig overleverte de 500 underskrifter fra telemarkinger som advarer regjeringen mot å gi opp miljømål for å oppnå kortsiktig økonomisk gevinst. De sier seg også villig til å gi avkall på visse materielle goder, for å bidra til en mer bærekraftig utvikling, skriver Nationen.

– Dette er ment som et håndslag foran Rio-konferansen. Samtidig er det en ren støtte til deg, fordi du ble like irritert som oss da miljøavgiftsutvalget sa at vi bør gi opp våre miljømål, sa Geir Nordbotten fra Naturvernforbundet i Bø under overrakkelsen.

– Dette var storveis, sa Berntsen, mens han strevde med å komme opp på sykkelsetet. – Jeg er nok stor i kjeften. Men lang i beina har jeg aldri vært!

FIKK SYKKEL: – Jeg er nok stor i kjeften, men lang i beina har jeg aldri vært, sa miljøvernminister Thorbjørn Berntsen da han fikk en sykkel i gave fra naturvernere i Bø. Fra venstre Geir Nordbotten med grønlanshundene Børre, Heidi Rødven, Grete Rasmussen og Øystein Solevåg. (Foto: Rolf Soler)

om å ta vare på de truede artene.

For vern i Sogndal

■ ■ Hovsmarki nær sentrum i Sogndal må vernes som friområde, mener Turid Helle i Naturvernforbundet i Sogndal. Området er kulturlandskap med stier, frukthager, navtre, steinblokker og fin utsikt. – Et godt leveområde for fugl og dyr, og viktig rekreasjonsområde for folk. Det har en unik sammensetning av naturkvaliteter, og her ligger også Hovegarden med gardstun og gamle driftsbygninger. Alt i alt står dette området fram som en god historisk kulisser for Sogndal, sier Helle.

Men det er et stort spørsmål om økokommunen Sogndal er interessert i å ta vare på

disse kvalitetene, skriver avisa Sogn og Fjordane. Hovsmarki har lenge vært ute på tilbud til ymse mer og mindre seriøse foretak. Og for å være sikker på at det ikke er igjen mye av det opprinnelige landskapet har kommunen strødd utover fem-seks villatomter, skriver avisa.

Mot sprenging på Hjerkin

■ ■ Naturvernforbundet i Folldal tar kraftig avstand fra Forsvarets planer om å ødelegge sprengstoff på Hjerkin. I løpet av året skal 170 tonn ammunisjon sprenges, tre ganger så mye som det som har vært vanlig de siste årene. – Forsvaret trapper opp for å få ødelagt mest mulig for opinionen våkner, sier Inge Myrtrøen i naturvernforbundet i Folldal til Hamar Arbei-

derblad.

47 tonn fosforholdig røykstoff skal destrueres i år, og Myrtrøen mener dette i alle fall vil virke uheldig på plantelivet på Dovre. Han viser også til at sju moskuser er funnet døde, sannsynligvis av fosforforgiftning.

Myrtrøen avviser også flerbbruksplanen som Forsvaret har lagt fram, hvor det legges opp til en opptrapping slik at man også kan bruke langtrekkende raketter som kan lades med taktiske våpen. Hans konklusjon er at den nåværende militære aktiviteten på Hjerkin representerer en alvorlig miljøbelastning og derfor må opphøre snarest.

NAKEN TANGO

Orrgasme i søkkblaut myr

Som gode nordmenn valgte vi april. Snøsmelting, telehiv og fuglesang: Fedrelandet i høy person våkner etter vinterdvalen. Natur & Miljø rømte biet og dro til skogs. Der ventet det oss et sjokk.

Idé, kikkling og innlevelse: JON BIRGER
SKJÆRSETH, MARIANNE GJØRV og JON BJARTNES (referent)
• Ill.: KJELL E. MIDTHUN

Det var Norge vi lette etter, og da natta kom hadde vi funnet det. Der vokser det gran. Den er vassjuk og dyster og svart; de skjeggete greinene søkker tungt i bakken. Grana er et stykke motvilje, Gud vet hva som får den opp mot lyset.

Men god å ha er den. Under greinene finnes skjul for en voksen gapahuk, med plass nok til kikkere med termos og ryggsekk. Det er april. Om natta er det skareføre på snøflekke, myra er blå og kald under månen. Men dagene synger, og vinteren jages nedover i flomstore bekker. Det er ikke måte på hvor glad en kulturfrende kan bli i skogen om våren.

Norge. Selv eksplosjoner tar seg god tid i dette landet. En aprilmorgen ved orremyra er en kaskade, et utbrudd, – men den siger fram, langsomt og omstendelig som en stortingsmelding om Nordlandsbanen. Slik er det, for slik skal det være.

Alt dette visste vi, og det var dette vi ville ha. Grålysningen hadde vart sin oppskriftsmessige evighet, da den første orrhanen flakset ned på myra. Han ble stående og bråke for seg sjøl. Snart kom flere. De buldret og kveste, foldet halen ut og lot vingene slepe bakken: Spillet kunne begynne. Først da forsto vi at noe var galt.

Det var pokker ikke Norge lenger. Det som foregikk på myra kunne ikke lignet mindre på trønder-rock, femmilsløpere eller lederartikler i

Aftenposten. Det var hverken furet eller værbit. Det var tango.

Tango! Ikke den tette, sitrende pardansen, men *mennenes* tango: En stilisert, glidende maktkamp, kniv mot kniv. En myte om dansere og drapsmenn fra mørke bakgater i Buenos Aires, halvt guder og halvt dyr; i en krig så dristig at den forlanger samspill. Deres tango er en dans med byens rytmer, men med naturens lov: En liten vilje må vike for en stor, om begge skal komme levende ifra det.

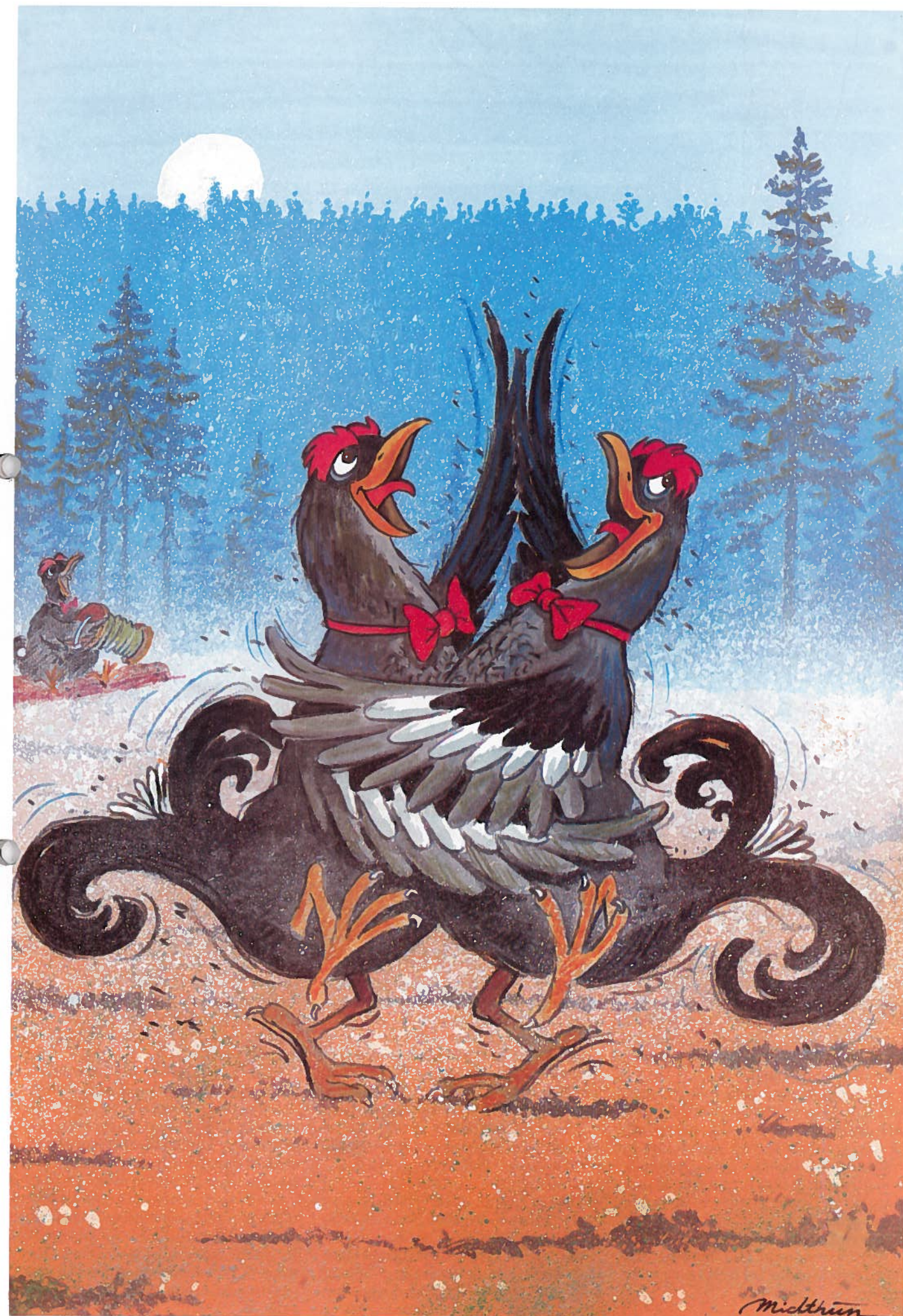
Så stort er dette alvoret, at unge menn må leke for å håndtere det. Med leken kommer skjønnheten: Ingen vold kan være vakrere enn denne.

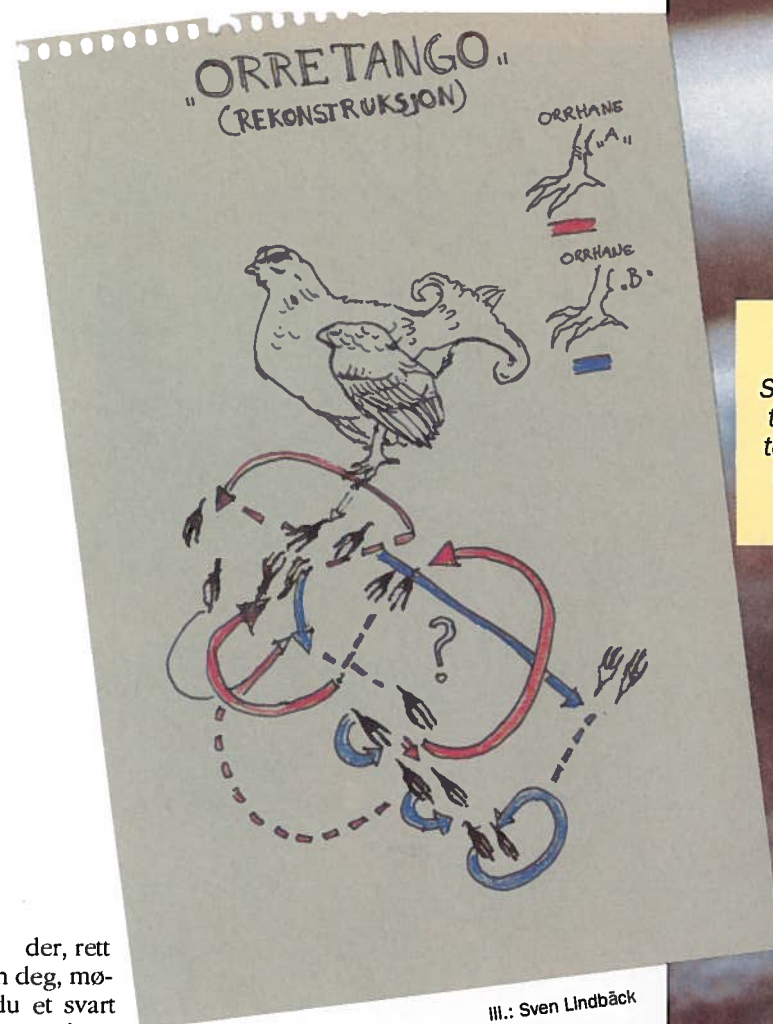
Jo lysere morgenen ble, jo klarere så vi hvor tangoen må ha kommet fra. Orrhanene sirklet rundt hverandre, med senkede hoder og stive vinger. Hvert dansetrinn hadde krigersk betydning: En advarsel, en utfordring, en retrett – fulgt av en gruelig hån, med halefjørene snudd like i synet på

sveklingen. I neste øyeblikk var kampviljen like stor, men retningen ny: Det er alltid en annen hane å måle seg med, enda en fiende å se i øynene.

KRAFTEN BEGYNNER et sted langt bak og nede, vokser fram og opp, den fyller brystet og brenner foran øynene. Hodet er lavt, i høyde med kjønnstrykket; slik får hele kroppen retning, én retning, framover. Og akkurat ►

«Hvert dansetrinn har krigersk betydning: En utfordring, en advarsel, en retrett.»

**TEORI TIL VENSTRE –
PRAKSIS TIL HØYRE:**
Skjematisk oversikt over
tangoens orrtopedi slik
tegneren ser dansen og
slik fotografen fanger
den med kameraet.

► der, rett foran deg, møter du et svart blikk med en blodrød trussel over hvert øye. Han kveser mot deg: Aldri i livet!

Men du må framover, det var ikke vår om du ikke måtte, og dette er alle krigers mor. For dere er mange, og hun bare én.

Rett fram, og dette burde han forstå: Like sikkert som at flommen må renne nedover, like sikkert må du framover; og med samme slags kraft. Dette skriker du ut, hele brystet ditt blåser du tomt, og fyller myr og skog med vilje og retning. Han burde forstå, men du må ta ham, for han forstår ingenting.

STERKEST ER SPILLET når dansen blir kamp: Først måler hanene hverandre, blåser seg opp, tar sine trinn, lar nebbet glimte i morgensola. Blir de ikke enige om hvem som er sterkere, er det ingen vei utenom: Da satses de med både bein og vinger, og møtes i luftkamp; det smeller hardt over myra. Idet de lander, vet begge hvem som har vunnet.

Det vet kikkene i grana også. Ikke de avlærte trøttingene nede ved rota, kanskje, men de virkelige skjønnerne, de som sitter høyere oppe: April er ventetid for ei orrhøne, tid for kikkende.

For hanene er hun vårens mål og mening. Det er henne tangoen er til for; de slåss om henne og for henne. De vet hun er der, vet hun kommer.

Selv vet orrhøna alt hun trenger å vite: Den sterkeste er din. Du får ham når tiden er inne.

III.: Sven Lindbäck

DENNE DAGEN har tangoen vart en måned. Gjennom tredve dagers krig har hønene ventet. Nå inntreffer sannhetens øyeblikk.

Hun lander med et mildt kurr, midt på spillplassen. Hun er et lynnedslag.

Buldringen bråstopper. Dette er ikke dans. Det er teater. Myra er en scene, og det er hennes forestilling.

Våren har avgjort hvilken hane som får henne. Han er stor og svart. Hun har ventet en evighet, nå flagrer hun foran ham, lettbeint. Han jager etter.

Hun letter først. Hun lander først. Hun er en magnet, han følger. I skogkanten er hun myk og klar. Hun legger seg i lyngen; han er over henne i det samme.

Etterpå trekker hun opp i skogen, forlatt, med et gryende ansvar for nye slekter. Han buldrer i en topp.

TILBAKE STÅR DE UFORLØSTE. En gang var de orrhaner, dansere. Nå er de kulisser.

Men trykket er det samme hos en taper. I fullt dagslys kveser han trusler ut i tomme lufta, gjør truende hopp mot ingenting. Myra er meningsløst likeglad, som en

vindmølle, det gir ingen triumf å underlegge seg torv og mose. Hvor livet måles i seire og nederlag, er det flest av de siste. Derfor hogger menn ved. Orrhaner kan ingenting gjøre.

Et sted knekker en kvist. Hanene på myra har slåss og tapt sammen, nå flykter de sammen. Det lander ei ny høne i morgen eller dagen etter. Våren velger nok den samme for henne. Men han får henne ikke billigere enn den første, og kanskje kommer det år etter dette.

Myra ligger åpen og flat, i et lys uten skygger. Norge er kommet tilbake; nå rår tomheten etterpå. Om vi kikkere hadde fanget stemningen, skulle vi ha tent hver vår røyk i taushet, og begynne å gå, bare gå. Det smakte oss bedre å dele en kopp kaffe. ■

Orrfugl- leiken

N&M • OLA GLESNE

Orrfuglen har et promiskuøst kjønnsliv; den parrer seg med flere partnere. De seksuelle forbindelsene er kortvarige. Som vanlig hos promiskuøse og polygame fuglearter har hunner og hanner svært forskjellig utseende. De blåsvarte hannene med skinnende rød øyekam, hvite vingebånd og lyreformet hale med hvit fjærvifte på undersiden står i sterk kontrast til de nøytralt brunspraglede hunnene.

Parringen foregår i april – mai på en

lysning i skogen. Gerne på en myr eller et islagt tjern. Det er hannene som kommer først til parringsplassen om våren. Gjennom leiken etablerer hannene sitt revir eller sin «danseplass», der de i grålysningen gjennomfører sitt spill.

Reviret forsvares mot naboer eller inntrengere. Så lenge snøen ligger, er ikke grensene mellom territoriene så klare, men når steiner, tuer eller busker titter fram, knyttes grensene til disse. Grensemerkene forsvares spesielt iherdig.

Kampen mellom hannene blir oftest utført som et rituall. Kampfellene pus-ter seg opp for å virke størst mulig. Av og til gjør de noen utfall mot hverandre. Da løper de vekselvis noen skritt fram mot rivalen, for så å trekke seg tilbake igjen. Alvorlig kamp blir det sjelden. Ser man nærmere på en lek hvor revirene

er godt etablert, vil man finne de eldste hannene i sentrum og de yngre lengre utover mot periferien. De eldste individene skiller seg fra de yngre ved at de har best utviklet lyreform på halen.

Hunnene kommer til spillplassen noe senere på våren. I starten sitter de ring-side i trærne og betrakter hannenes oppvisning. Etterhvert gjør de sitt valg og flyr ned på leiken, helst til de hannene som befinner seg i sentrum. Dermed er det de eldste som får størst sjanse til å parre seg. De aller yngste som kanskje ikke engang har klart å etablere noe territorium på leiken, har små muligheter. De får vente med forplantningen ett år til, hvis de da ikke klarer å snike seg med. ■

Foto: Fred Fridberg/Samfoto

Costa del KLOAKK

Foto: Kim Hart/Samfoto

Hundre millioner mennesker, blant dem hundretusener av nordmenn, velger Middelhavet som plaskedam i ferien. Den massive turismen øker forurensningspresset på et av verdens mest belastede havområder. Havforurensningssamarbeidet mellom de 18 middelhavslandene har til nå ikke klart å demme opp for denne utviklingen. ►

N&M • JON B. SKJÆRSETH

FORURENSET: Middelhavet er ett av verdens mest forurensede havområder. Mange steder bader turistene bolstavelig talt i sin egen kloakk. (Alle foto: Greenpeace)

I 1984 ferierte 52 millioner utlendinger og nesten like mange lokale turister ved Middelhavet. Tallet kan øke til 340 millioner per år i 2025.

Turismen ved Middelhavet er nesten like gammel som kulturene som vokste fram rundt «Havet mellom landet». Turistguider ble solgt i Roma for 2000 år siden, og overnattingstilbudene varierte fra telt for oldtidens ryggsekk-turister til luksushoteller med casino og orgier for de mer velstående. At antikkens «pakketurer» kunne føre til annet enn bakfyll, bondeanger og solbrenthet var utenkelig. I dag utgjør turismen en miljøtrussel for tusenvis av kilometer langs middelhavskysten.

Kloakk

Turistene bader bokstavelig talt i sin egen kloakk. Rundt Middelhavskysten ligger det 537 byer med mer enn 10 000

innbyggere. Svært få har noen form for kloakkrensing. All kloakk fra Aten pumpes for eksempel direkte ut i havet. I de mindre landsbyene som har renseanlegg er anleggene dimensjonert for noen få hundre mennesker. I turistsesongen skal disse anleggene betjene tusenvis av tilreisende turister. Gjennom det smale og grunne Gibraltarstredet tar det over hundre år før vannet i Middelhavet skiftes ut. Resultatet er et av verdens største oppdrettsanlegg for bakterier.

Turistsatsingen har også ført til omfattende ødeleggelser på våtmarksområder. Italia hadde for eksempel 740 000 hektar våtmarksområder i 1865. I 1972 var det 190 000 hektar igjen. Våtmarksområdene renser til-

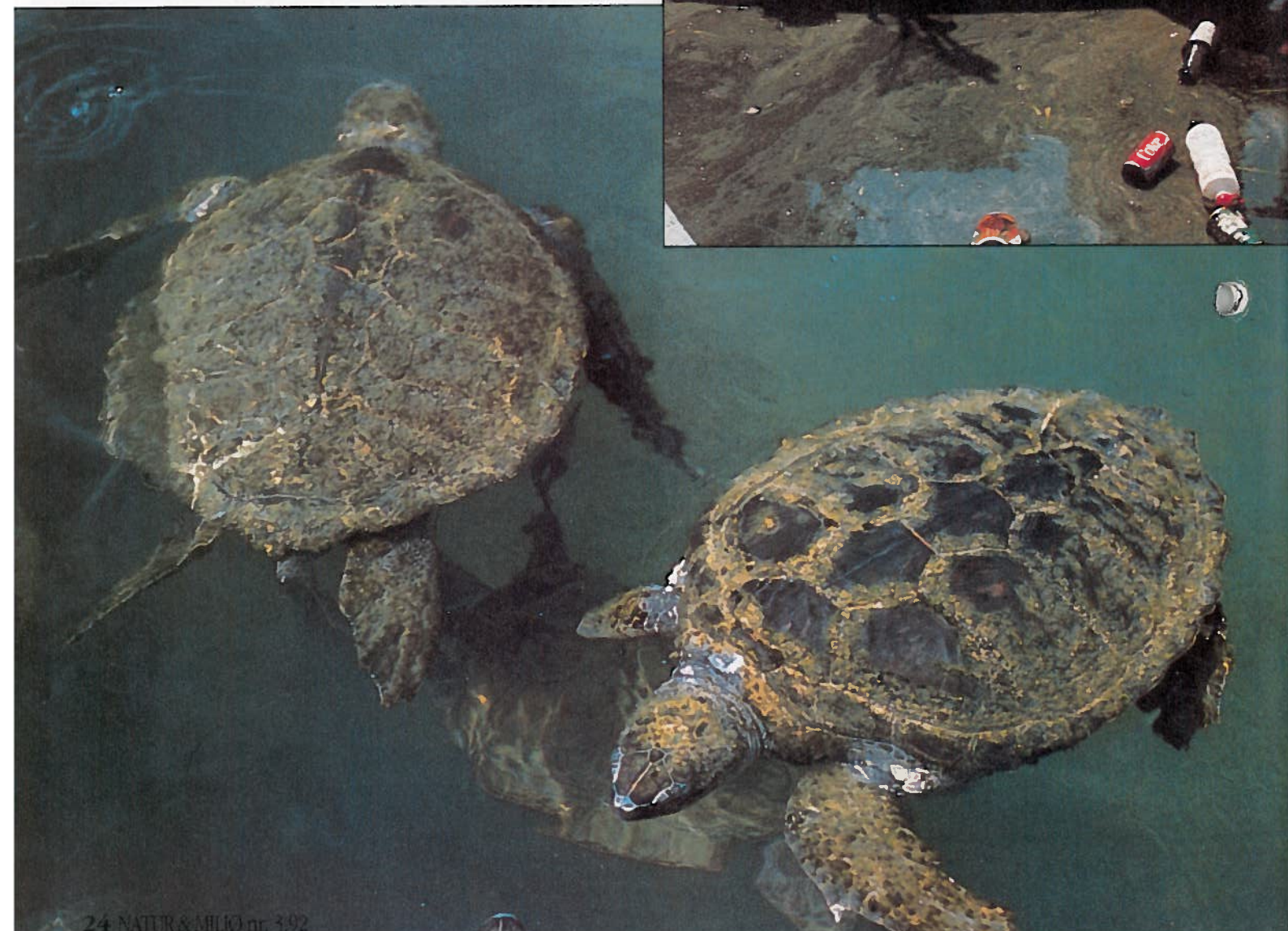

sig til havet. De er også vinterbolig og mellomlandingsplass for omlag fem milliarder trekkfugler, fordelt på 150 arter, som hvert år reiser fra Europa til Nord-Afrika.

Turismen bidrar også til å utrydde enkelte arter. Det finnes nå mindre enn 1000 eksemplarer igjen av den grønne middelhavsskilpadden. Disse store dyrene bukker under for firehjulsdrevne diskosjeper som raser fram og tilbake langs strendene og lager eggedosis av skilpadderedene. Hvis de skulle være så heldige å vokse opp, kveles skilpaddene fordi de legger i seg plastposer som likner maneter. I tillegg blir de tatt i garn og på line.

Økende turisme

Middelhavet står for en tredel av verdens totale turistmarked. I 1984 ferierte 52 millioner utlendinger og nesten like mange lokale turister ved ➤

(Til venstre) **TRUET:** Mindre enn 1000 eksemplarer er nå igjen av den grønne middelhavsskilpadden. Jeepen lager eggedosis av redene, og ofte kveles de plastposer.

(Øverst) **BEFOLKNINGSPRESS:** Befolkningen i middelhavslandene øker med eksplosjonsartet tempo. I 1985 var den på 356 millioner. Innen år 2025 kan den nå 547 millioner.

(Til høyre) **DELFINDDØD:** Høsten 1990 ble mellom 6000 og 10 000 døde delfiner skylt opp på Middelhavets strender. Skyhøye konsentrasjoner av miljøgiften PCB ble målt i dyrene.

VÅTMARK: Turistsatsingen ved Middelhavet har ført til at idyller som denne er blitt sjeldnere – våtmarksområder bygges ut i høyt tempo.

► Middelhavet. Nye studier anslår at tallet kan øke til 340 millioner per år i 2025.

Omtrent 75 prosent av alle turistene som reiser til middelhavslandene drar til Frankrike, Spania og Italia. Den raskeste veksten er ventet i Hellas, Egypt, Kypros og Tunis. Turismen står for 6,5 prosent i gjennomsnitt av regionens bruttonasjonalprodukt. I enkelte land, som Israel, Kypros og Malta, utgjør turismen over 10 prosent av BNP.

I lavsesongen 1991 dro nesten 400 000 nordmenn med charterfly til Middelhavslandene. I tillegg kommer alle de som reiser på egen hånd med fly, tog, båt og bil. Det totale antall nordmenn som drar til Middelhavet er usikkert, men nærmer seg trolig 500 000.

Forurensset hav

Turismen står for bare en liten del av forurensningen i Middelhavet. Den første som visstnok fattet interesse for tilstanden i Middelhavet var Aristoteles (384–322 f.Kr.). En legende sier at han begynte å kartlegge havstrømmene ved å hoppe ut fra klipper nord for Aten.

Etter 23 århundrer vet vi mer om både havstrømmer og forurensningen. Verst er situasjonen langs kysten av Spania, Frankrike og Italia, der de fleste turistene er. Landbaserte utslipp står for omtrent 80 prosent av den totale forurensningen. Tungmetaller fra in-

dustrien og landbrukskjemikalier vaskes ned i elvene og ut i havet. Giftig avfall dumpes direkte fra skip.

35 prosent av all internasjonal oljehandel krysser dette innelukkede havområdet. Konsentrasjonen av tjæreklumper i overflaten er ti ganger høyere enn i Kuroshio øst for Japan, som regnes for å være det nest mest oljeforurensede havområdet i verden. En tredel av oljen som slippes ut ender på kysten eller i håret til pakketuristene.

FNs miljøprogram publiserte i 1990 en omfattende rapport som forsøkte å kartlegge effekten av disse utslippene. Den konklusjonen som går igjen flest ganger, er usikkerhet. Sikker er det imidlertid at mellom 6000 og 10 000 delfiner ble skylt opp på strendene i løpet av noen uker høsten 1990. PCB-konsentrasjonen i delfinene ble målt til opptil 20 ganger høyere enn grensen spanske myndigheter har satt for PCB-innholdet i industriprodukter. Flere dødsteorier ble lansert, men de fleste forskerne mente at miljøgiftene svekket immunforsvaret slik at delfinene døde av bakterier og virus de normalt ville overlevd. Delfinene kan med andre ord ha vært rammet av en AIDS-lignende effekt.

Befolkningseksplasjon

En av de viktigste årsakene til forurensningsproblemene i Middelhavet er sterkt befolk-

ningspress, økonomisk utvikling og økt urbanisering langs kysten.

I 1950 bodde det 212 millioner mennesker i middelhavslandene. I 1985 hadde tallet steget til 356 millioner. Innen år 2025 kan det nå 547 millioner mennesker. Ifølge en omfattende studie som tar sikte på å vurdere effekten på Middelhavet av den økonomiske utviklingen, vil veksten bli konsentrert til Tyrkia, Syria og Nord-Afrika. Nord-Afrika ligger i verdenstoppen i befolkningsvekst. Algeries befolkning er for eksempel ventet å øke med 30 prosent i løpet av dette tiåret. Problemet er at det meste av denne veksten vil komme langs kysten. Antall mennesker i de sørlige kystbyene er ventet å tredobles innen år 2025.

Også i de landene hvor det ikke er ventet noen total befolkningsvekst regner man med at menneskene i økende grad vil trekke ut mot kysten. I Spania bodde 12 prosent av befolkningen langs kysten i 1900. I dag har denne andelen økt til 35 prosent. Studien konkluderer med at hvis tendensene fra de siste 30–40 årene ikke snur, kan vi om 40 år regne med at 95 prosent av kysten er urbanisert, og at Middelhavet må betjene 500 millioner mennesker og 200 millioner turister med 150 millioner biler.

Hvert år vil disse menneskene spise 45 millioner tonn kjøtt, 250 millioner tonn korn og bruke energi tilsvarende en

milliard tonn med olje.

Middelhavsplanen – en matt kronjuvel

Allerede i 1975 så FNs miljøprogram (UNEP) at miljøproblemene i Middelhavet bare kunne løses gjennom samarbeid mellom de 18 middelhavslandene. Resultatet ble den såkalte Middelhavsplanen, som nå består av flere forpliktende konvensjoner som dekker de fleste havforurensningskilder. Middelhavsplanen ble en modell for 10 andre regionale havforurensningskonvensjoner i FN-regi, og ble kalt kronjuvelen i FNs miljøprogram. Dette samarbeidet har nå pågått i snart 20 år, men har ført til svært få konkrete resultater. Det er for eksempel innført felles reguleringer for bare fem av de 31 giftige stoffene som omfattes av protokollen for landbaserte utslipp.

Men bildet er ikke helsvart. Middelhavsplanen har bidratt til å redusere oljeforurensning, og enkelte områder er blitt renere. Det er også rapportert om at flere strender nå er trygge for turister. Disse rapportene må imidlertid tas med en klype salt fordi de utarbeides av middelhavslandene selv, som jo har en klar interesse i å gi et idyllisk bilde av situasjonen.

En viktig grunn til at planen ikke har fungert bedre, er at det vil bli ekstremt kostbart å rense opp Middelhavet. Beregninger viser for eksempel at det kan koste opptil 600 milliarder kroner å bygge skikkelige kloakkrenseanlegg for alle byene rundt Middelhavet. Fatighe nord-afrikanske land vil ikke ha noen mulighet til å betale sin andel. En mulig løsning for å skaffe disse pengene, kan imidlertid være å skattlegge turistene og overføre penger til de sørlige landene.

Det er også store prosjekter i gang med å overføre midler fra EF og Verdensbanken. Dette vil imidlertid hjelpe lite i det lange løp hvis ikke middelhavslandene klarer å få kontroll med befolkningsveksten, den økonomiske utviklingen og turismen. ■

Sparer på kompost

■ ■ I Tingvoll kommune på Nordmøre får de husstandene som komposterer det organiske avfallet selv redusert renovasjonsavgiften med 350 kroner. Tilbudet ble satt i gang fra april 1991, og per mars i år hadde rundt 125 husstander blitt med på ordningen. Hjemmekomposteringen gjør at søppeldunken bare trenger tømmes annenhver uke.

Hjemmekompostering er bare ett av elementene i Tingvolls satsing på resirkulering og avfallsminimering. Det finnes ordninger for både glass, papir, papp, hvitevarer, plast, små og store batterier, spillolje og annet spesialavfall.

Selvforsynt med energi

■ ■ Selv i vinterlandet Norge er det mulig å bygge hus som er så godt som selvforsynt med energi. Forskere ved SINTEF og NTH har utviklet et lavenergihus som etter planen skal stå ferdig i mediaby-

en på Hamar til OL om to år. Isolerte vinduer, ny type isolasjon i veggene, varmepumpeanlegg og solceller bidrar til at beboerne i vinterhalvåret kan nøye seg med innkjøp av 3600 kWh, en strømavgift på ca. 1800 kroner.

Hensikten med huset er å vinne erfaringer som igjen kan danne grunnlaget for at det om noen år blir både teknisk og økonomisk mulig å bygge lavenergiboliger til vanlige familier. Boligen er et ledd i forskningsprosjektet «Utnyttelse av solenergi», et samarbeid mellom NTNF og Olje- og energidepartementet.

Løsninger

Oljepant for miljøet

■ ■ Hvert år forsvinner flere tusen tonn brukt smøreolje her i landet, med store skader for miljøet. Oljeselskapet PEMCO ville gjøre noe med det, og betalte to kroner literen til alle som leverte inn spillolje. De fikk inn 250 000 liter på ei uke.

Det beviser at en panteordning for spillolje er den riktige veien å gå, mener daglig leder Trond Haugen. Han er overveldet over responsen på kampanjen. På ei uke ble selskapets 19 oljeforhandlere i Hedmark, Opp-

land og nordlige Akershus nedlesset i gammel olje, Bønder, lastebileiere og entre-

ge økologisk aktualisert gamle byggemetoder, slik at jordhus også er blitt av interesse her i nord. Gamle teknikker kombinerer ofte miljøhensyn, inneklima og økonomi. Et eksempel på dette er jordstampeteknikken, der leire presses sammen i forskaling.

I Danmark har arkitektkontoret Vindrosen laget et hybelhus med fem hybelleiligheter. Hver hybelleilighet er 35 kvadratmeter, og koster under 1000 kroner å leie i måneden. Utgiftene er lave fordi det er billigere å bygge med leire enn med moderne byggematerialer.

Leirhus har stor varmekapasitet, noe som gir mange muligheter for energigevinster. I tillegg sparer byggetek-

Los Angeles favoriserer el-bilen

■ ■ 45 millioner kroner i støtte til produksjon av el-biler, av-

giftsfrittak, redusert strømregning, egne kjørefelt, gratis parkering for elere av el-biler, lade-punkt på parkeringsplassene i alle nybygg. Dette er blant de tiltak myndighetene i Los Angeles har satt i verk for å få folk til å kjøpe el-bil.

I Norge er det ingen satsing på tiltak som kan stimulere til framtidig bruk av elektriske biler. Men et lyspunkt er det at Oslo Energi i august i år arrangerer elbil-konferanse i Oslo. Som leverandør av energi ser de nok framtidige markedsmuligheter hvis elbilen skulle bli like populær her hjemme som på den andre siden av dammen.

Gammel idé: Denne elektriske bilen ble bygget i 1888. Nå satser Los Angeles på el-bilen som en løsning på byens intense miljøproblemer.

prenører tømte sine lagre og fikk lette samvittigheten mot betaling.

Den innsamlede spilloljen blir levert videre til firmaet Renor A/S, som sender den videre til Norcem sementfabrikk i Brevik. Her brukes spilloljen som støtdebrensel i sementovnene.

Hus av jord

■ ■ I den tredje verden bor mange i hus av jord eller leire. Nå har interessen for å byg-

Annonse

Helios er en handelsvirksomhet som i over 20 år har tatt del i miljøkampen. Bedriften legger konsekvent hovedvekten på varer fra et bio-dynamisk* eller biologisk jordbruk. I tillegg til frukt og grønt fører Helios en lang rekke korn- og melprodukter og mange andre foredlede råvarer.

– mer enn mat

Andre aktuelle miljø- og menneskevennlige varer fra Helios: Naturkosmetikk, kroppsspleiemidler, rene naturtekstiler, vaske- og rengjøringsmidler m.m.

– tar barna på alvor

Helios naturprodukter i mat, hudpleiemidler, bleier, undertøy m.m. er en lønnsom investering i barna.

Velkommen til en handel og en prat!

HELIOS-FORHANDLERE:

Bergen:	Helios Bergen A/L Fosswinkelsgt. 9
Drammen:	CC Naturkost Tomtegt. 36
Haugesund:	Helios Haugesund A/L Midt i Skjoldavegen
Hurum:	Hurum Helios Holtebrekk
Nesodden:	Luciano Helios ANS Blomsterveien 23
Oslo:	Heliosbutikken A/S Colbjørnsensgt. 12 Hovseter Helios Hovseterveien 82B Trond Grønvald Universitetsgt. 20
Trondheim:	Helios Trondheim A/L Prinsensgt. 53
Tønsberg:	Tønsberg Helios BA Storgt. 23

ANDRE FORHANDLERE:

Kolvereid:	Miljøbut. Helsoform
Snåsa:	Hos Eli
	Eli Brøndbo Fuglår
Sogndal:	Miljøbutikken ANS Gravensteinsgt. 13
Stavanger:	Jordens Frukt Høleberggt. 11
Tromsø:	Kjernerhuset Storgt. 26

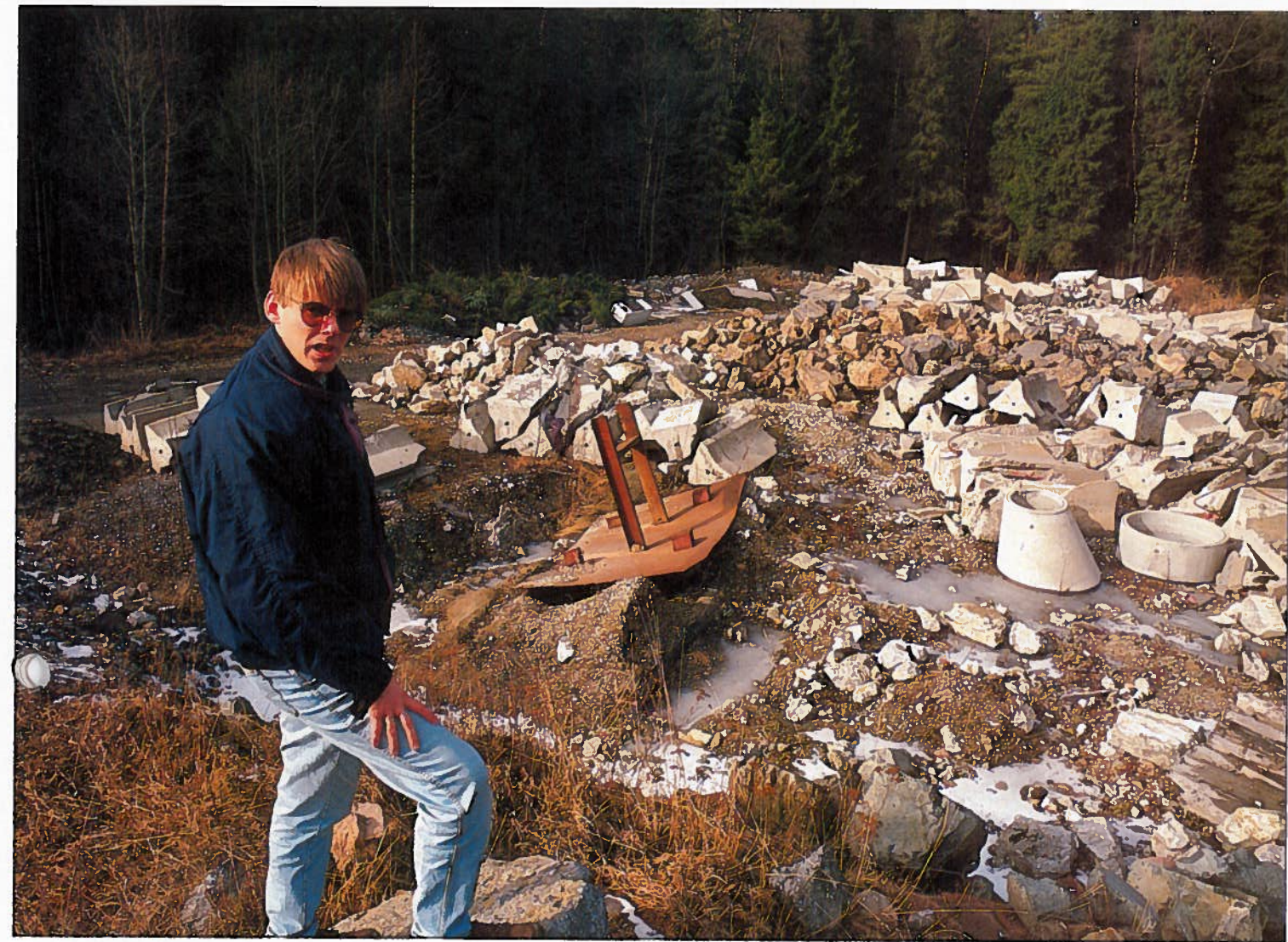
Helios-varer føres også av helsekosthandelen. Vil du vite mer – så skriv til oss:

HELIOS A/L en gros, lagerpostordre
Postboks 222 - 3470 Slemmestad

*Denne økologiske jordbruksformen ble introdusert i Norge i 1931.

FREDET ORKIDÉ- PERLE HAR BLITT TIL EN SVINESTI

Flueblomst. (Foto: Børre K. Dervo)

SKRAPHAUG: Alt kastes i Gjellevbekkmyrene naturreservat. Børre K. Dervo i Naturvernforbundet i Buskerud karakteriserer området som en svinesti. (Foto: Børre Ivar Lie/DT-BB)

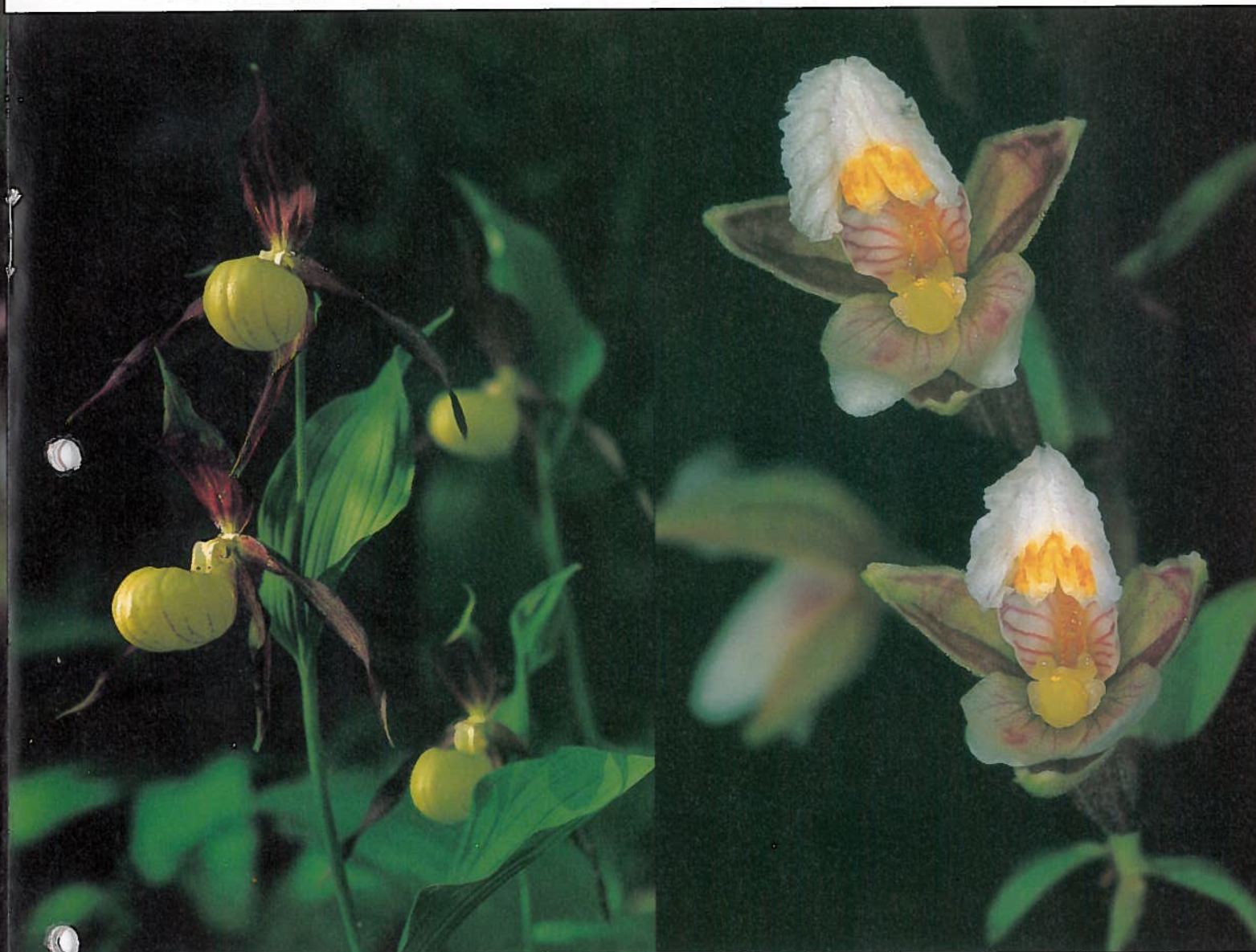
Gjellevbekkmyrene i Buskerud er et av landets flotteste orkidéområder. Det ble fredet som naturreservat etter kongelig resolusjon i 1978, men er nå i ferd med å bli en svinesti med søppel og fyllplasser. Naturvernforbundet i Buskerud anmeldte nylig Fylkesmannen for manglende oppfølging av vernebestemmelsene.

N&M • TOM SCHANDY

Orkideer har en spesiell klang i naturinteressertes ører. Ikke så rart, for orkideene er kanskje vårt mest eksotiske florainnslag. De er fargerike, har spennende bestøvningsbiologi og ikke minst: mange er sjeldne og sårbare. Orkideene krever næringsrik mark med mye kalk i grunnen, og det er mangelvare i Norge. De få gode orkidélokaltetene må derfor tas hånd om.

Flere orkidéområder er da også fredet som naturreservater etter naturvernloven. Gjellevbekkmyrene i Lier er et slikt område. Hele 18 av landets 37 orkidéarter vokser i og ved reservatet. Det å trenge seg gjennom den tette løvskogen en julidag og se småmyrene stå fulle av vakre myrflangrer er en flott naturopplevelse. Men ikke bare myrflangrer – også ►

Breiflangre.
(Foto: Børre K.
Dervo)

Mariskoen, kanskje Norges staseligste orkidé, vokser også på
Gjellebekkmyrene. (Foto: Børre K. Dervo)

Myrflangre. (Foto: Børre K. Dervo)

18 orkidéarter i Gjellebekkmyrene

■ Gjellebekkmyrene naturreservat og Tranby landskapsvernområde ble opprettet ved kongelig resolusjon 30. juni 1978. Naturreservatet utgjør 440 daa, landskapsvernområdet 460 daa.

■ Formålet med fredningen er å bevare kalkmyrene og deres vegetasjon, samt et egenartet kulturlandskap med vegetasjonstyper som er karakteristiske for distriktet, flere kulturminner og et interessant dyreliv.

■ Området har et rikt planteliv. 18 orkidéarter er påvist.

«Naturreservat er lovens strengeste verneform, men fredningen av Gjellebekkmyrene er ikke langt fra en parodi. Det er nesten som om alt arbeidet med artsvern er bortkastet.»
(Børre K. Dervo)

SKRAP: Bilvrakene ligger bare få meter fra Gjellebekkmyrene naturreservat. (Foto: Børre K. Dervo)

► også stortveblad, rødflangre og en rekke marihåndarter trives i reservatet. Og kommer en tidligere på sommeren, finner en også flueblomst og marisko.

Likefullt er Gjellebekkmyrene i fare. Formannen i Lier Naturvernlag, Børre K. Dervo, karakteriserer området som en svinesti med søppel, fyllplasser, dype hjulspor og hogst.

– En orkidé har trolig allerede forsvunnet fra lokaliteten, nemlig knottblomsten, og vi frykter at flere arter vil følge etter, sier Dervo.

Han legger ikke to fingre i mellom når han uttaler seg om Fylkesmannens forvaltning av området.

Parodi

– Naturreservat er lovens strengeste verneform, men fredningen av Gjellebekkmyrene er ikke langt fra en parodi. Det er nesten som om alt arbeidet med artsvern er bortkastet, hevder han.

– Gang på gang har vi påpekt de uverdige forholdene overfor miljøvernavdelingen, men ingenting av betydning har skjedd. Derfor har vi nå gått til anmeldelse av Fylkesmannen og håper at det blir områdets redning.

I utgangspunktet har Gjellebekkmyrene alle odds mot seg. Det er langt fra noe

villmarksområde, men ligger sammenklemt mellom boligområder og har pukkverk og et stort kjøpesenter som nærmeste naboer. Reservatet som skulle ha vært en grønn lunge i nærmiljøet, har blitt en søppelplass. Dervo lister opp: Opparbeidelse av lagringstomt inne i det fredete området, uttak av løsmasser i forbindelse med et knuseverk, lagring av ulovlig avfall som stein, betongklosser, hageavfall, plast, jernskrot og oljetønner, ulovlig brenning av avfall og motorisert ferdsel i deler av det fredete området. I det tilgrensende landskapsvernområdet er det til og med en slakteplass for biler.

– I følge vernebestemmelsene er det Fylkesmannen som har forvaltningsansvaret for Gjellebekkmyrene, men enhver som besøker området vil klart se at myndighetene har forsømt sitt ansvar, sier Dervo.

PR-trick?

Naturforvalter i Buskerud, Bertil Anderson, avviser kritikken fra Naturvernforbundet som et PR-trick.

– Riktignok er det noe søppel i deler av området, men å karakterisere reservatet som en svinesti er å skyte over mål, hevder naturforvalteren, som synes det er urimelig å anmelde Fylkesmannen for brudd på

forvaltningsansvaret. Han legger for ordens skyld til at Fylkesmannen i flere år har hatt samarbeid med Lier Naturvernlag om rydding av søppel.

Likevel har Naturvernforbundets anmeldelse ført til forgang hos Fylkesmannen. Bertil Anderson bekrefter at der er under inngåelse en avtale med Lier kommune om rydding av søppel i området, i tillegg til at det er tatt initiativ til å gjennomføre deler av skjotselsplanen for området. Bertil Anderson forsikrer at dette er planer som Fylkesmannen har gått svanger med i lengre tid – uavhengig av Naturvernforbundets anmeldelse.

– Hvorfor har det så drøyd med gjennomføringen?

– Det skyldes at arbeidet med nye verneområder, som for eksempel barskogplanen, har tatt en stor del av vår kapasitet. Det har heller ikke talt til Gjellebekkmyrenes fordel at det har vært et kraftig gjennomtrekk av naturvernkonsulenter i miljøvernavdelingen, sier Anderson, som lover bedre oppfølging av de ca. 80 verneområdene i fylket når barskogplanen er i havn en gang i 1993.

Bertil Anderson kan ikke dy seg for å gi Naturvernforbundet et spark for lite diplomatisk fremgangsmåte.

– I stedet for å sende en rekke klagebrev og anmeldelser, burde Naturvernforbundet ha bedt om et møte med oss, sier Anderson, og legger ikke skjul på at denne saken vil gjøre det vanskelig for Fylkesmannen å ha et nært samarbeid med Naturvernforbundet.

Trekker anmeldelse

Børre K. Dervo er glad for at Fylkesmannen nå endelig ønsker å gjøre noe med Gjellebekkmyrene.

– Hensikten med anmeldelsen var nettopp å fremtvinge en bedre forvaltning av området. Hvis det virkelig skjer forbedringer, vil vi selvsagt trekke anmeldelsen tilbake.

Dervo er ikke bekymret for det videre samarbeidet med Fylkesmannen. At miljøvernavdelingen nå virkelig ønsker å gjøre noe, viser jo bare at myndighetene tross alt tar Naturvernforbundet på alvor. Det viktigste i denne saken er imidlertid ikke vårt forhold til miljøvernavdelingen, men at det endelig skjer en forgang i arbeidet med å sikre et av landets viktigste orkidéområder, understreker Børre K. Dervo. ■

Smalmariehånd er vanlig på Gjellebekkmyrene. (Foto: Børre K. Dervo)

NAIROBI (Natur & Miljø): Den verdenskjente miljøaktivisten Wangari Maathai satser det hun har igjen av krefter på sin viktigste sak – kampen for demokrati i Kenya. Det blir ingen bærekraftig utvikling uten demokrati, sier Maathai.

N&M • JOE KIRWIN

Den robuste og smilende kvinnen som har vakt beundring verden over, virker nedslitt. Der hun satt på den tørre bakken i en park i Nairobi for tre måneder siden, var det sprudlende humøret til Wangari Maathai erstattet med en sliten og oppgitt mine.

I løpet av de siste årene har den kenyanske professoren beveget seg fra grasrotarbeid i den afrikanske miljøbevegelsen til frontlinjene i kampen for politisk frihet. Prisen for hennes nye lederposisjon har vært brutal.

I årevis har Maathai og hennes «Green Belt Movement» vært en liten, men effektiv plageånd for president Daniel arap Moi, som har regjert det østafrikanske landet med jernhånd. Ikke bare har hun organisert tusenvis av kvinner i et utall saker, men hun har også kritisert miljøvirkningene av en rekke av regjeringens utbyggingsprosjekter. Den internasjonale anerkjennelsen som hun etterhvert oppnådde, beskyttet 51-åringen fra overgrep fra regjeringens side.

Demokrati

På tross av enkelte seire over regjeringen i miljøspørsmål, har Maathai kommet til at en skikkelig suksess bare kan komme som følge av en langt større kamp – kampen for demokrati.

– I siste instans er det svært vanskelig å beskytte miljøet, dersom det ikke finnes et demokratisk og rettferdig styre-sett, sier Maathai.

– I Kenya har vi ikke hatt det. Jeg har, som mange andre, kommet til at det trengs en ansvarlig regjering for å kunne verne naturressursene og oppnå en bærekraftig utvikling. Ikke en regjering som er blitt

påtvunget oss i årevis. Dette gjelder mange afrikanske land, sier hun.

Maathais klare beskjed er særlig sentral i en tid der nord og sør strides om overføring av teknologi og penger til å gjennomføre nødvendige miljøtiltak.

– Det er sant at vi trenger hjelp. Men hjelp er ikke av det gode, dersom den faller i hendene på korrupte ledere som tar pengene og bruker dem til egen fordel. Kampen for demokrati er viktig for å stoppe slik praksis, sier Maathai.

Brutal aksjon

Undertrykkingens sanne ansikt kom til syne dagen etter at Maathai sa dette til Natur & Miljø. Diktatorens politistyrker gikk til aksjon mot Maathai og dusinvis av kvinner som hadde samlet seg i parken denne marsdagen. Kvinnene demonstrerte for frigivelse av sine sønner som var fengslet etter en kampanje for frie valg. Regjeringen lot sitt raseri gå ut over kvinnene som demonstrerte.

I løpet av en time lå de panikkslagne kvinnene spredd i parken. Tåregassen sved i øynene. Wangari Maathai var slått bevisstløs. Den blodige aksjonen kulminerte da mange av de forsvarsløse kvinnene kledde av seg, noe som i afrikansk folklore er den mest alvorlige forbannelse en kvinne kan kaste over en mann. Mange av politimennene skjulte øynene og flyktet.

Sykehusinnleggelsen som fulgte, var Maathais andre denne måneden. Noen få uker tidligere satt hun fengslet etter en pressekonferanse. Etter oppholdet i den fuktige murcellen fikk hun et alvorlig anfall av revmatisme.

– FRIHET ER EN FORUTSETNING FOR MILJØVERN

Skilsmisse

Wangari Maathai har stadig vekk møtt veggen. Hadde hun vist svakhet ved slike anledninger, ville hun vært ute av bildet for lenge siden. Hennes første konfrontasjon med myndighetene skjedde for mer enn ti år siden da hun ba om skilsmisse fra mannen – en framstående politiker i regjeringspartiet. En svertetekampanje toppet seg da regjeringstalsmenn beskyldte henne for utroskap. Hverken denne eller andre anklager ble sittende på Maathai. Det som derimot ble hennes varemerke, var hennes tålmodige arbeid mot jordero-

sjon og andre former for forringelse av jordsmonnet.

I Kenya er mindre enn 20 prosent av jorda fruktbar. Flertallet av jordbrukerne er kvinner, og Maathai og hennes mange frivillige i «Green Belt Movement» har reist rundt – ikke bare i Kenya, men også i andre afrikanske land for å forkynne et selvhjelpsbudskap. Kvinnene har brukt en halvtime hver dag til å plante trær etter å ha arbeidet på markene. I dag sørger bevegelsens 600 planteskoler for stiklingene.

Kombinert med ulike jordvern tiltak som er støttet av internasjonale bistandsorganisa-

sjoner, er nå flere områder som tidligere var ribbet for vegetasjon blitt beplantet.

– Vi har selvsagt ikke tatt innersvingen på forøkningen, men vi har ihvertfall fått til en start, sier Maathai.

I begynnelsen ble Maathai og Green Belt Movement støttet av regjeringen. Dette endret seg raskt etterhvert som bevegelsen vokste.

Overdrevet

– Det snakkes så mye om at kvinnene har innflytelse på miljøpolitikken i utviklingslandene. Men dette er på mange måter overdrevet. Det er menn

som er politiske ledere, og det er de som tar beslutninger om lover og budsjetter. Vår situasjon i Kenya er et godt eksempel på det, sier Maathai.

Opp gjennom årene har Maathai mottatt en rekke internasjonale priser, blant annet UNEPs «Global 500 Award». Disse prisene har gitt prestisje og styrket hennes posisjon.

– Vi blir oversvømt med forespørsler om henne, sier Martin Hill, som driver informasjonsleting for Amnesty International i Øst-Afrika. – Fax-maskinen vår blokkeres helt. Jeg vet at den kenyanske regjeringen har mottatt tusen-

vis av brev til støtte for henne.

– Jeg har fått så mange venner og støttespillere i løpet av årene, og har virkelig satt pris på hjelpen jeg har fått, sier Maathai.

Selv om hun var dypt savnet på det siste forberedende møtet før Rio-konferansen, hevder hun at hennes viktigste politiske kamp nå foregår på hjemmebane.

– Frihet er en forutsetning for en bærekraftig utvikling, understreker Wangari Maathai. ■

POLITISK AKTIVIST: Kenyanske Wangari Maathai har beveget seg fra grasrotarbeid i miljøbevegelsen til frontlinjene i kampen for politisk frihet. – Det er sant at vi trenger hjelp for å berge miljøet. Men hjelp er ikke av det gode, dersom den faller i hendene på korrupte ledere som tar pengene og bruker dem til egen fordel, sier hun. (Foto: Trygve Bølstad/Samfoto)

KOMPOST! KOMPOST!

- TO VEIER TIL JORDEN

Jaså, du skal begynne med kompost? I mengden av kompostbinger, håndbøker og hagelag er det lett å gå seg vill. Er du så motivert at du vil ofre alt for komposten, eller har du bare lyst til å sørge for at hageavfallet ditt blir til jord?

N&M • OLE P. PEDERSEN og KRISTEN ULSTEIN

Helt siden mennesket ble til, har det kompostert. Metodene er utprøvd, teknikken sikker. Vi presenterer to kompostvarianter, og noen kompostbinger som fins på markedet.

For deg som har hage, er *kompostering av hageavfallet* og *vegetabilsk kjøkkenavfall* (kaldkompost) den enkleste metoden. Du får gjenvunnet en del av avfallet, men komposteringen tar tid – opp til et år.

Du bruker alt hageavfallet, fra lauv til greiner og blomster, og legger også oppi grønnsaker, potetskall og annet ve-

getabilsk avfall fra kjøkkenet.

Pass på at komposten får nok luft, også i bunnen. Sørg for en god blanding av hage- og kjøkkenavfall, skaper du en riktig balanse i komposthaugen. Du må spa om, lufte når komposten blir for våt, og vanne når den er for tørr. Dekk gjerne til med litt torv, flis eller gammel kompost, slik at det omdannes raskere.

Naturvernforbundet går inn for at alle som har en hageflekk skal sette i gang med slik kompostering.

Den aller beste komposte-

ringsmetoden er *varmkompostering*. Den er litt mer omfattende, men du reduserer avfallsmengdene dine ganske kraftig.

Varmkompostering skjer i kontrollerte former. I noen kommuner skrives innbyggerne under på at de vil varmkompostere hele året, mot en redusert renovasjonsavgift.

Til varmkompostering trenger du en isolert bing. I komposten kan du legge alt hageavfall og kjøkkenavfall – inkludert kjøtt og fisk.

Fordelen med varmkompostering er at du kan komposte-

re hele året, og komposten brytes ned svært raskt. Dermed blir det en svært liten mengde søppel igjen, etter at du har sortert ut glass, papir og plast til gjenvinning, og lagt matrester og hageavfall i komposten.

Nedenfor følger en oversikt over kompostbeholdere. Mye skjer, og tilbudet øker stadig. På listen har vi skilt mellom uisolerte beholdere til kaldkompost og isolerte beholdere til varmkompost. Henvend deg til Miljøheimet om du vil ha mer informasjon. ■

denne omgang er vi ikke i stand til å presentere en test. Vi har ikke gode nok sammenlignende forsøk til

å kunne si noe sikkert om hvilke beholdere som vil fungere best. Slike forsøk tar naturlig nok noe tid å gjennomføre. Forbrukerrådet er i gang med en test, men det vil gå en tid før resultatene foreligger.

To beholdere får stryk på grunn av materialvalget. Polyuretan og PVC er de to mest forurensende plasttypene vi har.

Her gis det en beskrivelse av den enkelte beholder, en gjennomgang av materialvalg og hvordan den skal brukes. De tekniske spesifikasjonene finnes i tabellen på side 40. Komplett markedsoversikt med adresser kan fås ved henvendelse til

Miljøheimet

Postboks 2113 Grünerløkka
0505 OSLO

Kaldkompost

BIOTOPP

■ Konisk plasttønne med løs bunn og lokk. 6 mm polyetylen – nyplast (grønn) eller resirkulert (svart). Perforering i bunn og lufting i lokket og bunnkant. Tømming gjennom tømmeuke. Tønna kan dessuten løftes av bunnen for fullstendig tømming.

Kan leveres med isolasjonsinnsats og termometer.

GRAF

■ Konisk formet tønne i plast. Lukket med lokk og løs perforert bunn. Polyetylen – finnes både i nyplast og i gjenvunnet plast. Ventilasjon gjennom åpninger i bunnen og rundt lokket. Lufttilførsel kan reguleres ved å dreie på lokket. Tømming gjennom sideluke. Den koniske formen gjør det også enkelt å løfte hele tønna av bunnen. Graf finnes også for storhusholdninger/kommuner (1000 liter).

GRØNNE TØNNE

■ Selges internasjonalt under navnet GREEN CONE. En rund

nettingkurv nedgravd i bakken. Til kurven festes en konisk tønne i plast. Tønna har lokk og doble vegger. Det ytterste veggen slipper solenergi gjennom. Yttervegg av en type polyetylen – utviklet for å slippe gjennom solenergi. Innervegg og kurv er laget av 100 prosent resirkulert polyetylen. Ventilasjon gjennom jordsmonnet. Luft sirkulerer i tønna mellom yttervegg og innervegg. Ved tømming tas toppen av og kurven løftes opp.

SOILSAVER

■ Firkantet plastbeholder med lokk, men uten bunn. Noe bredere nederst enn øverst. Laget av 6 mm ekspandert polyetylen – 100 prosent resirkulert. Ingen spesiell ventilasjon. Lufttilførsel ved omrøring av komposten ovenfra eller gjennom skyveåpning nederst på to av sidene. Tømmes gjennom skyveåpning i to sider. Kan leveres med bunnrist i plast/metall.

ROTOCROP A16

■ Enkel rund «binge» med lokk. Veggen består av 16 stående paneler som kan skyves vertikalt i forhold til hverandre. Laget av polyvinyl-

klorid (PVC). Ventilasjon gjennom perforert bunn og store huller i hvert av de 16 veggpanelene. Tømming skjer ved at en eller flere paneler skyves opp eller et panel fjernes helt og bingen brettes ut.

VAM/VAM ROSENLEW

■ To utgaver. Konisk plasttønne med lokk og perforert bunn. For å hindre smågnager i å ta seg inn i beholderen, er den utstyrt med et ekstra finmasket nett under den perforerte bunnen. Polyetylen – 50 prosent returplast. Ventilasjon gjennom perforering i bunn. Det er også åpninger i toppen og luftsirkulasjonen kan reguleres ved å vri på lokket. Tømming gjennom tømmeuke eller ved å løfte tønna av den løse bunnen. Tilbehør: luftestav.

Varmkompost

BIO-COMP

■ Tønneformet beholder i plast m/lokk. Vegger i polyetylen – isolasjon i polyuretan. Ventilasjon gjennom rør langs vegger og åpninger i veggen. Egen luke for tømming. Leves med termometer. Tilleggsprodukt: Bio-Comp kompostakselerator – et tilsetningsstoff basert på druekjerner.

HAGAKOMPEN

■ Firkantet fullisoleret beholder i tre m/dobbelt lokk. Tre modeller med ulike kapasiteter tilpasset ulike temperatursoner. Trekasse med ekstra innerlokk. Ytterlokk dekket med tjærepapp. Isolasjon i ekspandert polystyren dekket av armert plastduk. Lufttilgang gjennom hjørner, sammenføyninger og huller i bunnisolasjonen. Det finnes også to modeller for storhusholdninger/borettslag (5–15 husholdninger) og en demo-modell på 60 l.

JACKON

■ Stive isolasjonsplater med hard, glatt overflate. Skrus sammen til en firkantet boks, som enten kan brukes som den er eller bygges inn. Leves med bunn, lokk og ekstra innerlokk. Laget av ekstrudert skumpolystyren (50 prosent returplast). Skrues i plast. Ventilasjon gjennom små kanaler i bunnplate. Bunnen er løs og hele beholderen løftes bort ved tømming.

JORA

■ Isoleret 8-kantet tønne i stål – opphengt vertikalt i et rørstativ. 2 kammer. Stativet kan både stå på bakken og henges opp på en vegg. Galvaniserte stålplater og galvaniserte stålroter. Isolasjon i ekspandert polyeten. Gavlene og de 8 veggelementene er festet sammen med hurtigspenner. Luftinnblanding skjer gjennom rotasjon av beholderen. En eller flere av de 8 veggene fjernes. Innholdet kan tømmes direkte i trillebære eller bøtter.

MULDVARP

■ Avlang kasse i plast. To kammer og todelt lokk. Slagfast polyetylen. Elementene er fylt med ekspandert polystyren. Innvendig dobbeltbunn i

perforert 1,5 mm aluminiumsplate. Veggelementene hektes sammen med hurtigspenner. Perforert ekstrabunn i hvert kammer sørger for drenering av overskuddsvann og tilførsel av luft. En av veggene kan hektes av og ferdig kompost kan spås ut. Kan leveres med varmekabel.

MULLMAJA

■ Tønne i plast, med lufttett lokk. Stålnetting i bunnen gir mulighet for avrenning av sigevann og åpning for luft og mark. Tønna består av et isolerende ytterlag og et innvendig nettingrør. Skal graves ned 5–7 cm for å hindre sigevann på overflaten. Slagfast ytterlag i polyeten, isolasjon i ekspandert polyeten, innvendig nettingrør i polyeten. Bunn i rustfritt stål. Ventilasjon gjennom bunnen. Tømming ved at ytterlaget løftes av, nettrøret veltes og komposten spås ut nedenfra.

ROLATE

■ Firkantet isolert

metallboks – bestående av fire veggelementer, bunn og lokk – låst sammen med hurtigspenner.

Finnes i to størrelser. Laget av forsinket stålplate (0,5 mm) med isolasjon i ekspandert polystyren. Ventilasjon gjennom tett perforering i alle veggplatene. Patentert system. Hele veggelement kan fjernes ved tømming. Lokket er delbart på midten og kan åpnes fra to sider. Kan leveres med skillevegg.

SUNN 240

■ Firkantet beholder laget av sammenskrudde, isolerte aluminiumselementer og kledd med tre. Ytterpanel i trykimpregneret tre. Veggelementer, lokk og innerlokk består av plater i 1 mm aluminium og isolasjon i mineralull. Elementene er festet sammen med blindnaglemutter og gjennomgående skrues. Bunnen ligger 5 cm over bakkenivå, er perforert og uisolert. Lufttilførsel gjennom en spalte nederst i bakre vegg. Hele fronten kan tas ut for tømming. Fronten kan også løsnes og vippes opp. Skillevegg og egen oppbevaringsboks for strø kan leveres.

Se også side 40

Kompostbinger

tekniske spesifikasjoner

- Kalkdpost (hageavfall)
- Varmkompost (hageavfall og alt organisk husholdningsavfall)
- Anbefales ikke, uakseptabelt materialvalg

Produkt	Prod.land	Leverandør	Volum*	Isolasj**	Vekt°	Pris**
BIOTOP	Norge	Plastinvent, Alversund	475	ingen	17	890,-
GRAF	Tyskland	Danor Marketing, Ski	250	ingen	?	790,-
GRØNNE TØNNE	Canada	CNF, Sauda	155	luft	6,2	830,-
SOILSAVER	Sverige	Nor-Sekk, Moss/Ranheim	325	ingen	13	630,-
ROTOCROP A16	Norge	Industriplast, Bergen	420	ingen	9	620,-
VAM	Holland	Østlandsmiljø, Oslo	240	ingen	9	900,-
VAM ROSENLEW	Sverige	Hymek, Lierstranda	280	ingen	9	600,-
BIOCOMP	Tyskland	Bio-Comp, Ålesund	126	5	10	2790,-
HAGAKOMPEN Sandvik	Norge	Knut Haga, Tingvoll	170	5	?	1400,-
HAGAKOMPEN Tingvoll	Norge	Knut Haga, Tingvoll	260	5	?	1500,-
HAGAKOMPEN Tynset	Norge	Knut Haga, Tingvoll	210	10	?	1600,-
JACKON	Norge	Jackson, Græsvig	300	5	5	360,-
JORA 125	Sverige	Østlandsmiljø, Oslo	125	5	19	3000,-
JORA 270	Sverige	Østlandsmiljø, Oslo	270	5	28	3840,-
MULDVARP	Norge	Dynoplast, Bjørkelangen	480	8	50	3360,-
MULLMAJA	Sverige	Syklus Norge, Oslo	125	5	4,5	995,-
ROLATE 300	Sverige	Helge Søvde, Rygge	300	6,5	?	3300,-
ROLATE 550	Sverige	Helge Søvde, Rygge	550	6,5	?	3600,-
SUNN 240	Norge	Sunn Miljøprofil	240	5	35	2380,-

*Volum i liter. 100-300 liter er tilstrekkelig til en husholdning - avhengig av mengden av hageavfall.
 **Isolasjonstykkelse er oppgitt i centimeter. °Vekt er oppgitt i kilogram. **Alle priser er inkludert moms. Frakt kommer også i tillegg for alle beholdere unntatt Mullmaja.

Har du lyst til å begynne med kompost, men får det ikke helt til? «Kompostaksjonen» kan hjelpe deg. Natur og Ungdom og Naturvernforbundet har satt i gang en kampanje hvor du får hjelp, veiledning og opplæring i varmkompostering.

Foreløpig er kampanjen bare markedsført overfor lokallagene, men responsen har vært god. Til høsten planlegger aksjonen å gå bredere ut til det norske folk.

– I Kompostaksjonen er poenget å

Kompostaksjonen gir hjelp

kompostere alt kjøkkenavfall, også kjøtt- og fiskerester. Det er med varmkomposteringen de store gevinstene kommer. Vi blir kvitt det lett bederlige avfallet, og søppelet trenger ikke hentes så ofte. Det kan bli enklere å sette igang kildesorteringsordninger, sier Dag Arne Høystad, koordinator for Kompostaksjonen.

De som blir med i

lokal, bygge opp lokale aksjonsgrupper. Derfor skal folk få skikkelig opplæring. Problemet med kompost er informasjon. De fleste kan skaffe seg en kompostbenge, men det er vanskeligere å få folk til å venne seg til å kompostere, og bli kvitt motforestillinger, sier Høystad.

Interessert i å bli med? Skriv til Kompostaksjonen, Torggt 34, 0183 Oslo. Kontoret er åpent mandager 16.00-19.00, tlf. 02-36 08 18.

– Vi ønsker å ha kyndige kompostører

✓ Produkter som er merket ✓ selges hovedsakelig i helsekostbutikker, men be din lokale butikk ta dem inn. Naturvernforbundet har liste over produsentene.

MILJØVENNLIG: – Gjør et bra miljøvalg, oppfordrer Naturvernforbundets Elisabeth Ørving. (Foto: Dag Bæverfjord)

BRA MILJØ-VALG

for deg som vil handle

Naturvernforbundet har samlet de varene som oppfyller miljøkravene våre. Vi vet at forbrukerpress virker – velg derfor de produktene vi anbefaler. I løpet av kort tid vil kanskje det varemerket du pleier å bruke få forandret sammensetningen slik at også det tilfredsstillende miljøkravene. Nesten alle vanlige dagligvarebutikker fører minst ett av de produktene vi anbefaler innefor hver varegruppe. Det er derfor ingen grunn til ikke å gjøre et bra miljøvalg!

N&M • HELENE BANK OG ELISABETH ØRVING

HUSHOLDNINGS-KJEMIKALIER

Naturvernforbundet vurderer miljøsidene ved husholdningskjemikalierne. Vi har prøvd de fleste selv, og synes de fungerer bra. Men er du ikke fornøyd med et merke, så prøv et annet. Velg vaskemidler uten miljøfarlige tensider (vaskeråstoffer) og unødvige fyllstoffer. Unngå også klorholdige produkter.

TØYVASKEMIDDEL Bra miljøvalg:

Neutral flytende maskinvask, MiniRisk bas/konsentrat, ✓Sonett, ✓Ecover

Nestbest: MiniRisk flytende, OMO flytende, Blenda flytende, Rex, BioTex

OPPVASKMIDDEL FOR HÅND Bra miljøvalg:

MiniRisk, ✓Ecover, ✓Nixe Flytende

Nestbest:

Neutral Oppvask, Oppvask og lettrensjøring, Glim Oppvaskmiddel, Zalo, Blå Hvit Oppvaskmiddel, Dustex-O

OPPVASKMIDDEL FOR MASKIN Bra miljøvalg:

MiniRisk flytende, Sun, ✓Nixe M, ✓Ecover

Nestbest: Classic

ALL-RENGJØRING Bra miljøvalg:

Platina, MiniRisk Allrensjøring, Walhalla grønnsåpe, Flytende grønnsåpe, Perlespon, Kurant grønnsåpe, Krystal Flytende, Krystal Fast, Krystalsoda, Ozon krystallsepe, ✓Lina grønnsåpe, ✓Meta flytende, ✓Ren Olivensåpe, ✓Grit Skurepulver, ✓Silvester sterk rengjøring, ✓Pinus Universal, ✓Pur plantesåpe, ✓Ecover Allrensjøring, ✓Ecover Skurepulver

PAPIR OG PAPIRPRODUKTER

Naturvernforbundet anbefaler papirprodukter som ikke er bleket med klorforbindelser. Resirkulert papir er best der helsekrav ikke tilsier noe annet (som i matvareemballasje og kaffe-filtre). Etter sterkt press fra blant annet Naturvernforbundet, er de aller fleste papirvarene i butikkene nå bleket uten klor. Velg aller helst papirvarer som er resirkulert og bleket uten klor. Alternativt kan du velge nytt, klorfritt papir.

TOALETTPAPIR Bra miljøvalg:

Økonomi, Natur, Spare toalettpapir, Edet Natur, Dax/Natur toalett, Leni Blå/Hvit, Serla spar skogen, Leni gjenbruk, Alltid Miljø

Nestbest:

Billig, Naturvennen, Miljø-spar

HUSHOLDNINGSPAPIR (TØRKERULL) Bra miljøvalg:

Økonomi, Natur, Leni Gjenbruk, Natur Tørkerull, Alltid Miljø

Nestbest:

Kjøtt og Fisk, Torkey Miljø tørkerull, Billig, Naturvennen, Kjøkkenruller

KAFFEFILTER

Stol ikke alltid på «miljøvennlig»-merket på pakken. Velg de ublekte (brune variantene), da er du sikker. Husk at ingen får lov å sende kaffefiltre på markedet

uten at de oppfyller strenge helsekrav.

Bra miljøvalg:

Coop filterposer, Finess Ublekt (andre «brune» merker er også et bra miljøvalg)

Nestbest (blekt med hydrogenperoksyd):

Garnityr Kaffefilter, Melitta, Ali Kaffefilter, Coop filterpose

BLEIER

Et barn forbruker om lag 4000 bleier i løpet av bleieperioden – et helt berg av søppel. Tøybleier er det billigste og mest ressursvennlige alternativet på bleiefronten. De fleste selges pr. postordre. Naturvernforbundet har adresse- og prisliste.

Bra miljøvalg:

GIO, Naturbleien, Stumpen Bleie, Stoffbleier, Indisposables

Trenger du engangsbleier, er det viktig å velge dem som ikke er bleket med klor. Et par års tid var alle engangsbleiene på det norske markedet klorfrie, men nå har Saba Mølnlycke begynt å klorbleke igjen.

Bra miljøvalg:

Bambo, Babykini

DAMEBIND, TRUSEINNLEGG O.L. Bra miljøvalg:

Libresse, Saba Self Sit, Saba diskret, Sanett, Famita, Vivette, Blå/Hvit

SKRIVEPAPIR

Vi anbefaler 100 prosent resirkulert og ubleket papir.

Bra miljøvalg:

Hippo skriveblokk, Emo skriveblokk, Fortuna, Cyclus, Leinfelder, Repeat, Loewe

KONVOLUTTER Bra miljøvalg:

Flora Cyclus, Fortuna, Hippo konvolutter, Miljø brun, Miljø grå, Lyche Cirkel

Nestbest (bleket med hydrogenperoksyd):

Lyche-serien, TP-Miljøserie

■ ■ Listen er en oppdatert versjon av kjøpeguiden «Bra miljøvalg». Den vil videre bli oppdatert jevnlig.

Et klart flertall i Naturvernforbundet og i den norske miljøbevegelsen advarer mot EF. 21 miljøvernorganisasjoner i EFTA-landene mener EØS-avtalen vil skade naturen i Europa. Dette skjer i en tid hvor troen på EF-unionen og det indre marked er gjennomgangsmelodien i mange europeiske regjeringer.

Hva har vi lært av EØS-forhandlingene?

La oss først oppsummere nær forhistorie: EØS-forhandlingene har gitt miljøbevegelsen noen lærestykker om hva som skjer med miljøvernet når vi tilpasser oss EF.

1. En nærmere sammenligning viser at EFTA-landene i alt overveiende grad har høyere miljøkrav enn EF-landene. De få områdene hvor EF stiller strengere krav er områder som ikke har noen betydning for de fire frihetene; det som er avtalens tema – nemlig en utvidelse av det indre marked.

2. Det var hele tiden EFTA i forhandlingene som stilte krav om miljøvern. EF som motsatte seg de fleste kravene. Dette gjaldt både i spørsmål om målsettinger som føre-var-prinsippet (der EF ikke ville ha det inn i forhandlings-teksten, men aksepterte det i et forord) og i spørsmål om konkrete problemer som kreftmerking av varer, transport i Alpene osv.

3. Miljøbevegelsens krav og EFTA-forhandlernes utgangspunkt var at land fritt skal kunne beholde sine høyere miljøkrav og fritt sette høyere krav etterhvert. Dette ble avslått, i stedet fikk vi overgangsordninger for å tilpasse oss EFs regelverk.

4. Dette betyr at det er naturen som taper. Vi må godta flere tilsetningsstoffer i mat, mindre streng merking av varer som er kreftfremkallende og giftige, senket fart i innføring av avgasskrav til biler, større transport gjennom Alpelandene, økt press på fiskeriressursene i Barentshavet og endring av lovgivning som hittil har beskyttet kystfiskerne, økt press for utsetting av genmanipulerte organismer med mye mer (Jfr.

forskningsrapporten fra Vestlandsforskning som Naturvernforbundet har gitt ut)

5. Når det gjelder den videre utvikling av regelverk, har Norge og EFTA gått med på en «husmannskontrakt». Den er verken dynamisk eller demokratisk. Det er bare Brussel-byråkratene som kan foreslå nye lover. EFTA-landene kan bare tas med på råd i prosessen, som blir ganske lukket for såvel frivillige organisasjoner som de folkevalgte. Så kan vi eventuelt få si nei etterpå, men det er i praksis meget vanskelig.

6. Dette nye beslutningssystemet blir demonstrert ved at Stortinget i løpet av noen måneder må endre 80–100 lover for å vedta den 7000 sider store EØS-avtalen. Og de folkevalgte bindes opp partipolitisk før de engang kjenner til hovedresultatene av EØS-avtalen (jfr. undersøkelse i Natur og Samfunn).

7. Den største virkningen av EØS-avtalen kommer gjennom en utvidelse av det indre marked til flere land.

For EF-området har vi tall som viser en sterk økning i sur nedbør, mer klimagasser, flere transport og avfallsproblemer osv. Dette er en økning som kommer i tillegg til den forventede økning på grunn av aksellerert vekst. Naturvernforbundet ba om en uavhengig forskningsrapport om miljøkonsekvensene i Norge, men fikk avslag fra regjeringen.

EØS-avtalen er antagelig den internasjonale avtalen som vil ha størst virkning på naturen i Norge og EFTA-landene. Det er skremmende hvor lite debatt vi har hatt, og når Naturvernforbundet går ut med faktisk informasjon møter vi nesten bare en ideologisk diskusjon «vi kan da ikke isolere oss». Vi har lett fortvilet etter en person som ikke er statsansatt og som seriøst kan påstå at EØS-avtalen er en god miljøavtale. Vi har ennå ikke funnet vedkommende og etterlyser den herved.

Poenget er enkelt: Avtalen har aldri hatt miljø som noen

hovedmålsetting. Hovedmålet er økonomisk vekst. Hovedmiddelet er fritt marked. Viktige miljøspørsmål som genmanipulering av planter og dyr og farlig avfall, blir definert under Romatraktatens paragraf 100 om den frie vareflyt og ikke miljøvernparagrafen. EF-domstolen tar aldri sitt utgangspunkt som miljøets talsmann, men aktiveres mot miljøkrav som kan være en trussel for fri flyt av varer og kapital. Bevisbyrden tillegges den svake part; naturen.

Hvem er de sanne internasjonalister?

Helge Ole Bergesen framfører den etterhvert velkjente treleddede slutning: 1) Miljøproblemer er internasjonale. 2) EF er internasjonalt. 3) Vi må inn i EF (og de som ikke ser det er dumme nasjonalister). Vi har hørt dette en del ganger nå. Et velkjent eksempel: 80 prosent av den sure nedbøren kommer utenfra, vi trenger overnasjonale løsninger. Dette er fordummen-de logikk. Den største konsentrasjonen av sur nedbør kommer nå fra Russland, skal vi melde oss inn i Samveldet av Uavhengige Stater (SUS) for å løse det problemet?

Naturvernforbundet har arbeidet internasjonalt siden andre verdenskrig. Vi har vært med på å kjempe fram en rekke internasjonale avtaler som har vært svært viktige for såvel Norge som andre land. Men ingen av de 15 viktigste avtalene har hatt EF som ramme eller EF som drivkraft. I stedet har rammen vært FN, Europarådet og bilaterale avtaler, og enkelte nasjonalstater har vært drivkraft.

Naturvernforbundet drømmer neppe om «det ideelle overnasjonale organ» som Bergesen antyder. Vi har hatt en pragmatisk, mangefasettert og fleksibel tilnærming. For det første satser vi ikke alt på ett kort slik som Bergesen. Vi satser i hvert fall ikke alt på EF-kortet som hittil har vært svarteper (men som naturligvis kan bidra noe i framtida). For det andre har vi sett hvor avgjørende det er å få noen til å gå foran. La oss nevne et

par eksempler: I arbeidet med å få til standarder for avgasskrav var det avgjørende å bryte ut av EF-blokken og la en del EFTA-land gå foran («Stockholmsgruppen»). I forhandlingene om Agenda 21 foran Rio-konferansen har Norden spilt en positiv rolle som ville vært utenkelig dersom vi var en del av EF-blokken.

Til slutt får vi minne om at EF fortsatt bare er en del av Europa, og at Europa er en enda mindre del av verden. At de rikeste må rotte seg sammen for å bli enda rikere, er globalt sett en lite tiltalende tanke. Jeg kan forstå den forhenværende miljøvernministeren i Brasil som uttalte at «o flere som går inn i EF, jo viktigere er det for Norge å stå utenfor».

Hvordan snur vi vekstmaskinene?

Bergesen innser at EF er udemokratisk («hadde et land med det styringssettet søkt om medlemskap, ville det sannsynligvis blitt avvist»). Han innser at den økonomiske veksten i seg selv er naturødeleggende (?), og at EFs rolle som internasjonal miljøvern er «lite ærerik». Men han setter sitt håp til EF for å tøyse norsk oljekapital. Interessant. Men han er en enslig svale.

Det bildet som ellers tegner seg i Norge, er at kreftene bak EF-tilpasningen er de som er sterkest tilhengere av økonomisk vekst, som tror på «teknologiske løsninger» framfor mer grunnleggende endringer av holdninger og maktforhold, de ser få problemer i de rikes forbruksvekst, men sier at miljøproblemene ligger i Øst og Sør. Det synes også å tegne seg et mønster hvor politikere som er EF-tilhengere også kolliderer med miljøbevegelsen i våre hjertesaker som hovedflyplass, miljøavgifter, gasskraftverk og metanolfabrikk, veiutbygging og vassdragsvern. Bildet er ikke entydig, men likevel overraskende tydelig. Det er en merkelig forestilling at disse EF-tilhengerne er interessert i å ta et oppgjør med Norges naturødeleggende oljeutvinningstempo.

Det er riktig at Naturvernforbundets motstand mot EF bunner i motstand mot fortsatt økonomisk vekst i de rike land. Vi bygger på et beinhardt økologisk faktum: Dersom alle skulle forbruke som de rike land, ville klodens livssystemer bryte sammen. En logisk følge av dette er at det frie markedet er ødeleggende inntil vi får økologisk prissetting og investeringsstyring. Denne erkjennelsen av at det haster å snu, vil gjøre det helt meningsløst å kjempe for størst mulig utvidelse av det indre marked og de fire friheter i Europa som vi og selv EFs miljøvernminister vet betyr en enda sterkere vekst i de fleste miljøproblemer.

Men hva så om den samme politikken føres i Norge? Vel, Norge har vi vært medlemmer av i lang tid. Nasjonalstaten Norge har i det minste innført demokrati og en viss styring av markedet. Hvis demokrati og miljøstyring av markedet innføres i EF, ikke bare i Bergesens drømmer, men i virkeligheten, vil Naturvernforbundet ta opp saken til ny vurdering.

I Norge får dette arbeidet mot den naturødeleggende vekst både preg av forsvar og angrep. Vi forsvarer de rester av økologisk høstingskultur som vi har blant norske kystfiskere og i deler av Distrikts-Norge, som trues sterkt av en EF-tilpasning. (Dette glemte du helt, Bergesen) Og vi forbereder en snuoperasjon som må bygge på de kreftene i folket og blant politikere som ikke bygger skepsis til EF bare på nasjonalisme, men på et oppgjør med den naturødeleggende vekstøkonomien. Det unike er at flertallet av folket nok en gang synes å kunne mene det motsatte av det klare flertallet blant eliten. (Det glemte du helt, Bergesen) Men her blir oppfølgingen det avgjørende. Det som ikke gikk etter 1972, er nødvendig og kanskje mulig i 1995. ■

Hvordan skal vi endre en liten vekstmaskin?

Av DAG VILJEN POLESZYNSKI

Helge Ole Bergesen (HOB) argumenterer i N&M 2/92 mot Naturvernforbundets (NNV) EF-standpunkt. Selv om han gir NNV rett i kritikken mot «vekstmaskinen EF», konkluderer han originalt nok med at Norge må melde seg inn og endre den, slik at den igjen skal gjøre Norge mer miljøvennlig. HOBs hovedargument er at selv om mye i EF går galt («EFs rolle som internasjonal miljøvern er lite ærerik», «et fellesskap med klare udemokratiske trekk»), er tilstanden like ille i Norge. Han hevder at

1) norsk økonomi er like avhengig av olje som en alkoholiker av brennevin, og vår eksport igjen helt avhengig av EF-markedet.

Kommentar: Det finnes måter å gjøre alkoholiserende mindre avhengige på (bl.a. ernæringsterapi) – de fleste er enige om at dette bør forsøkes. Hvorfor ikke gjøre Norge mindre avhengig av oljeøkonomien og eksport til Vest-Europa? Hvilken naturlov er det som sier at ikke norsk industri kan lage kjøleskap, radioer, elbiler (danskene gjør det!), vindmøller, solpaneler, mer klær og skotøy, sykehusmateriell, sykler osv. – kort sagt kan redusere vår avhengighet av eksport? Mindre import er et lite problem dersom vi bruker ting lengre, reparerer dem og resirkulerer, altså lager en grønnere økonomi.

2) realiseringen av en bærekraftig utvikling forutsetter overnasjonalt samarbeid, og da finnes ingen alternativer til EF.

Kommentar: Overgangen til en «bærekraftig» økonomi krever først og fremst at folk flest ønsker det. Teknisk er det ikke noe stort problem – kunnskapene om hvordan det kan gjøres finnes i rikt monn i

miljøbevegelsen. Poenget er at de som styrer Norge ikke vil ha et slikt samfunn. Da hjelper det lite med overnasjonalt samarbeid, det være seg i EF/EU eller på andre nivåer. For å drive grønn politikk, kreves ikke overnasjonalitet, men grønne politikere! Altså må vi skifte ut den politiske makteliten i Norge før vi kan vente å få en annen politikk.

3) en samlet europeisk miljøbevegelse har muligheter til å overta en eksisterende institusjon (EF) og bruke dens etablerte makt og myndighet til egne formål.

Kommentar: Det er fristende å spørre om HOB vet hvem som sitter i EF-parlamentet, i Kommisjonen og i Ministerrådet. Hans «AKP-m-l-teori» («melde seg inn og ta makta») er naiv. EF-parlamentets 518 medlemmer har bare 44 fra grønne partier, altså 8 prosent. Delors nye forslag til nordisk representasjon i Kommisjonen (1 på omgang) og utsiktene til 2,5 prosent norsk deltakelse i Parlamentet burde kanskje få HOB på bedre tanker. Dessuten: hvis Høyre- og DNA-politikere representerer Norge i Brussel, hvordan kan man få et «grønt kupp»?

HOBs sviktende logikk inneholder flere «aksiomer»:

1) «De 12 EF-landene er demokratiske og ser folkelig at EF ikke er det, ergo vil de også endre på det.»

Kommentar: Hvor har HOB det fra at de 12 er så demokratiske? Har han ikke hørt om valgsystemene i Frankrike og Storbritannia, om Skottlands kolonistatus (de har ikke eget parlament)? Om de ni tidligere kolonimaktene blant de 12?

2) «Norsk storindustri vil ikke tillate oss å gjøre noe annet enn å bli med i EF.» («makten rå», et

Skal vi la NHO vinne?

NHO-utvalget, nedsatt for å vurdere arbeidsgiveravgiften, har kommet med den konklusjon man kunne vente etter at Karl Glad på forhånd hadde bedt regjeringen om å beholde avgiften og i stedet sette ned miljøavgiftene.

Dette er et avgjørende slag i miljøkampen. Det dreier seg om å prise innsatsfaktorene i produksjonslivet slik at det blir ulønnsomt å ødelegge miljøet og å forurense, samtidig som det blir mer lønnsomt å ta i bruk norsk arbeidskraft.

I løpet av de siste tolv måneder har «kraft-juntaen» i Norge vunnet en rekke seire over miljøet; nye, langsiktige kraftkontrakter til lave priser, vedtak om bygging av metanolfabrikk, PVC-fabrikk og gasskraftverk. Næringslivets Hovedorganisasjons aktive spill for å fjerne miljøavgifter og å beholde arbeidsgiveravgiften kommer på toppen av dette. Vi står i fare for å videreføre en politikk som ikke tar tilstrekkelig hensyn til miljøet og som fører til økende arbeidsledighet.

Fagøkonomer og lederne i små og mellomstore bedrifter er stort sett enige om at en

På klingen

Ros og ris, innfall og utfall. Vi tar gjerne imot brev fra leserne, men forbeholder oss retten til å kutte innlegg.

sterk reduksjon i prisen på arbeidskraft er et riktig virkemiddel i dagens situasjon, og at det må være helt galt å gi kraftkrevende industri flere fordeler på bekostning av resten av norsk arbeidsliv. Eksempelvis vil en fjerning av el-avgiften for kraftkrevende industri garantert gi det resultat at det vil bli brukt mer kraft, og det har hittil ført til færre arbeidsplasser.

For NHO og storindustrien er det naturligvis bekvemt å ha en stor del av folket i arbeidsledighet, det vil klart føre til lavere arbeidskostnader jo fler som står med lua i hånda.

Det er imidlertid stadig verre å forstå at Arbeiderpartiet vegrer seg for å sette ned prisen på arbeidskraft. Etter Venstres oppfatning har de ikke lov å la være å prøve! Et økt underskudd på statsbudsjettet, som følge av redusert arbeidsgiveravgift, er en investering som vil gi økte inntekter til staten etter hvert som produksjonen vokser og

flere får arbeid.

Jeg vil innstendig oppfordre Naturvernforbundets medlemmer å engasjere seg overfor sine politiske partier for å bidra til at de er på rett side i dette slaget for miljøet og mot arbeidsledigheten. *Terje Jobansen, Venstres nestleder*

Politisk schizofreni?

Lederartikkelen i N&M nr.2/92 heter «Politisk schizofreni», noe som dessverre også synes å være dekkende for dette nummeret.

«Det tragiske er at politikere ikke viser vilje til å gjennomføre større endringer», heter det. Jeg synes også det er tragisk at N&M-redaksjonen ikke innser at ikke alle politikere mener det samme. «Politikerforakt i seg selv tjener ikke miljøvernet», heter det videre. Men kan en vente annet enn politikerforakt når en ikke skiller mellom ulike

politikere? «Vi trenger partier som ser andre verdier enn penger», konkluderer lederartikkelen. Hvorfor er redaksjonen så politisk blind at den ikke ser at vi har minst ett slikt parti i Norge (med søsterpartier i ca. 40 land)?

Gunnar Bolstad spør i sin kommentar i samme nummer hvordan vi får politikere som tør å markedsføre en politikk som innebærer omstrukturering av næringslivet og redusert geografisk mobilitet. En forutsetning er at massemedia (inklusive N&M) slutter å sensurere bort det slike politikere har å si. Eksempelvis nektet Gunnar Bolstad som redaktør av N&M å ta inn en kommentar fra De Grønne før stortingsvalget 89, med den begrunnelse at De Grønne var et promilleparti.

Dag Hareide sier i samme nummer av N&M: «Vi skal bruke velgermakten til å tydeliggjøre hvilke personer og partier som støtter miljøet». Gid det hadde vært så vel. Hvorfor er ikke N&M interessert i å foreta en grundig og ferdomsfri helhetlig miljøpolitisk analyse av våre politiske partier?

Olav Benestad, Oslo

Klør du?

Prøv å unngå kosmetiske tilsetningsstoffer som optisk hvitt, fargestoffer og parfyme, da disse stoffene kan virke irriterende på huden. Neutral produkter til tøyvask og oppvask er fremstilt av de reneste råstoffer som alle er helt nedbrytbare. Neutral produktene inneholder ikke optisk hvitt, parfyme eller fargestoffer. Neutral serien er deklartert i samarbeid med Astma og Allergiforbundet. Neste gang du klør – Prøv Neutral.

NYHET Neutral
Like effektiv, uten tilsetningsstoffer.

Tomter

Fra s. 43: EF-debatten fortsetter

★★★★★★★★★★

«host i Brussel vil gi influensa hos Norsk Hydro, som så vil gi lammelse i regjeringsbygget og på Løvebakken».

Kommentar: Norsk storindustri (og bankene) er delvis kontrollert av staten. Med en annen regjering kan Statoil og Norsk Hydro få så mye influensa de vil. Den grønne doktor vil ordinere naturmedisin, hvile og meneskelige verdier. Kanskje Statoil kunne bruke overskuddet til elbilproduksjon, til å lage vindmøller og solenergianlegg? Hva om Hydro lærte om biologiske jordbruksmetoder og bio-

gass og om man gikk inn for obligatorisk kildesortering i hele Norge og nye minifabrikker for omsmeltet plast, glass og aluminium, kobber osv.? Når transnasjonal oljeindustri kjøper seg inn i solenergi- og batteriteknologi verden over, kan også rammebetingelsene for norsk oljeindustri lettere endres. Om oljeselskapene vil trekke seg ut av Norge, klarer vi oss godt uten!

3) «Det er Thatcher'e, Le Pen'er og Lahnstein'er i europeisk politikk som gjør at EF-parlamentet (Europaparlamentet er en terminologisk tilnærmelse) ikke blir mer demokratisk fordi de klyn-ger seg til nasjonalstaten.»

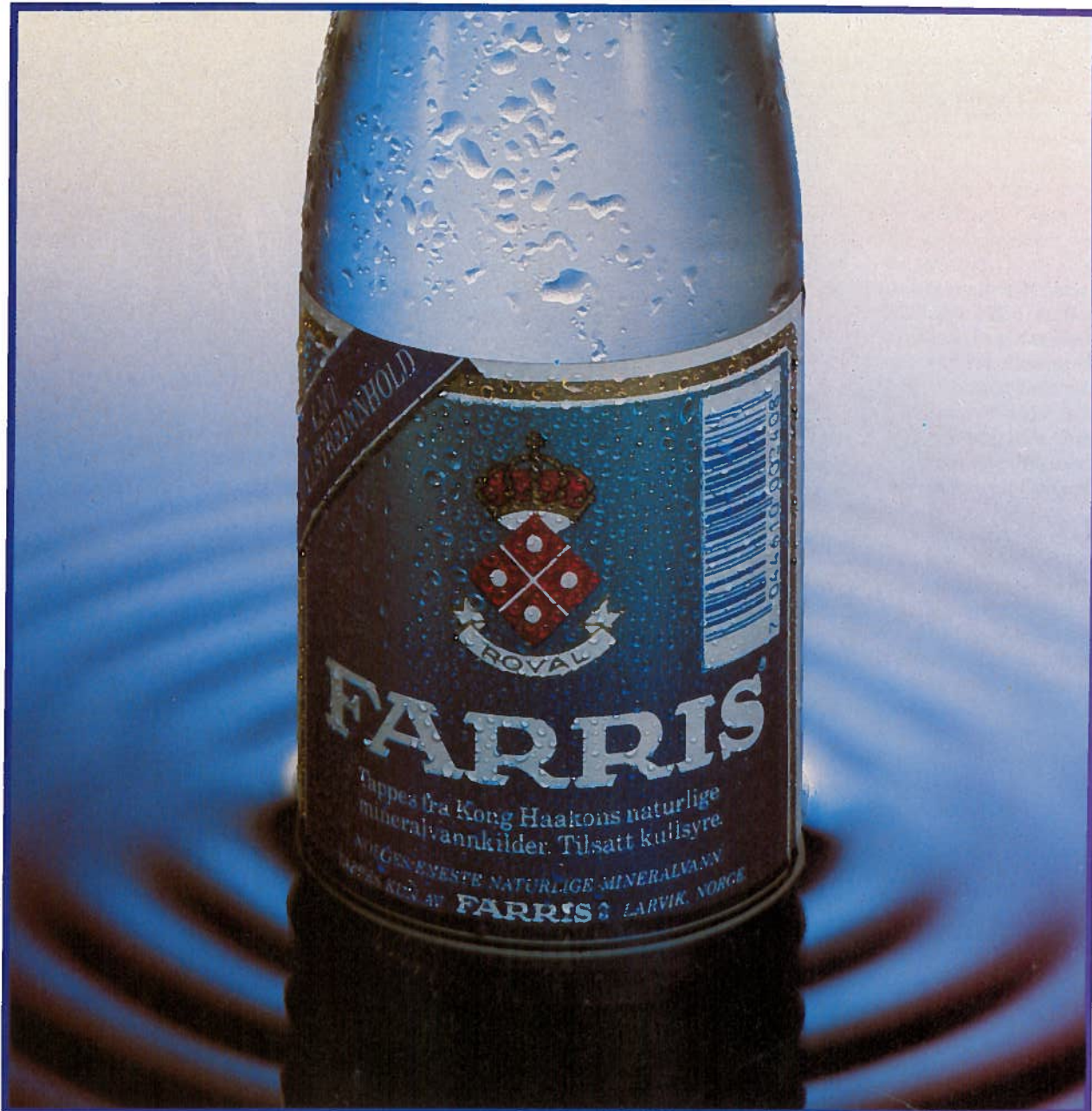
Kommentar: Anne Enger

Lahnstein (AEL) er et ryddig og hederlig menneske som ønsker å bevare norsk matproduksjon og en desentralisert bosetning. Overnasjonalitet er verken Sp eller andre grønne redde for – det avhenger av premissene. AEL og mange med henne er redde for overnasjonalitet basert på fortsatt økonomisk vekst (ikke «bærekraftig» – «sustainable growth» står det i Unionstraktaten, altså vedvarende vekst), økende handel og stordrift. Dette vil gå på bekostning av nærdemokrati, miljøet og vår mulighet til å beholde nasjonal styring over økonomien. Her har vi støtte fra nobelprisvinnerne Jan Tinbergen og Trygve Haavelmo, samt en rekke andre fagøkonomer. Le Pens fremmedhat og frykt i et

stadig mer fremmedgjort Frankrike, preget av arbeidsløshet og sentralisert makt, har ingen analyse av et økologisk fundert velferdssamfunn som basis.

Opportunisme må aldri bli miljøbevegelsens strategi! Derfor må den politiske kampen stå om å få en ny regjeringsskonstellasjon ved valget 1993, en som vil satse på miljøverdier og internasjonal solidaritet framfor innmelding i «den store europeiske vekstmaskinen» som HOB tror miljøbevegelsen kan erobre innenfra med en trojansk tryllemannøver. Slik eventyrpolitikk er verken vi, våre etterkommere eller det globale miljøet tjent med! ■

Oppskriften er jordens egen

Farris er absolutt rent og fullstendig upåvirket av ytre forhold, som temperatur, årstid og menneskers adferd mot naturen. Det eneste vi gjør er å hente mineralvannet opp fra Kong Haakons og Kong Olavs kilder, tilsette kullsyre og tappe det på flasker.

Farris er full av mineraler og sporstoffer, men inneholder ingen kalorier. Du finner neppe noe sunnere og mer forfriskende.

FARRIS
Norges eneste naturlige mineralvann.

Klare frontlinjer

■ Boka «Frontlinjer» trekker opp de viktigste frontlinjene i miljødebatten. Lederen for den norske avdelingen av Worldwatch, Magnar Norderhaug, har i en kompakt liten bok klart å framstille alle hovedtemaene i debatten; miljøsituasjonen anno 1992, befolkningsstigningen, matproduksjon, sammenhengen mellom økonomi og økologi, energi, sysselsetting og miljøvern og u-hjelp. Hvert tema er behandlet i et eget kapittel, der Norderhaug viser hva som er de største hinderne for en mer miljøvennlig utvikling på dette området. Problemet blir ikke bare drøftet, Norderhaug setter fingeren klart på de svake punktene.

Mesteparten av boka er brukt til å gjennomgå de mest aktuelle problemene i miljødebatten. I de siste kapitlene tar Norderhaug for seg hva som kreves av både politikere og velgere for at en hitil temmelig mislykket miljøkamp skal gi resultater. Boka munnar ut i et noe løst forslag om å opprette et tokammerssystem, med et kammer for langsiktig politisk arbeid og et kammer for den vanlige kortsiktige politikken.

Boka har flere tabeller og kurver som styrker framstillingen. Norderhaug har klart å unngå fremmedordene, men boka har tidvis et unødig tungt språk. Men denne boka er et funn for den som ønsker å skjerpe seg i miljødebatten, og bør også være interessant for bruk i den videregående skolen.

Anders Gjesvik

■ ■ Magnar Norderhaug:
Frontlinjer i 90-årenes miljødebatt
Cappelen 1992
110 sider
Kr.198,-

Blir skogen litt mindre fattig?

■ Norges Skogeierforbund ga i høst ut boka «Rikere skog». Boka er oversatt fra svensk og skal presentere «90-årenes kunnskap om skogbehandling og skogøkologi». Dette er en ambisiøs målsetting, men de høye forventningene målsettingen skaper blir dessverre ikke innfridd.

Det mest alvorlig ankepunktet mot boka er at den, sammenliknet med den svenske utgaven,

konsekvent forsøker å bagatellisere skogbrukets negative effekter på dyre- og planteliv. Sin vane tro nekter norsk skogbruk å godta at svenske og finske forskningsresultater er overførbare til norske forhold, og enhver usikkerhet ved norsk forskning utnyttes maksimalt til fordel for skogbruket. En sammenlikning mellom den norske og den svenske utgaven av boka demonstrerer dette poenget; svensk utgave: Mange dyr og planter *holder på å forsvinne*. I den norske utgaven: Mange planter og dyr *har fått redusert sitt utbredelsesområde*. Et eksempel til fra den svenske utgaven: Omtrent *en tredel av alle virveldyr* i våre skoger og *over 300 skogplanter* er i dag *truet eller sårbare*. Norsk utgave: I Norge har vi *liten kunnskap* om hvilke arter som er truede og spesielt sårbare.

Da boka ble lansert på en pressekonferanse i desember i fjor, ble dette forklart med at svensk og finsk skogbruk er verre (hogstflatene større) enn det norske og at mye skog i Norge «freder seg selv». Men gammel-skogens størrelse, jordkvalitet og avstanden til annen gammelskog er viktigere enn flatestørrelsen.

De fleste artene som er i faresonen er utsatt fordi de lever i skog som er eldre enn normal hogstmodenhetsalder eller avhengig av døde trær. Andelen av skog eldre enn 160 år er seks ganger så stor i Sverige som i Norge, og det er neppe stor forskjell på mengden dødt virke i norske og svenske skoger. Det er i det hele tatt liten grunn til å anta at artsmangfoldet blir tatt bedre vare på i Norge enn i Skandinavia for øvrig. Påstanden om at mye skog «freder seg selv» gir ingen garanti for at skogen får stå i fred, all den stund det gis tilskudd til både drift og utvikling av nye metoder i vanskelig terreng. Slik støtte må ikke gis til hogster som i utgangspunktet er privatøkonomisk ulønnsomme for eieren.

For øvrig presenterer boka få motforestillinger mot grofthing, sprøyting og treslagskifte. Alternative metoder til bestandsskogbruket vil være viktig i et framtidig naturmætt skogbruk. Likevel er dette knapt nevnt i boka.

Bøker

Det er likevel positivt at skogbruket har begynt å snakke om flerbruk, men slik situasjonen er i norske skoger i dag, er det viktig at begrepet får et reelt innhold og får konsekvenser for praktisk skogbruk. «Flerbruk» har til nå i alt for stor grad vært tiltak av kosmetisk art eller først og fremst til nytte for jaktbart vilt som elg og storfugl. I så måte er denne boka et fremskritt. Det gis en utmerket fremstilling av hvordan økosystemet i en urskog fungerer og forklarer på en instruktiv og lettfattelig måte hvordan flateskogbruket skiller seg fra urskogen. Beskrivelsen av biotoper som er spesielt viktige for dyre- og plantelivet er også bra. Men dessverre blir ikke kunnskapen om urskogen og artene som lever der fulgt opp i de konkrete skogbruksanbefalingene. De mest artsrike skogene våre er de som ligner mest på urskog. Boka er et skritt i riktig retning, men så lenge det flersidige skogbruket ikke i større grad forsøker å etterligne urskogens dynamikk, vil utryddelse av arter ikke være til å unngå. Resultatet blir heller en litt mindre fattig skog enn hva dagens metoder gir, enn en rikere skog.

Helge Rinden

■ ■ Norges Skogeierforbund:
Rikere skog
Landbruksforlaget 1991
132 sider
Kr. 220,-

Symptombehandling opp og i mente

■ Vi klarer neppe å begrense luftforurensningen, men kanskje kan den sure nedbøren og drivhuseffekten øke skogproduksjonen i Norden hvis vi stiller skogen vår riktig. Det er konklusjonen i boken «Skogskjøtsel i en utslippstid». Forutsetningen er at skogbruket setter i gang:

1. Storstilt kalking av skogen for å nøytralisere effektene av den sure nedbøren slik at skogen kan nyttiggjøre seg nitrogennedfallet som gjødsel.

2. Økt hogst av gammelskog fordi ungskog (naturlig nok!) er mer vital.

3. Treslagskifte for å kompensere for klimaendringer og forurensningsskader.

Foruten å gi råd om hvordan forurensningsrammet skog bør drives, beskriver boken symptomene på og årsakene til skogskadene overfladisk.

Problemet med medisinen som foreslås er bare at den lett kan ta livet av pasienten. Når forfatterne bruker ordet «skog» er det åpenbart i betydningen trær og antall kubikkmeter nytbart tømmer, og det er utelukkende de økonomisk viktige treslagene ve og vel det blir fokusert på. Men «skog» omfatter så mye mer. «Skogen» er trærne, men også de andre plantene som vokser der, soppen, fuglene, pattedyrene og insektene i et komplisert samspill. All påvirkning utenfra, enten det er forurensning, hogst eller treslagskifte, griper inn i dette samspillet og fører til forandringer i artssammensetningen. Jo større forandringene er og hurtigere de skjer, desto flere arter får problemer. Hvis norske skogeiere skulle følge opp tankene i denne boken vil det bety en omfattende utryddelse av mange av de artene vi kjenner i norske skoger i dag.

Det er i denne sammenheng vi må se forurensningstrusselen. Vi må ikke tro at alt er vel i en veksterlig skog. Kanskje er mange av artene som hørte naturlig hjemme der forsvunnet. Vi har ansvaret for å ta vare på hele artsmangfoldet og ikke bare de delene av naturen som er til umiddelbar økonomisk nytte for oss.

Mange av tiltakene som foreslås, slik som økt innslag av løvtrær, vil nok kunne dempe effektene av den sure nedbøren. Symptombehandling slik forfatterne foreslår vil likevel aldri gi varige resultater, og det er en høyst tvilsom linje forfatterne har lagt seg på når de antyder at forurensningen kan gi økt skogproduksjon. Det kan fort bli en unnskyldning for ikke å gjøre noe med et av de alvorligste miljøproblemene i dag; utslippene må reduseres!

Helge Rinden

■ ■ Birger Braadland og Per A. Rognnerud:
Skogskjøtsel i en utslippstid
Eget forlag
79 sider
Kr. 80,-

DET ER HER FOLK TRIVES

Utstilliger om skogbruk, jakt/fangst, fiske, akvarium og utendørssamlinger. Vårt tilbygg gir plass for nye utstillinger. Spisestedet "Forstmann" serverer alt fra kaffe til middagsmat fra naturens eget spiskammer.

NB! Fluefiskedagene 20. og 21. juni 1992

De 30 nordiske jakt- og fiskedager 6. - 9. august med bl. a. knivmaking, jernblestring og fiskerøking. Landets største jakthundutstilling. Mer enn 125 kommersielle og idelle utstillere. 26 000 besøkende i 1991. Be om program.

VELKOMMEN TIL ET LEVENDE MUSEUM

Vi holder åpent hele året.
10.00 - 16.00 på hverdager.
Utvidet åpningstid 1. juni -
1. oktober 10.00 - 18.00.
NORSK SKOGBRUKSMUSEUM
PB 1172401 ELVERUM
Tlf: (064) 10 299

MELTZERSGT. 4
0257 OSLO 2

TEL: 02-43 13 50
FAX: 02-43 17 25

Vær smart - Bruk Smartkort

- Kortet gir tilgang til kontanter hele døgnet.
- Du kan bruke alle minibanker over hele landet.
- Med kortet kan du også betale på bensinstasjoner og i stadig flere butikker.

Kom inn i Den Norske Bank og få deg Smartkort!

Den norske Bank

Berdal Strømme a.s. er et av Norges fremste rådgivende ingenlørfirmaer.
I firmaet arbeider ca. 70 personer innen miljø- og kommunal-teknikk.

Avfallsløsninger

Vi har en erfaren stab innen all avfallshåndtering. Gjennom tverrfaglige grupper dekker vi prosjekter i alle faser, fra utredning frem til driftsoppfølging.

Avfallstyper:

- kommunalt avfall
- spesialavfall
- industriavfall
- sykehusavfall

Avfallsløsninger:

- kildesortering
- sentralsortering
- gjenvinning, FAB, kompostering
- deponier
- interkommunalt samarbeid
- transportløsninger

BERDAL STRØMME
Rådgivende Ingeniører

Kjørboveien 25, 1300 Sandvika. Tlf (02) 47 11 00

Oslo - Larvik - Stathelle - Hønefoss - Hamar - Elverum
Lillehammer - Stavanger - Fauske - Harstad

TENK GRØNT NÅ

VÅR OG SOMMER I OSLO

Det er tid for rydding av hager, kjellere og loft!

Lei komprimatorbil eller containere fra **SYSTEMTRANSPORT A.S** for rask og miljøvennlig håndtering av avfallet.

Førsteklasses **SERVICE**.

CONTAINERUTLEIE - AVFALLSTRANSPORT

Ring:

Tlf: (02) 25 36 00

SPESIALFIRMA I ØKONOMISK AVFALLSBEHANDLING

systemtransport a.s

POSTBOKS 33 GRORUD 0905 OSLO
ET SELSKAP I NORSK RENOVASJON A.S

All epokegjørende forskning har sitt utspring i evnen til å se utfordringene i et nytt lys.

ASTRA

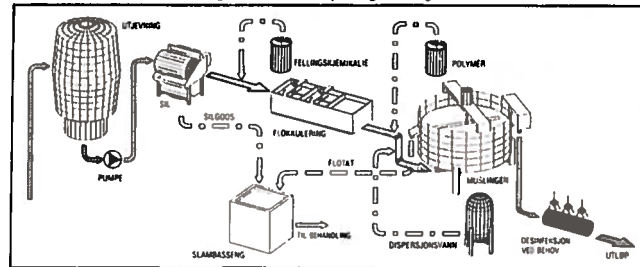
Forskning for en bedre fremtid

Astra Farmasøytiske A/S, Postboks 1, 1473 Skårer.
Telefon (02) 70 15 90. Telefax (02) 70 08 78

BRØDRENE DAHL A/S

MILJØAVDELINGEN
Velg fremtidens rense- og gjenvinningsanlegg for prosessindustri og kommunalt avløp. Velg Muslingen.

BRØDRENE DAHL A/S

Tlf.: 02/65 80 10

Natur & Miljø Bulletin - en effektiv måte å holde seg orientert på!

Natur & Miljø Bulletin er Norges eneste nyhetsblad om natur- og miljøstoff.

Her har du virkelig muligheten til å holde deg á jour med alt som skjer på miljøfronten. Bulletinen kommer ut hver 14. dag med rykende ferske nyheter i korte informative artikler om bl.a. miljøforskning, industriforurensning, trafikk, truede arter, spesialavfall, atomkraft og miljøproblemer i Øst-Europa.

N&M Bulletin selges ikke i løssalg, men kan bestilles hos Naturvernforbundet. Abonnementspriser pr år: For medlemmer kr. 180,- Ikke-medlemmer kr. 350,- Bedriftsabonnement kr. 500,-

JAJ! Jeg ønsker å abonnere på bulletinen:

- ☐ **Medlem** (Medl.nr. _____)
- ☐ **Ikke medlem**
- ☐ **Bedrift**

NAVN: _____

ADR.: _____

POSTNR./STED: _____

Kan sendes ufrankert i Norge. Adressaten vil betale portoen.

SVARSENDING

Avtalenr. 109 000/5 Pb.

NATURVERN FORBUNDET

Grünerløkka postkontor
0505 Oslo

Før og nå. Her og der.

I går natt kom jeg tilbake fra en reise i det som tidligere var DDR. I noen dager har jeg sittet med bayer'n og pipa mi, og glodd ut gjennom møkkete togvindu og studert desemberværet, byer og landsbyer og de uendelig flate markene oppe langs Østersjøkysten. Det er vakkert her oppe om våren, det veit jeg, for jeg var her sist i mai, akkurat i det bøkebladene folda seg halvt gjennomskinnelige ut og bare delvis skjulte rådyra som sto stille i tykningene. Nå var naturen like grå som den arkitekturen som preger denne delen av landet; høyblokkene midt ute på jordene, betongkolossene langs strendene og i skogene. «Bonde- og arbeiderparadisets» seier over bolignøden etter den siste av de store europeiske krigene; nå forfalne rønner i regnet.

Tettsteder og landsbyer, tettsteder og landsbyer – de danser forbi mens togvognene drar seg langsomt fram over den skinnegangen som egentlig ikke burde være i bruk i det hele tatt; kameratene i øst var nemlig de første som tok i bruk betongsviller, men det var lite betong og mye sand i landet dengang, og i dag kan du dra boltene opp av vidundersvillene omtrent som en pinne ut av ei sølekake. Men jeg tenker ikke på det der jeg sitter, det blir bare nerver av slikt, jeg tenker på all den nedlagte industrien jeg kjører forbi. Den burde jeg nok bli *mer* nervøs av, men letelsen ligger vel i det faktum at jeg hele tida passerer den, drar ifra den, videre, videre.

DET ER HVERDAG, men ingen aktivitet der ute. Hvor mange små og store bedrifter og industriområder jeg passerer vet jeg ikke, men det er ingen aktivitet noen steder; bare på jernbanestasjonene ser man folk i arbeidstøy; skinnegjengen med slegger og greip på skuldrene. For sannheten er selvsagt at i denne delen av Tyskland er industrien for en stor del lagt øde. Alt er så nedkjørt og nedslitt etter tiår uten vedlikehold at det rett og slett ikke er forsvarlig å drive videre. Ikke bare forsvarlig økonomisk, men også i høy grad ut fra sikkerhetsmessige grunner. Og jeg tenker:

Ingvar Ambjørnsen er født i Larvik i 1956. Han er bredt kjent for de seks bøkene om Pelle & Proffen, og filmatiseringen av to av dem. Ambjørnsen debuterte i 1981 med romanen «23-salen», som tar opp psykiatrisk behandling, og har senere skrevet ni romaner og en novellesamling for voksne.

Av Ingvar Ambjørnsen • Tegning
Dag Erik Storaker

Hva skjuler det seg egentlig i jorda her oppe? I vannene og myrdraga? Hva skjuler seg under overflata i et land der ord som miljøvern og rensesystemer var fremmedord, og hvor problem-avfall ikke var et *problem*-ord, men et ord som ga signaler om lettjente og sært tiltrengte penger for den flådde staten. Østtyskerne gjorde big business på å kjøpe opp og lagre kjemisk møkk fra sine brødre i Vest-Tyskland.

Tragikomikken i dette kan best illustreres ved følgende eksempel: Nordøst for Lübeck sendte vestfolket møkka si over til øst, og østtyskerne spadde den rett ut på jorden. Her oppe utgjorde en liten kanal selve grensa, så i virkeligheten ble giftene bare flytta en seks, sju meter. Vesttyske myndigheter hadde reine hender, østtyske partipamper skaffa penger i kassa. Vesttyske menn og kvinner kunne føle seg trygge fordi gifta var «ute av landet». Østtyske menn og kvinner kunne føle seg enda tryggere, fordi det ikke var noen som hadde fortalt dem at industrien kunne være noe annet enn en velsignelse.

JA, DETTE TENKER JEG PÅ ettersom toget drar seg videre fra Rostock i retning Greifswald. I Greifswald har de lagt ned atomkraftverket fordi det trua med å falle fra hverandre. (Men lova å bygge opp nytt som skal bli like sikkert som den tyske marken). MEN HVA SKJULER DETTE LANDET AV ALLEREDE NEDGRAVD FÆNSKAP? Det aner meg, siden jeg vet hvor lett vi i vest har tatt på dette, selv om det tross alt har vært et tema i et par tiår. I Hamburg, hvor jeg bor, er flere titalls lekeplasser blitt stengt på grunn av dioksininnholdet i sandkassene. Hva da med gode gamle DDR, der ingen engang stilte de rette spørsmålene? Ei mine, tenker jeg i det toget gjør et røkk og bayer'n svaier på bordet. Sannheten er at hele Øst-Euro-

pa er ei mine som simpelthen må gå i lufta.

Og jeg tenker på et gulna avisutklipp som jeg fant for litt siden, pent bretta sammen i ei bok. Det klippet er saksa fra Østlandsposten helt først på syttitallet en gang, og viser en ung Ambjørnsen som såvidt har fått håret til å rekke over kanten på ørene. En ung Ambjørnsen og tre kompisar som har tatt brevkurs i Natur og Miljø gjennom NKS og fått diplomer og topp karakterer. Og jeg husker hvor rasende jeg var, fordi jeg gjennom dette kurset faktisk hadde fått et glimt inn i et rom der faen sjøl holdt til. Men enda mer rasende fordi alt man sa om dette temaet ble tatt imot med dette helvetes overbærende smilet som voksne i hvert fall dengang var eksperter på. Ikke en gang lærerne hadde begrep om hva et ord som «økologi» innebar. At vi fire satt og grov oss ned i hvert vårt mareritt, og det på fritida var, ble forstått dithen at vi var så jævlig glade i dyr og fugler. Søtt, tenkte folka våre. Seinere leste jeg Borgstrøm til jeg holdt på å ta livet av meg, før jeg ga opp alt som hadde med miljøvern å gjøre fordi jeg rett og slett ikke orka å møte den voksne dumheten representert ved et «det ordner seg nok», eller et «ja, det er fæle greier». Jeg spydde av folka mine, ja jeg spydde av dem!

NÅ HAR DE SKJØNT DET. Nå når ungene til bror min ikke kan bade der familien bada før, nå når hvittingen er vekkt og torsken giftig. Ja, de *barskjønt* det. De skammer seg på vegne av sin egen generasjon; hva nå det må være verdt.

Jeg har forresten forandra meg jeg også. Da far min og jeg sist diskuterte temaet, dempa jeg anklagene mot den gamle hvithåra mannen, og tok min del av ansvaret for den døende Tellus. Man har tross alt deltatt i det vestlige konsumracet i hele 36 år. Og i motsetning til mannen og kvinnen i Greifswald, *visst* siden man var fjorten. ■

Tegneren Dag Erik Storaker er født i 1944 i Oslo. Til høsten skal han ha separatutstilling på Galleri F15 på Jeløya. Han har deltatt på svært mange utstillinger, blant annet høstutstillingen. Storaker har hatt utsmykningen av flere offentlige bygg. Han er utdannet ved Granums tegne- og male-skole i Oslo.

Politibil på tomgang

Her en dag så jeg en politibil på tomgang. Han må jo være litt rar, for det er jo ikke lov å stå på tomgang. En hilsen til alle miljødektektivene i Felix.

Miljøklem fra Tove

Kjære Blekkulf

Vi har holdt på med miljø på skolen i det siste. Frøken ga oss noen ark som vi satte sammen. Det som var veldig dumt, det var at papiret var klorbleket. Dessverre, dessverre ... Ellers går alt som det skal!

Hilsen Rebekka

Til Blekkulf!

Jeg bor på Ask og der jeg bor er det en vei og på toppen og litt lenger ned så ligger det kjempe-myte søppel, og i fjor var det masse sprøytespisser og nå ligger det skapdører og stekepanner over alt. Men jeg tør ikke ta i så mye for mamma har sagt at det kan være farlig. Men på andre sida er det enda mer søppel og folk pleier å stoppe og tisse der, for det er så mye brennesle.

Vennlig hilsen
Trine Bjerke, Hønefoss

Tegnet av Barbara Kristin (Jupiter) 12 år

Tegnet av Gro Helene (Neptun) 10 år

MILJØKLUBB HJELPER SKOLEN OG STOLTENBERG

– Vi stiftet miljøklubben Gruble for to år siden. Vi syntes naturen trengte hjelp, og da var det like greit å gjøre det selv, forteller de fire jentene i Gruble-klubben. Jentene har samlet inn penger og kjøpt miljøbøker til skolen sin. Nå har de tatt kontakt med utenriksminister Thorvald Stoltenberg.

N&M • OLE P. PEDERSEN

Spørsmål

1. Hvis du kutter ut å la være å bruke klorbleket papir – er du miljøvennlig da????
2. Hvilken skog blir kalt «jordas apotek»?
3. Hvem har lurt seg inn i katteslekten: Jerv, gaupe, løve, tiger, jaguar?
4. I hvilke av disse landene går det mot/er det vinter akkurat nå: Argentina, Russland, Malaysia, Australia?
5. Hvilken fugl får du hvis du setter sammen to forskjellige redskap?
6. Jeg bor i Nord-Amerika. Jeg har sort maske og stripet hale. Før jeg spiser tar jeg maten min ned til vannet for å vaske den. Hvem er jeg?
7. Hva er det mest miljøvennlige du kan ha rundt skolematen din?

OVERREKKELSE: Gruble-jentene har sørget for at miljøundervisningen på Hårberg skole er blitt bedre. Her får rektor Karin Grong (t.v.) et sett lærebøker av Ragnhild Ekremsvik, Sissel Berg, Hanne Ulset og Vivian Breivik. (Foto: Terje Dybvik, Fosna-Folket)

I Ørland kommune på Fosen-halvøya har de fire jentene Ragnhild Ekremsvik, Sissel Berg, Hanne Ulset og Vivian Breivik gått i bresjen med miljøengasjement.

11-åringene begynte med Gruble-klubben for to år siden, og i dag gir jentene ut egen miljøavis og samler inn penger til miljøtiltak. Miljøavisa Gruble selger godt – nærmere 50 eksemplarer.

– I avisa vår skriver vi en del om natur, og om problemer som ødeleggelsen av ozonlaget, forteller jentene til Natur & Miljø.

De er i full gang med planleggingen av neste nummer av Gruble. Men Gruble-klubben gjør også noe aktivt med tingene. Etter et loddsalg på Brekstad, fikk klubben inn 1343 kroner. Etter å ha lurt litt på hva pengene skulle gå til, kjøpte de inn mange miljøbøker til skolen. Nå kan alle elevene på Hårberg skole få lære mer om miljø – takket være Gruble.

Underskrifter til Stoltenberg

– I dag er det bare vi fire som er med i klubben. Vi vil gjerne ha med flere, sier jentene, men

foreløpig uteblir guttene. 11-åringene er de eneste jentene i 4. klasse på Hårberg skole, som har 120 elever til sammen. Karin Grong er rektor på Hårberg skole. Hun ble skikkelig overrasket da Gruble overrakte skolen lærebøkene i miljø.

– Gaven er helt topp. Det disse elevene holder på med, vitner om at barn har engasjement. Bøkene skal vi bruke i undervisningen. I tillegg har vi lyst til å benytte Gruble-jentene når de ulike klassene skal lære om miljø og vern av miljø, sier Karin

Grong til Fosna-Folket.

Gruble-klubben er opptatt av internasjonale spørsmål. Nå har klubben tatt kontakt med utenriksministeren i Norge, Thorvald Stoltenberg, som følger av en underskriftsaksjon i kommunen. Gruble ber om at Norge hjelper Russland med å bli kvitt de farlige atomkraftverkene. ■

Løsninger

1. Ja
2. Regnskogen, fordi de fleste av medisinplantene våre kommer derfra.
3. Jerv.
4. Argentina og Australia (fordi de ligger sør for ekvator).
5. Hakkespett.
6. Jeg er en vaskebjørn.
7. Matboks.

BLEKKULFS MILJØDETEKTIVER

Postboks 2113 Grünerløkka, 0505 Oslo
Telefon: (02) 71 55 20

Føres ikke av enkelte utsalg —

Det naturlige valg!

Mykt / formfast
Sikkerhet / bekvemlig
Naturvenlig

Obs! Stormarked, Domus, Mega, S-Marked Prix og øvrige S-butikker, Tempus

GRØNN HANDLING 1992

 Lambi & LENI

-toalettpapir
for deg som tenker
litt lengre.....

Markedføres av
Seria-Nor A/S

SLUTT Å KLØRE BARNNA

Babykini bleier lages etter
de mest miljøvennlige metoder
som finnes i dag.
Derfor er Babykini ikke klorbleket.

Følg Naturvernforbundets
anbefaling når du skal velge bleier
til ditt barn.

BABYKINI

ASSORT SCANDINAVIA AS. POSTBOKS 153, 3501 HØNEFOSS. TLF. 067-27 050.

din miljøbevisste samarbeidspartner

Det er en utfordring for EMO å fremme
bruken av miljøvennlige produkter.

EMO har et ansvar i å bevisstgjøre markedet
til å gjøre miljøvennlige produktvalg.

EMO bearbeider leverandører til å få
frem riktige produkter som er i samsvar
med den tid vi lever i.

Miljøvennlige produkter er mer enn papir.
EMO arbeider med et bredt produktspekter
med leveranse til barnehage, skole, kontor,
kommune og stat.

EMO AS, Postboks 40, 2013 Skjetten

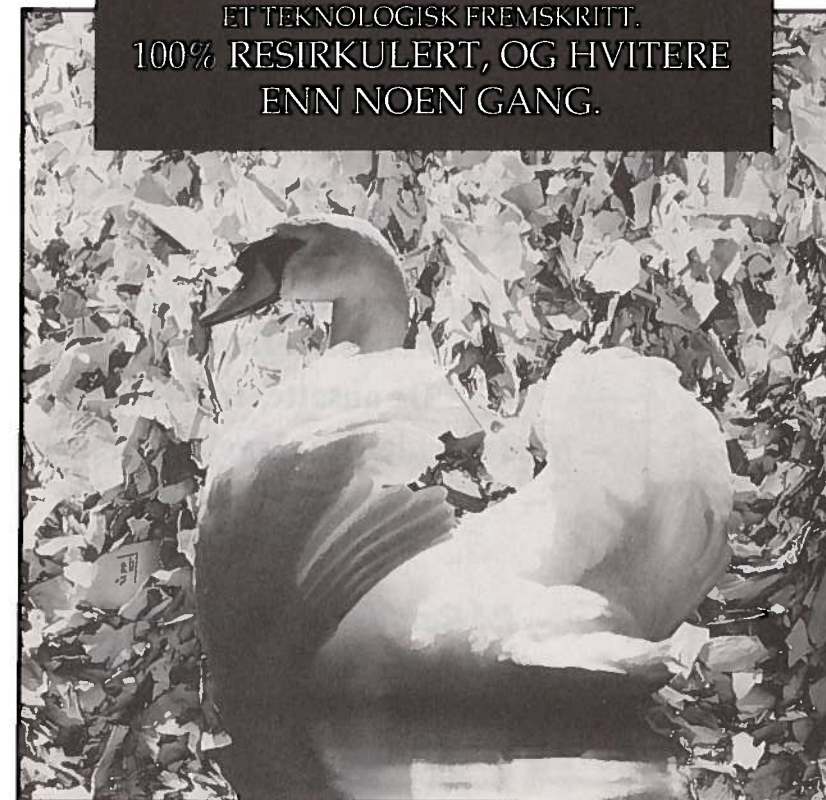

EMO spiralhefte

Best nr. 21482 - 80 bl. samlet med marg
Perforert og huller 11x11 - 80 mm hullavstand
Resirkulert papir

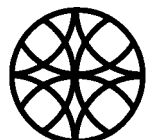
ET TEKNOLOGISK FREMSKRITT.
100% RESIRKULERT, OG HVITERE
ENN NOEN GANG.

Cirkel produseres av returpapir, og er dermed et viktig bidrag
til reduserte miljøutslipp og bedre ressursutnyttelse. Papiret som benyttes i Cirkel
konvoluttene kunne alternativt endt opp på en søppelfylling eller i et forbrenningsanlegg,
med de miljøproblemer det medfører.

Norges Naturvernforbund
anbefaler konvolutter som er
produsert av 100% resirkulert
papir og samtidig uten bruk
av klor. Dette er det mest
miljøvennlige alternativet.

Norskproduserte Cirkel-
konvolutter får du hos ledende
konvoluttleverandører.

CIRKEL

Lyche Konvolutt AS
Postboks 2171, 3003 Drammen.
Tlf.(03) 83 39 70
Trondheimsv. 43, 0560 Oslo 5.
Tlf.(02) 57 11 00

BARFOTØKOLOGI - NOE FOR DEG?

Et helårskurs som tar for seg forholdet mellom det enkelte menneske og naturen. Kurset gir mulighet til personlig vekst og utfordringer og lokal handling til beste for miljøet.

Andre helårskurs: Helse og Helhet, Drøm og selvutvikling, Kreativ Forming, Internasjonal linje. Ring eller skriv til Vestoppland Folkehøgskole 2760 Brandbu. Tlf: 063 35755

KEMPPI
KEMPPI NORGE A/S

«Din totalleverandør på sveis»
Buskerudvn. 127, 3002 Drammen

MILJØKVALITET ER ETT KVANTITATIVT SPØRSMÅL

*DET AT EN KJEMISK FORBINDELSE,
ELLER ET STOFF EKSISTERER,
ER IKKE ET PROBLEM.*

*DET ER MENGDEN AV EN UØNSKET
FORBINDELSE SOM AVGJØR OM
DET ER EN FORURENSING.*

*FUNDIA NORSK JERNVERK AS
HAR SOM MÅL Å FORURENSE
MINST MULIG, SAMTIDIG SOM
ANDRES FORURENSNING*

(SKRAPJERN) ER VÅRT RÅSTOFF.

☒ **FUNDIA NORSK JERNVERK AS**

BEVAR NATUREN MED RESIRKULERT PAPIR

Papir er et produkt man omgås med daglig. I lang tid tenkte man ikke på at papir og produksjon av papir var noe av det mest forurensende i samfunnet vårt. Norske papirfabrikker rangeres blant de største forurenserne i Norge p.g.a. utslipp av klororganiske kjemikalier og organisk materiale.

Nå finnes det miljøvennlige alternativer. **Hippopotamus AS** kan tilby 100% resirkulert papir. Fordelene med resirkulert papir er mange og åpenbare: Samfunnet bruker ressursene bedre, avfallsmengden reduseres, papirproduksjonen krever mindre energi og ikke minst er kjemikalieforbruket minsket, noe som igjen gir redusert forurensning. Fordi klororganiske blekemidler ikke benyttes har papiret en lett gjenkjennelig gråtone.

100% resirkulert papir kan benyttes når du skriver brev eller kort, gjør skolearbeid, tar forelesningsnotater, tegner og pakker inne gaver. Til kontorbruk har vi kopipapir, datapapir, konvolutter, notatlapper, brevordnere, samt papir til brosjyrer og hefter. Også magasiner lignende det du holder i hånden, kan med fordel trykkes på resirkulert papir - med godt resultat. Prøv derfor å få arbeidsplassen din, skolen din, foreningen/organisasjonene du er medlem i eller offentlige institusjoner til å gå over til 100% resirkulert papir.

Fyll ut med navn og adresse og send inn slippen (du kan også lage en kopi og sende inn den). Vi sender deg varekatalogen vår, slik at du selv kan se hvor stort utvalget er av produkter i 100% resirkulert papir. Vi sender også med et argumenthefte for resirkulert papir: "Gjør hverdagen gråere!"

GJØR NOE DU OGSÅ!

Send informasjon til:

Navn _____

Adresse _____

Hippopotamus AS
Enebakkveien 441 b, 1290 OSLO Tlf: 02/62 20 50

Monterte ferskvannsgarn Topp kvalitet - fagmessig montert

Tråd: Monofil 0,20
Lengde: 25 meter
Farge: Rød/grå

Omf. / mm	Pris 1,5m dyp	Antall	Pris 2m dyp	Antall
12 / 39	199,-	☐	210,-	☐
14 / 35	201,-	☐	212,-	☐
16 / 39	205,-	☐	218,-	☐
18 / 35	207,-	☐	222,-	☐
20 / 31	209,-	☐	225,-	☐
22 / 29	212,-	☐	229,-	☐
24 / 26	218,-	☐	233,-	☐
26 / 24	222,-	☐	237,-	☐
28 / 23	229,-	☐	244,-	☐
30 / 21	233,-	☐	246,-	☐
32 / 20	237,-	☐	250,-	☐
38 / 17	242,-	☐	255,-	☐

Alle priser er inklusive moms
Garna sendes mot oppkrav
Ordre over kr. 2500,- sendes fraktfritt

Navn: _____
Adr.: _____
Pnr./sted: _____

Refa A/S Fiskeredskap
Postboks 8, 9301 Finnsnes

Vi tar gjerne mot Deres ordre på telefon 089-40011
eller fax 089-41909/41990

n&m 3/92

Avgiftning og kontroll av utslipp og forurensninger er en vesentlig del av produksjonsprosessen i en moderne industribedrift.

**Tillitsskapende miljøvern-
anstrengelser fremmer**

— De ansattes trivsel

— Medarbeidernes respekt for verdier

— Bedriftens positive forhold
til omverdenen

**På Raufoss er Miljøvern et
Moment i Markedsføringen**

Indisposables

ENKELT OG GREIT

- Blant de få gode miljøbleiene – Naturvernforbundets test april '92
- Best i test – også når det gjelder lekkasje
- Ikke klor, ikke PVC
- Vasketemp. 60°-90°
- God passform
- Ca. 1/2 pris i forhold til papirbleier

AMMEINNLEGG

- I bomull, god form

NYHET I NORGE:

AVVENNINGSBURSE

- Str. ca. 2-7 år
- I overgangen fra bleie til tørr
- Holder tøyet tørt når «uhellet» er ute

Send meg brosjyren om den opprinnelige passformede bomullsbleien og informasjon om nærmeste forhandler

Navn: _____

Adresse: _____

Telefon: _____

Behagelige og praktiske produkter fra
Indisposables Norge, Postboks 46 Tåsen, 0801 OSLO
Tlf: 02-23 17 62
Fax: 02-18 02 94

Babyen din gjør så mange fremskritt
at den ikke bør hindres av lekkasje

SABA MÖNCKE
MARITORS KETNAM

NYHET! LIBERO STEP BY STEP

Nå har det kommet en helt ny serie Libero bleier. De kalles "Step by Step" fordi bleiene er tilpasset barnets utvikling - trinn for trinn. De nye Libero bleiene er kroppsformet og er laget slik at de forhindrer lekkasje.

NEWBORN

Newborn er spesielt laget for nysfødte og brukes den første måneden. Bleien har utsparring for navlen, som gjør at lenne beskyttes på en ekstra kånksom måte og gror lettere. I tillegg er bleien kroppsformet, som forhindrer lekkasje.

BABY

Nå begynner babyen å oppdage tommelen og føttene sine. Libero Baby er myk og behagelig mot huden, og har ekstra myk elastikk i livet. Baby er kroppsformet som gjør bleien sikrere mot lekkasje.

ACTION

Når babyen kommer til krabbestadiet trengs en bleie som sitter perfekt under bevegelse. Libero Action har fleksibel elastikk i livet og bredere tape. Actions kroppsform gjør at babyen kan bevege seg uten risiko for lekkasje.

ADVENTURE

Barnet tar nå sine første skritt. Libero Adventure er derfor smalere mellom bena, som gjør den lettere å bevege seg i. Dessuten har Adventure et dobbelt overflatemateriale, som holder barnet tørt også om natten. Takket være kroppsformen kan barnet utfolde seg fritt uten bekymring for lekkasje.

LIBERO. SIKKER TRINN FOR TRINN

Kronikk

Kø fjerner unyttig bilkjøring

Av OVE BENGT BERG,
daglig leder i Aksjon Nærmiljø og Trafikk

Vår transportvirksomhet er årsak til mange miljødeleggelser og sosiale problemer.

For å gjennomføre en nødvendige omlegging må vi innføre og konkretisere begrepet «unyttig bilkjøring».

Det er selvsagt ikke populært å hevde at det finnes privatbilkjøring som er «unyttig». Men det er ordinær politisk virksomhet å stille spørsmål om hvilke samfunnsforhold som er ønskelige og hva skattepenger skal brukes til. Miljøorganisasjonene må med sterkere kraft hevde at da-

gens nivå på biltrafikken ikke er nyttig.

“ Ingen veg
må ha mer enn
ett felt til privat-
biler, og
busser/trikker
må få overta
den ledige ka-
pasiteten. ”

Det må være innlysende at mesteparten av rushtidstrafikken med privatbil er unyttig sammenliknet med alternativene. Bør vi ikke også si at det er unyttig å bile til et helsestudio i en annen bydel når det finnes ett i vår egen? Og at det er unødvendig å kjøre barna til skole og trening, i stedet for

å la dem gå eller sykle?

I München har det nye flertallet av sosialdemokratene og de grønne tatt i bruk kø som trafikkreguleringsmiddel. Vegenes kapasitet økes ikke, og bilførene blir tvunget over til kollektivtrafikken om de har dårlig tid, og det har de fleste. Altså det motsatte av den mislykka norske politikken.

I Norge er mesteparten av biltrafikken i alle byene og de store tettstedene sentrumsorientert. I følge hyplankontoret i Oslo utgjorde gjennomgangstrafikken i Oslo bare 11 prosent i 1990. Gjennomgangstrafikken i Drammen utgjør mellom 15 og 20 prosent av all biltrafikk. Problemet er altså lokaltrafikken. Den eneste løsningen blir da å redusere biltrafikken, ikke å bygge nye veger som gir plass til flere biler.

Samfunnsmessig er det svært nyttig om ingen veg har avsatt mer enn ett felt til privatbiler, og at busser/trikker får overta den frigjorte vegkapasiteten. Med bare ett felt tvinges matpakkekjørene til intern kamp om retten til å kjøre, i stedet for som i dag å kunne kreve vegbygging som fører til blant annet dårligere eldreomsorg og nedlagte ungdomstilbud.

Det overveldende flertallet i Stortinget og i kommunestyrene har en løsning: Å bruke milliarder av kroner på nye veger som vil legge til rette for mer biltrafikk.

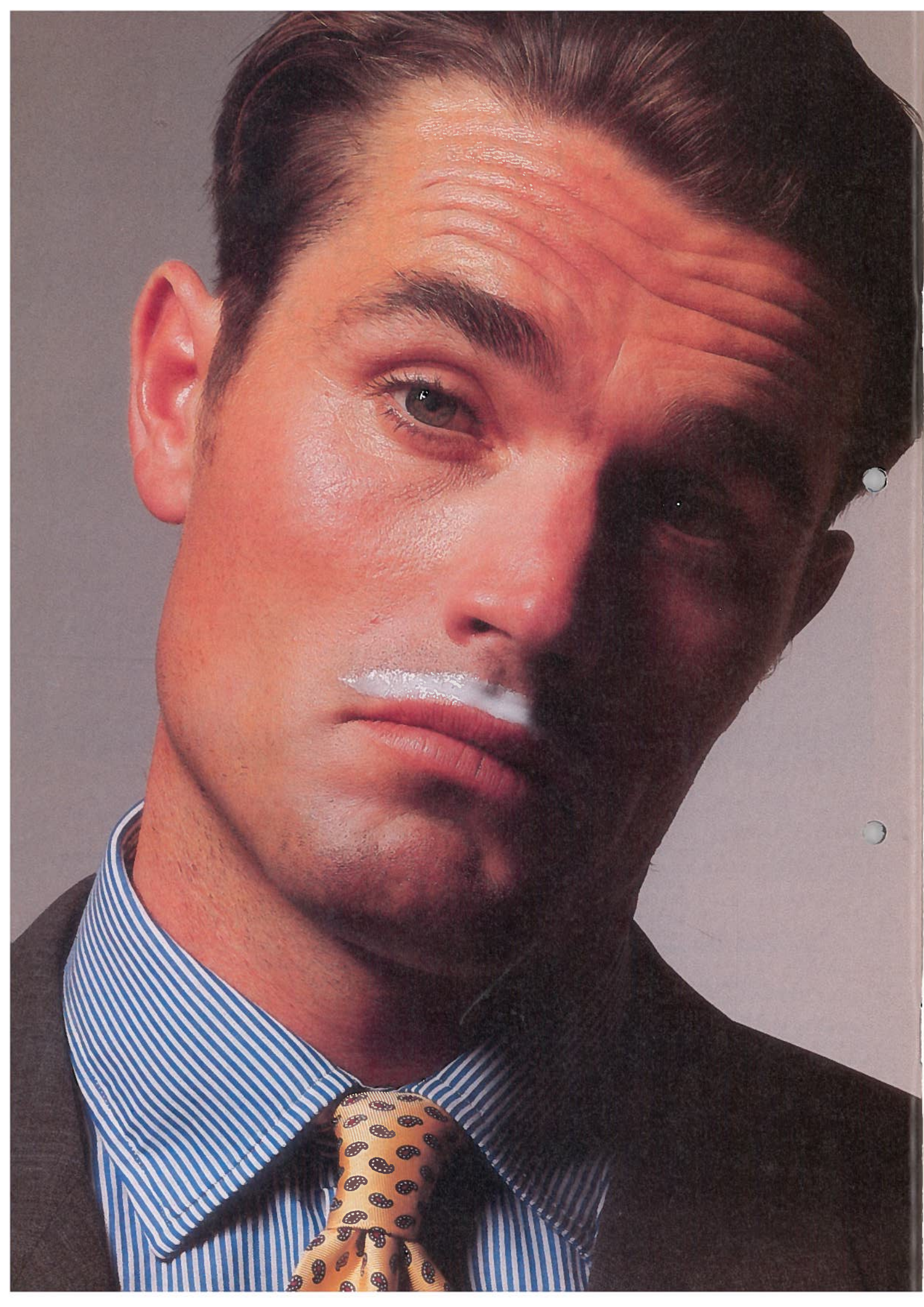
(Foto: Arthur B. Knutsen)

I de ti største byene sier hver femte sjåfør at de ikke taper mer enn 20 minutter hver dag om de i stedet reiser kollektivt. Potensialet for å sykle og gå til arbeidet er betydelig i de norske byene. Det er fordelaktig å bruke vegmidlene til alternativene til biltrafikk. Milliarder av kroner kan spares, forurensning og støy reduseres samtidig som de som går og sykler får bedre helse.

Problemet med bilbruk er at bilføreren ikke blir stilt overfor økonomiske eller andre former for hindre som tvinger han til å vurdere sin personlige nytte av hver enkelt tur opp mot fellesskapets ulemper. Det som er nyttig for den enkelte, trenger verken være nyttig for andre, for miljøet eller for framtidige generasjoner. Avveininga av hva som er nyttig bilkjøring er et politisk spørsmål. Politikerne må påtvinge bilførene dette valget.

Det er ikke mangel på vakre ord om kollektivtrafikk og sykkelbruk. Men selv om disse ordene skulle omsettes i politiske vedtak og bevilgninger, må den unyttige biltrafikken reduseres. Når blir det bare ett felt for biler på alle norske veger? ■

“ Med bare ett
felt tvinges mat-
pakkekjørene
til intern kamp
om retten til å
kjøre, med flere
penger til eldre-
omsorg og ung-
dom som resul-
tat. ”

Hvorfor skal meieriproduktene skifte navn til TINE?

Hittil har mange norske meieriprodukter egentlig vært navnløse. De har hett H-melk, jordbæryoghurt og lettrømme, og levd utmerket med det.

Forklaringen er at de har vært stort sett alene på markedet. Og så lenge det ikke finnes konkurranse, kan man godt selge produkter som heter Bil, Dongeribukse og Sjokolade.

Men når det blir mange å velge mellom, bør man helst hete Honda, Levis og Stratos.

Snart kan det komme full konkurranse også i kjøledisken. Da gjelder det å ha et tydelig og velkjent navn, slik at kundene ikke i vanvare tar en lettmelk

om slett ikke er den de egentlig skal ha.

Meieriindustrien i Norge har valgt TINE som fellesnavn på de produktene som hittil har vært navnløse. TINE Melk får du i de fleste butikkene allerede fra i dag. Etterhvert vil du finne TINE-navnet også på norsk rømme, fløte, yoghurt, smør og ost.

TINE blir din lett gjenkjennelige

garanti for at du får ekte vare – kald melk, godt smør og ost slik nordmenn vil det skal smake.

Da handler det ikke om innholdsfortegnelsen, men om egenskaper som ikke lar seg kopiere: Hundreårig kultur og tradisjoner. Friske bekker, grønne enger og klar luft. Lykkelige kuer og kresne meierister.

Vi i norsk meieriindustri er innstilt på å møte en ny konkurransesituasjon offensivt – med nye krav til kvalitet og sterke merkenavn på varene våre.

Da er TINE et naturlig valg. Som "matboks" og oppbevaringsplass for smør og ost er tinen en kjent del av norsk meieritradisjon. Dessuten har den vært en del av meieriproduktenes symbol i lang tid.

Nå blir TINE det suverent største og viktigste merkenavnet i norsk dagligvarehandel.

Og vi bytter ikke navn for moro skyld, men fordi det står sentrale, norske verdier på spill. Dem vil vi slåss for så langt det går.

FORDI TIDENE FORANDRER SEG. MEN SMAKEN FORBLIR SOM FØR.

Lesernes galleri

■ ■ Vi takker for alle bidrag til Lesernes galleri. Også denne gangen hadde redaksjonen mange flotte bilder å velge mellom. Frist for innsending av bilder til neste nummer er 29. juni. Belønning for bilder som blir brukt er en 35 liters ryggsekk fra Bergans. Send opptil 5 bilder – dias – og skriv gjerne hvor bildene er tatt. Merk konvolutten Lesernes galleri. Alle bilder returneres.

Adressen er :

Natur & Miljø

Postboks 2113 Grünerløkka

0505 Oslo

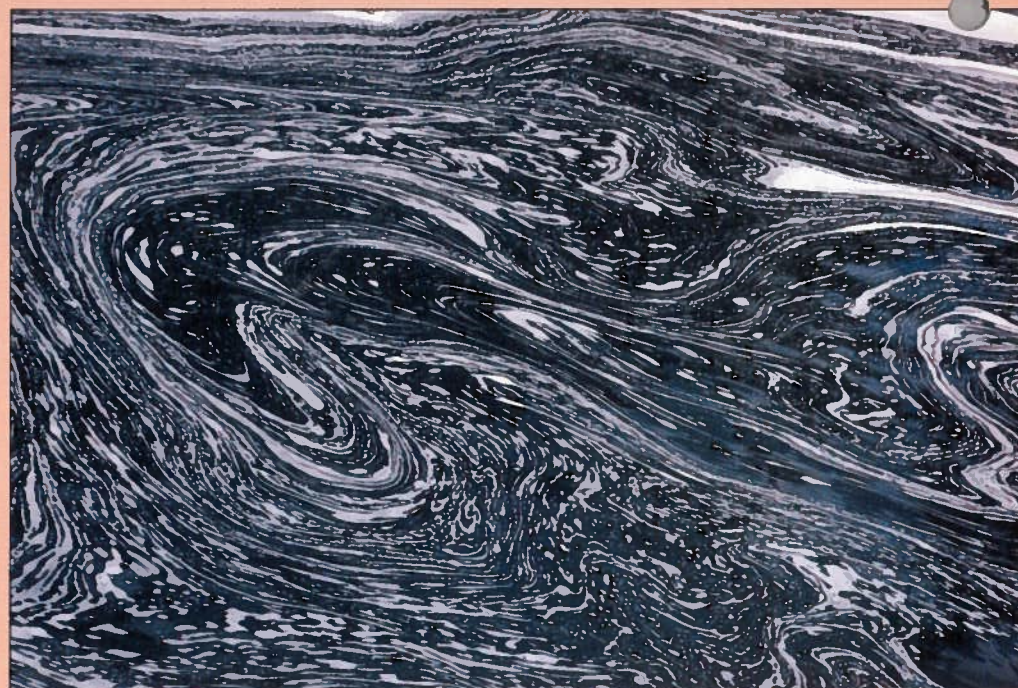
Gul & blå
Foto: Torbjørn
Hovland, Fitjar.

Flower power
Foto: Torbjørn Hovland, Fitjar.

Blomsterflue og flitkongelys
Foto: Ingvar Bjelland,
Landås.

Bakevje
Foto: Per T. Wangen, Nannestad.

Hos nøkken
Foto: Per T. Wangen, Nannestad.

Vervepremier nr.:

37: Arve Tellefsen: Pan

38: Arve Tellefsen: Carl Nielsen

39: Bjørn Eidsvåg: Tatt av vinden

42: Bjørn Eidsvåg: Alt du vil ha

1 EN LP, CD ELLER KASSETT PR. MEDLEM

43: May Britt Andersen: Tamme erter...

44: Ludvigsen: Bli blid

45: Steinar Albrigtsen: Alone Too Long

Utsalgspris:

CD kr. 163,- LP og kassett kr. 104,-

3 "DET LEVENDE LANDET"

Norge, naturen og menneskene. Tekst og foto av Pål Hermansen. Med dikt av Rolf Jacobsen.

Vervepremier nr.: 24

Utsalgspris: kr. 388,-

Vervepremier nr.: 23
Utsalgspris: kr. 250,-

4 "NATUR OG MILJØLEKSIKON"

Kunnskapsforlagets leksikon er den nyeste og mest omfattende oversikt (3.000 artikler) på området. Rikt illustrert med tabeller, fotografier og tegninger.

Vervepremier nr.: 4019

Utsalgspris: kr. 398,-

Ta gjerne kopi av kupongen hvis du ikke vil klippe i bladet.

JEG HAR VERVET:

1

3

2

OG VELGER VERVEPREMIER NR.:

VERVERENS NAVN OG ADRESSE:

HUSK Å SKRIVE DITT
MEDLEMSNR. HER:

NAVN:

ADR.:

POSTNR./STED:

VED VALG AV PREMIE
NR. 37 - 45 KRYSS AV:

CD

MC

LP

Kan sendes
ufrankert
i Norge.
Porto er
betalt.

SVARSENDING

Avtalenr.: 109000/5Pb

NATURVERN
FORBUNDET

Grünerløkka postkontor
0505 Oslo